ANDRÉ GIDE

amintiri de la curtea cu juri

●

sechestrata din poitiers

ANDRE GIDE

AMINTIRI DE LA CURTEA CU JURI
• SECHESTRATA DIN POITIERS

Coperta de : *Dumitru Ionescu*

ANDRÉ GIDE

AMINTIRI
DE LA
CURTEA CU JURI

•

SECHESTRATA
DIN
POITIERS

Traducere și prefață de
IRINA MAVRODIN

Editura UNIVERS
București — 1972

PREFAȚĂ

Prin mijlocirea celor două texte pe care le prezentăm aici, cititorul român va putea cunoaște unul dintre aspectele caracteristice ale multiformului spirit gidian : cel al responsabilității civice și al angajării.

Creația gidiană — de o diversitate care face din autorul Pivnițelor Vaticanului *și al* Falsificatorilor de bani *un precursor atît al literaturii existențialiste franceze cît și al Noului Roman — este în întregimea sa afirmarea unei „religii a omului". Textele la care ne referim însă, prin caracterul lor cu totul particular, ne propun sub forma cea mai directă ipostaza unui Gide scriitor-cetățean.*

Gide atacă aici direct, pe bază de documente și mărturii autentice, mărturii transcrise în stil de proces-verbal, tarele unei societăți minate de o mentalitate iresponsabilă și ipocrită, precum și mecanismele perfide și crude ale unei justiții create pe măsura acesteia. Aceste pagini care notează brutal și sec, fără a o literaturiza sau atenua, o realitate foarte precisă, cu neputință a fi pusă la îndoială, căci ea prinde ființă din nenumărate mici detalii foarte concrete, în fața cărora nici un argument nu mai poate rezista, reprezintă unul dintre cele mai patetice și mai inatacabile acte de acuzare.

Cititorului îi sînt oferite, fără nici un comentariu — el fiind astfel instituit ca unic judecător şi chemat la o gîndire şi la o atitudine responsabile şi active — documentele oficiale aflate în dosarul afacerii de sechestrare din Poitiers sau însemnările făcute de către scriitor în timpul proceselor la care acesta a participat ca jurat.

În acest gest îl regăsim pe Gide „contemporanul capital" (Malraux) al generaţiilor dintre cele două războaie, „directorul de conştiinţă" al acestora, marele inquiéteur *care-şi obligă semenii să aibă curajul de a se confrunta cu adevărurile cele mai atroce, şi aceasta în spiritul celei mai desăvîrşite sinceităţi faţă de ei înşişi. Îl reîntîlnim aici pe moralistul Gide care, încercînd să construiască o morală laică a trăirii sincere şi autentice, dar totodată responsabile, denunţă morala pervertită a societăţii sale.*

Crima de sechestrare din Poitiers e rezultatul necesar al unei astfel de morale, care ia aspecte exacerbate în mediul unei burghezii provinciale a cărei viaţă închisă de familie favorizează dezvoltarea unor mentalităţi ale căror urmări pot să ia cele mai oribile şi mai inumane forme. Găsim în Sechestrata din Poitiers *unul dintre cele mai violente atacuri (cu serioase tradiţii, vechi şi mai recente, în literatura franceză) împotriva familiei burgheze, faţă de modul de viaţă al căreia Gide manifestă, prin întreaga sa operă, o aspră reprobare.*

Amintiri de la Curtea cu juri *reprezintă rezultatul experienţei de jurat a lui Gide, care îl pune în contact direct cu modul de funcţionare al justiţiei burgheze, de care luase în parte cunoştinţă şi prin dosarul crimei de sechestrare din Poitiers. Gide dezvăluie indolenţa şi comoditatea spirituală a funcţionarilor justiţiei, dar şi a cetăţea-*

nului oarecare, reprezentat aici de jurați, automatismele, prejudecățile, conformismele acestora, deficiențele sistemului procedural — toate putînd duce la săvîrșirea unor grosolane erori judiciare și la distrugerea definitivă a unei personalități umane. Dar el face mai mult decît atît : prin tipurile de acuzați pe care le înfățișează, și care aparțin mediilor celor mai umile ale societății, Gide atacă însăși această societate, marea vinovată, a cărei structură generează și favorizează existența unor asemenea cazuri.

Foarte dostoievskian în această lucrare, Gide îndeamnă la încredere în om, la efortul de recuperare — prin simpatie și solidaritate activă, prin strădania de a te considera tu însuți vinovat de decăderea celuilalt — a ceea ce este uman chiar și în individul cel mai mizerabil.

Prin Sechestrata din Poitiers *și prin* Amintiri de la Curtea cu juri *Gide anticipează interesul pe care-l vor manifesta scriitorii existențialiști francezi, autori ai unei literaturi angajate, pentru publicarea documentului brut (Sartre, în special, va publica astfel de documente în* Les temps modernes), *și chiar, într-o oarecare măsură, o anumită problematică a acestora. Dar el se înscrie totodată într-o foarte veche tradiție a literaturii franceze, ilustrată de numele unor scriitori-cetățeni ca Voltaire sau Zola, autori ei înșiși ai unor celebre texte prin care opinia publică era informată de injustițiile comise de societate, și mobilizată să ia atitudine împotriva autorității care o reprezenta și în favoarea victimelor ei.*

IRINA MAVRODIN

AMINTIRI
DE LA
CURTEA CU JURI

André Gide
SOUVENIRS DE LA COUR D'ASSISES
© Librairie Gallimard, 1914

Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate
Editurii UNIVERS

Rouen, mai 1912.

Din totdeauna tribunalele au exercitat asupra mea o irezistibilă fascinație. Cînd călătoresc, patru lucruri mai ales mă atrag într-un oraș : grădina publică, piața, cimitirul și Palatul de Justiție.

Dar acum știu din experiență că una e să asculți cum se împarte dreptatea și alta e să contribui tu însuți la împărțirea ei. Cînd faci parte din public, mai poți crede în dreptate. Pe banca juraților însă, îți spui în sinea ta cuvintele lui Hristos : *Nu judecați.*

Desigur, nu-mi închipui că o societate se poate lipsi de tribunale și de judecători ; dar timp de douăsprezece zile am putut simți, pînă la spaimă, cît de îndoielnică și de precară e dreptatea omenească. Lucru ce se va mai vădi poate întrucîtva în aceste note.

Totuși, țin să spun aici, de la bun început, pentru a mai tempera criticile care se întrezăresc în povestirile mele, că faptul care m-a izbit poate cel mai mult în cursul acestor ședințe e conștiinciozitatea cu care toți, atît judecătorii cît și avocații și jurații, se achită de funcțiile lor. Am admirat cu adevărat, și nu o dată, prezența de spirit a președintelui și felul în care cunoștea fiecare caz ; rapiditatea interogatoriilor sale ; caracterul ferm și moderat

al acuzării ; densitatea pledoariilor și absența oricărei elocințe deșarte ; în sfîrșit, atenția juraților. Mărturisesc că toate acestea întreceau speranțele mele ; dar totodată făceau ca anumite scrîșnete ale întregului mecanism să fie cu atît mai îngrozitoare.

Fără îndoială, treptat, vor putea fi introduse unele reforme, atît cu privire la judecător și la interogatoriu, cît și cu privire la jurați... [1] Nu e rolul meu să le propun aici.

I

Luni. Mai 1912.

Se procedează la apelul juraților. Un notar, un arhitect, un institutor pensionar ; toți ceilalți sînt recrutați dintre comercianți, mici negustori, meseriași, agricultori și mici proprietari ; unul dintre ei abia știe să scrie, și pe buletinul lui de vot va fi greu să distingi între *da* și *nu* ; dar cu excepția a doi nepăsători, care de altfel se vor recuza în mod constant, fiecare pare foarte hotărît să-și pună în joc întreaga conștiinciozitate și întreaga atenție.

Agricultorii, în majoritate zdrobitoare, sînt hotărîți să se arate foarte severi ; isprăvile unor bandiți ca Bonnot etc... au preocupat nu de mult opinia publică : „Mai ales să nu fim indulgenți", iată cuvîntul de ordine, lansat de ziare ; domnii jurați reprezintă *Societatea* și sînt cît se poate de hotărîți s-o apere.

Unul dintre jurați lipsește la apel. Nu s-a primit din partea lui nici o scrisoare de scuze ; nimic nu-i motivează absența. Condamnat la amenda reglementară : trei sute

[1] A se vedea în această privință ancheta din *Temps*, numerele din 13 și 14 octombrie, și din *Opinion*, numerele din 18 și din 25 octombrie 1912.

de franci, dacă nu mă înșel. În timp ce sînt trase la sorți numele celor care urmează să ia parte la primul proces, sosește, asudat leoarcă, juratul absent; e un biet țăran bătrîn ieșit parcă din *Pușculița* lui Labiche. Stîrnește un mare hohot de rîs cînd explică că se învîrtește de-o jumătate de oră în jurul Palatului de Justiție, fără a izbuti să găsească intrarea. I se anulează amenda.

Din teama absurdă de-a nu mă face remarcat, n-am luat note în legătură cu primul proces; un atentat la pudoare (vom avea de judecat cinci). Acuzatul este achitat; nu pentru că vinovăția lui n-ar fi sigură, ci pentru că jurații socotesc că nu e cazul să fie condamnat numai pentru atîta lucru. Nu fac parte din juriu în acest proces, dar în timpul suspendării ședinței îi aud vorbind pe cei care au făcut parte din el; cîțiva sînt indignați că i se răpește Curții timpul cu asemenea fleacuri, care se comit, spun ei, în fiecare zi și pretutindeni.

Nu știu cum au procedat pentru a obține achitarea, recunoscîndu-l totodată pe individ vinovat de faptele de care e învinuit. Probabil că majoritatea a scris deci pe foaia de vot, împotriva oricărui adevăr, „Nu", ca răspuns la întrebarea: „E vinovat X... de... etc..." Vom întîlni cazul nu o dată, și aștept, pentru a vorbi mai pe larg despre el, alt proces, în care am făcut parte din juriu și am asistat la tulburarea, la adînca neliniște chiar, a anumitor jurați, în fața unui chestionar astfel formulat încît îi obligă să voteze împotriva adevărului, pentru a obține ceea ce ei socotesc a fi dreptatea.

*

Al doilea proces din chiar aceeași zi mă găsește pe banca juraților, și îi aduce în fața mea pe acuzații Alphonse și Arthur.

Arthur este un tînăr escroc cu mustața subțire, cu fruntea pleșuvă, cu privirea puțin rătăcită, avînd înfățișarea unui personaj dintr-un tablou de Daumier. Se dă drept vînzător în magazinul unui anume domn X...; dar din

depozițiile martorilor reiese că domnul X... nu are magazin.

Alphonse e „comis-voiajor" ; îmbrăcat cu un pardesiu bej cu revere late de mătase de culoare mai închisă ; păr pieptănat lins, de-un castaniu-închis ; fața roșie ; privire dulceagă, mustăți groase ; înfățișare falsă și arogantă ; treizeci de ani. Trăiește la Le Havre cu sora lui Arthur ; cei doi cumnați sînt intim legați de multă vreme ; acuzația apasă și asupra lor.

Afacerea e destul de încurcată ; e vorba mai întîi de un furt destul de important de blănuri, apoi de o spargere avînd drept rezultat, în afară de dezordinea pricinuită, doar furtul unei pungi de tutun de trei franci și al unui carnet de cecuri inutilizabile. Primul furt nu poate fi reconstituit, iar învinuirile rămîn atît de vagi încît acuzația insistă mai curînd asupra celui de al doilea ; dar nici în această privință nu se știe nimic precis ; se fac apropieri între o serie de fapte mărunte, se emit presupuneri, se trag concluzii...

Neavînd nici o certitudine, acuzația îi implică solidar pe ambii acuzați ; dar sistemul lor de apărare e diferit. Alphonse înfruntă totul cu nepăsare, își supraveghează atitudinea, rîde spiritual la anumite observații ale președintelui :

— Fumai țigări de foi.

— Oh ! răspunde el disprețuitor, havane de douăzeci și cinci de centime !

— Nu spuneai chiar același lucru în fața judecătorului de instrucție, rostește ceva mai tîrziu președintele. De ce n-ai continuat să negi ?

— Întrucît am văzut că asta avea să-mi aducă neplăceri, răspunde el rîzînd.

E perfect stăpîn pe sine și își dozează în mod foarte abil tăgăduirile. Ocupațiile sale de comis-voiajor rămîn foarte îndoielnice. Se spune despre el că e „amantul" unei fete bătrîne de 60 de ani. Protestează : „Mi-e ca o mamă".

Face asupra juraților o impresie deplorabilă. Își dă oare seama ? Fruntea, treptat, începe să-i lucească de sudoare...

Arthur nu-i cîtuși de puțin mai simpatic. Părerea juriului e că, la urma urmei, dacă nu e sigur că au săvîrșit *aceste furturi*, e probabil că au săvîrșit altele ; sau că vor săvîrși ; că trebuie deci băgați la răcoare.

Totuși noi nu-i putem condamna decît pentru *acest* furt.

— Cum aș fi putut să-l săvîrșesc ? spune Arthur. Nu eram la Le Havre în acea zi.

Dar s-au găsit în camera amantei sale bucăți dintr-o carte poștală, scrisă de mîna lui, care e timbrată din Le Havre la 30 octombrie, ziua în care s-a comis furtul.

Or iată cum se apără Arthur :

— Am trimis, spune el în esență, în acea zi amantei mele nu o carte poștală, ci *două :* și cum fotografiile de pe ele erau „cam deocheate" (e vorba de Adam și Eva de la catedrala din Rouen), le strecurasem, lipite una de alta pe partea cu fotografia, într-un singur plic transparent, după ce scrisesem adresa și pe o parte și pe alta, le timbrasem pe amîndouă și perforasem plicul în dreptul timbrelor, pentru a permite ștampilarea amîndurora. La plecare n-a fost ștampilat, probabil, decît un singur timbru. La sosirea în Le Havre, funcționarul de la poștă l-a ștampilat pe celălalt ; așa se face că poartă ștampila din Le Havre.

Iată, cel puțin, tot ce-am izbutit să înțeleg din tăgăduielile lui confuze, bruscate de un președinte a cărui părere e gata făcută, și care e foarte hotărît să nu mai audă nimic nou. Mi-e foarte greu să înțeleg, să aud chiar, ceea ce spune Arhur, care, mereu întrerupt, începe în cele din urmă să se bîlbîie ; jurații, al căror interes nu izbutește să-l capteze, renunță să-l mai asculte.

Sistemul lui de apărare e totuși cu atît mai plauzibil cu cît e foarte puțin verosimil ca un escroc atît de abil cum pare a fi Arhur să fi lăsat în urma sa — ce spun ? să fi creat — în chiar seara furtului, o asemenea dovadă

împotriva lui însuși. Mai mult, dacă se afla la Le Havre, ce nevoie avea să-i scrie amantei lui la Le Havre, cînd putea tot atît de bine să se ducă la ea ?

Știu că jurații au dreptul, fără să intervină direct în dezbateri, să se adreseze președintelui pentru a-l ruga să pună acuzaților sau martorilor cutare întrebare socotind-o în măsură să limpezească dezbaterile sau convingerea lor personală, pe care totuși nu trebuie să și-o arate... Voi îndrăzni să mă folosesc de acest drept ?... E greu de imaginat ce emoție resimți cînd trebuie să te ridici și să iei cuvîntul în fața Curții... Dacă vreodată va trebui să „depun mărturie", sînt sigur că-mi voi pierde cumpătul ! dar dacă m-aș afla pe banca acuzaților ! Dezbaterile sînt pe cale să ia sfîrșit ; nu-mi mai rămîne decît o clipă. Îmi adun tot curajul, simțind că, dacă nu-mi înving de data asta timiditatea, nu voi mai îndrăzni să vorbesc cît va ține sesiunea — și, cu o voce gîtuită :

— Domnul președinte ar putea să-l întrebe pe funcționarul de la poștă care a depus mărturie acum cîteva clipe dacă timbrarea de la plecare diferă totdeauna de cea de la sosire ?

Căci dacă ar fi posibil să se constate că timbrul a fost într-adevăr ștampilat la sosire, cum pretinde Arthur, și nu la plecare, cum pretinde acuzarea, ce-ar mai rămîne din aceasta ?

E limpede că președintele, care nu a urmărit argumentarea încîlcită a lui Arthur, nu înțelege ce vreau cu această întrebare ; totuși, plin de bunăvoință, îl cheamă pe martor :

— Ai auzit întrebarea domnului jurat ? Te rog să răspunzi.

Funcționarul se lansează atunci într-o lungă și complicată explicație care tinde să facă dovada că, orele de plecare nefiind aceleași cu orele de sosire, confuzia nu e posibilă ; că, de altfel, scrisorile care vin și scrisorile care pleacă nu se timbrează nici măcar în același local etc. Totuși nu răspunde la singurul lucru care mă interesează,

și nu știm nici acum mai bine decît înainte dacă s-a putut constata că timbrul de pe bucata de carte poștală este în mod efectiv și sigur un timbru de plecare și nu de sosire. Între timp martorul și-a terminat *explicația.*

Domnule jurat, sînteți mulțumit ?... Încerc să formulez o nouă întrebare, mai categorică decît prima. Pot oare spune că nu, că nu sînt mulțumit, că martorul n-a răspuns cîtuși de puțin la întrebarea mea ? De altfel, simt bine că nu numai președintele, dar nici măcar vreunul dintre jurați n-a înțeles această întrebare ; cel puțin nici unul dintre jurați n-a înțeles de ce-o pun. Nici unul n-a putut urmări argumentarea lui Arthur, pe care eu însumi n-am urmărit-o decît cu mare greutate. Are un cap care nu inspiră încredere, un fizic ingrat, o voce neplăcută ; n-a știut să se facă ascultat. Părerea tuturor e definitiv fixată, și chiar dacă s-ar descoperi acum că acea carte poștală nu e scrisă de mîna lui...

— Dezbaterile au luat sfîrșit.

Puțin mai tîrziu, în sala de deliberări.

Jurații sînt în mod unanim și categoric împotriva celor doi acuzați, fără să nuanțeze sau să consimtă a stabili vreo diferență între unul și celălalt ; escroci, neîndoielnic, și tîlhari cît de curînd, așteptînd doar prilejul de a mînui revolverul sau bastonul cu măciulie de plumb (prea distinși pentru a se folosi de cuțit, poate). Totuși, în ceea ce privește cele două furturi de care erau învinuiți, nu li se putuse dovedi vinovăția altfel decît prin cîteva apropieri de fapte — despre care ei susțineau că sînt simple coincidențe ; iar din rechizitoriu nici un lucru cu adevărat decisiv nu-i putea convinge în mod hotărîtor pe jurați. Erau vinovați, fără îndoială, dar poate nu tocmai de *aceste* delicte. Era oare verosimil, admisibil chiar, ca Alphonse, la Trouville, unde era foarte cunoscut, în strada Paris, atît de frecventată, și la o oră deloc tîrzie, să fi putut, fără a fi fost remarcat de nimeni, să care un balot enorm, socotit a fi de un metru lățime și de doi înălțime ? — (E vorba aici de primul furt, cel de blănuri.)

În sfîrșit, oricît de escroci ar fi fost, nu erau totuși niște tîlhari ; vreau să spun că *profitau* de societate, dar nu se răzvrătiseră împotriva ei. Urmăreau propriul lor folos, dar nu să facă rău altuia etc... Iată ce-și spuneau jurații, înclinînd către o severitate ponderată. Pe scurt, au căzut de acord să-i condamne, dar nu excesiv ; să-i recunoască vinovați, fără circumstanțe atenuante, dar și fără circumstanțe agravante. Acestea din urmă erau în funcție de următoarele întrebări : furtul a fost *săvîrșit noaptea ?... au participat mai mulți ?... Într-o clădire locuită ?... cu chei false sau prin spargere ?*

Și cum era mai mult decît evident că, dacă furtul fusese săvîrșit, nu putuse fi săvîrșit altfel, jurații, în mod firesc, și în ciuda a ceea ce își făgăduiseră să facă, s-au văzut puși în situația de a răspunde *da* la toate întrebările.

— Dar, domnilor, spunea unul dintre jurați (cel mai tînăr și singurul care părea să posede unele rudimente de cultură), dacă răspundeți *nu* la aceste întrebări, nu înseamnă că prin aceasta credeți că n-a avut loc spargerea, că lucrurile nu s-au petrecut noaptea etc. ; înseamnă doar că nu vreți să rețineți acest cap de acuzare.

Raționamentul îi depășea.

— Nu e treaba noastră să ne amestecăm în toate astea, riposta unul dintre ei. Noi trebuie doar să răspundem la întrebarea : „Furtul a fost săvîrșit noaptea ?"

— Nu putem totuși să răspundem că *nu,* spuneau ceilalți.

Și cu toate că la urmă s-au găsit și cîțiva *nu,* răspunsurile, în marea lor majoritate, au fost afirmative.

Astfel încît toți cei care se hotărîseră să voteze doar: *vinovat,* dar fără circumstanțe atenuante sau agravante, s-au văzut puși în situația de a vota pentru circumstanțe atenuante, spre a *compensa* excesul „agravantelor", pe care întrebările îi constrînseseră să le accepte.

Și puțin după aceea, în cor :

— Ah ! Frumoasă treabă am făcut ! E o rușine ! N-or să fie destul de pedepsiți ! Circumstanțe atenuante ! Cum

e cu putință una ca asta ? Dacă ne-ar fi lăsat măcar să votăm : *vinovați*, pur și simplu ! . . .

Spre marea ușurare a tuturor, tribunalul s-a pronunțat pentru o pedeapsă destul de mare (șase ani de închisoare și zece ani de interdicție de domiciliu), ținînd seama cît mai puțin de hotărîrea juraților.

Am notat mai în amănunt perplexitatea, tulburarea care domnesc în sala juriului ; le voi regăsi aproape aceleași cu prilejul fiecărei deliberări. Întrebările sînt astfel puse încît îl lasă foarte rar pe jurat să voteze așa cum ar fi vrut și conform a ceea ce crede el că e drept. Voi reveni asupra acestei chestiuni.

Ies, nemulțumit de această primă ședință. Aproape mă bucur că Arthur continuă să-mi fie tot atît de puțin simpatic, altfel n-aș mai putea dormi. Și totuși îmi pare monstruos că nimeni nu i-a ascultat cu atenție apărarea. Și cu cît mă gîndesc mai mult la ea, cu atît mi se pare mai plauzibilă... Atunci mi-a venit ideea (cum de nu mi-a venit mai de mult ?) că dacă acea carte poștală a lui Arthur, sau, cel puțin după spusele lui, dacă cele două cărți poștale împerecheate erau timbrate de ambele părți ale plicului, era de ajuns ca fiecare timbru să fie de cinci centime, și că, în consecință, dacă timbrul de pe bucata de carte poștală găsită era un timbru de cinci centime, el nu putea să fie singurul. Un timbru de zece centime poate că n-ar dovedi că Arthur e vinovat ; căci poate n-a băgat în același plic cele două cărți poștale decît după ce le-a timbrat . . . dar timbrul de cinci centime ar dovedi în mod sigur nevinovăția lui. Îmi făgăduiesc să-i cer mîine procurorului general, pe care am norocul să-l cunosc, permisiunea de a examina mica bucată de hîrtie aflată în dosarul lui Arthur.

*

Cînd trec prin fața camerei portarului, acesta mă oprește și îmi dă o scrisoare. E datată din închisoare. E din partea lui Arthur. Cum mi-a aflat numele ? Prin avocatul lui, fără îndoială.

Întrebarea pe care am pus-o în timpul interogatorului l-a făcut fără îndoială să creadă că mă interesam de soarta lui, că mă îndoiam de vinovăția lui, că poate îl voi ajuta . . .

Mă imploră să uzez de dreptul meu, să cer să fiu lăsat să-l vizitez în celulă : are să-mi dea explicații de o mare importanță etc.

Mă voi uita mai întîi în dosarul lui ; dacă bucata de carte poștală e insuficient timbrată, îi voi împărtăși procurorului îndoiala mea.

Am putut vedea, după ședință, dosarul : cartea poștală poartă un timbru de zece centime. Renunț.

Și totuși îmi spun azi că, dacă fiecare timbru ar fi fost de cinci centime, funcționarul de la poștă, la plecare, le-ar fi ștampilat pe amîndouă, și că, dimpotrivă, dacă valoarea timbrului de pe una din părți ar fi fost suficientă, celălalt timbru ar fi putut să-i scape, și să fie ștampilat doar la sosire . . .

II

A doua zi începe tot cu un „proces de moravuri". Președintele dă ordin ca judecata să aibă loc cu ușile închise ; și pentru prima oară, aplicîndu-se o circulară recentă a ministrului justiției, sînt scoși din sală, spre vă-

dita lor nemulțumire, soldații de serviciu. *Prezența lor, de altfel,* spune această înțeleaptă circulară, *nu pare cele mai adeseori indispensabilă* (sic) *căci sala e goală, iar jandarmii care-l însoțesc pe acuzat asigură, în ceea ce-l privește pe acesta, o pază îndestulătoare.*

De ce nu pot fi scoși din sală și copiii ! Dar vai ! ei trebuie să depună mărturie : fetița violată, mai întîi ; apoi fratele de zece ani, cu cîțiva ani mai mare decît ea. Fie-ți milă, domnule președinte, și scurtează interogatoriile ! De ce atîta insistență cînd faptele sînt cunoscute, medicul a făcut constatările necesare, iar acuzatul a mărturisit totul ? Nefericitul ! E aici, îmbrăcat în zdrențe, urît, firav, cu capul ras, avînd încă de pe-acum înfățișarea unui ocnaș ; are douăzeci de ani, dar e atît de plăpînd încît abia de pare un adolescent ; ține în mînă o hîrtie (credeam că e interzis), o hîrtie scrisă, pe care o citește și o recitește cu mare neliniște ; fără îndoială încearcă să învețe pe dinafară răspunsurile pe care i le-a sugerat avocatul.

Informațiile în legătură cu el îi sînt foarte defavorabile ; frecventează foști pușcăriași și cîrciumi deocheate. Cazierul lui : o condamnare de opt zile pentru abuz de încredere, și, curînd după aceea, o condamnare de o lună pentru furt. Acum e acuzat de a fi „violat pe deplin" pe micuța Y. D.... în vîrstă de șapte ani.

— N-am făcut chiar totul, protestează el.

— Hai ! spune ce-ai făcut.

— Frățiorul ei mă trimisese să văd ce face. Am luat-o ca s-o așez pe pat.

— Nu tocmai asta aștepta din partea dumitale frățiorul ei cînd te-a trimis să ai grijă de sora lui. Continuă.

— Apoi am coborît-o de pe pat. Am așezat-o pe jos...

— Hai ! Ce mai aștepți ? Continuă !

— M-am descheiat la pantaloni...

— Și ai început să faci o mișcare despre care micuța spune că a ținut foarte multă vreme.

— Oh ! nu, domnule președinte, nu mai mult de zece minute.

— S-a zbătut ?

— Nu prea mult.

— După aceea te-ai dus să iei o bucată de pîine.

La acestea acuzatul protestează, cu inutilă vehemență.

— Nu, asta nu ; pîine n-am luat !

— N-are nici o importanță ! Te-ai simțit dintr-o dată cuprins de oboseală ; ai luat-o pe fetiță, ai ținut-o lîngă dumneata, și te-ai culcat pe patul fratelui ei, unde ai dormit. De ce te-ai culcat pe patul fratelui ?

— Nu știu.

Pauză ; apoi președintele reia, fără emfază, pe-un ton de dojană aproape blînd, foarte apreciat de jurați :

— Mă băiete, nu e bine ce-ai făcut.

— Văd și eu asta.

— Ai ceva de adăugat ? Îți pare rău ?

— Nu, domnule președinte.

Pentru mine e limpede că acuzatul n-a înțeles a doua întrebare, sau că răspunde numai la prima. Și totuși un murmur de indignare străbate banca juraților și se revarsă pînă la banca avocaților.

Avocatul apărării roagă în acel moment să i se pună acuzatului întrebarea dacă n-a fost internat în ospiciu acum unsprezece ani. Faptul e recunoscut ca fiind exact.

Sînt chemați martorii : mama fetiței mai întîi ; dar aceasta n-a văzut nimic, și tot ce poate spune e că, atunci cînd, întorcîndu-se de la lucru, a găsit-o pe fetiță plîngînd în stradă, i-a tras la început două palme zdravene.

Acum e rîndul copilului [1]. E curată și drăgălașă ; dar se vede că totul — tribunalul, băncile, atmosfera so-

[1] Și ieri am văzut apărînd în fața tribunalului un copil : o fetiță aproape de aceeași vîrstă cu cea de azi, și tot însoțită de mama ei. Dar înfățișarea lor pleda în favoarea acuzatului, și a contribuit mult, presupun, la achitarea lui. Mama arăta ca o codoașă, și, în timp ce vinovatul plîngea în hohote, de rușine, în banca acuzaților, „victima" înainta cu multă hotărîre spre Curte. Fiindcă sta cu spatele la public, nu-i puteam vedea fața, dar pri-

lemnă, tronul acela pe care stau cei trei domni bătrîni îmbrăcaţi în chip atît de ciudat — o înspăimîntă.

— Haide, nu-ţi fie teamă, copila mea, apropie-te.

Şi, ca şi ieri, fetiţa este urcată pe un scaun, ca să se afle la înălţimea la care e cocoţată Curtea, şi pentru ca preşedintele să-i poată auzi răspunsurile. Acesta le repetă imediat cu voce tare, spre lămurirea juraţilor. Pe fetiţă o vedem din spate ; tremură din tot trupul ; dar nu pentru că rîde, ci pentru că plînge în hohote. Scoate o batistă din buzunarul şorţului.

Interogatoriul acesta e atroce. Şi cîtă inutilă insistenţă pentru a şti cum s-au petrecut lucrurile, de vreme ce totul se cunoaşte cu de-amănuntul ! Micuţa, de altfel, nu *poate* răspunde, sau răspunde doar monosilabic :

— Ai sîngerat ?

— Da.

— Mult ?

— Da... Mi-a astupat gura.

— Ţi-a astupat gura. De ce ?

— Pentru că strigam.

— Pentru că striga.

Vocea copilului e atît de slabă încît preşedintele, ca s-o audă, se apleacă şi îşi pune mîna pîlnie la ureche. Apoi se îndreaptă din şale şi, întorcîndu-se către juraţi :

— La anchetă micuţa a spus că acuzatul i-a arătat „păsărica" şi „i-a făcut buba".

Nădăjduim cu toţii că s-a sfîrşit ; dar nu : acum e rîndul fratelui (zece ani).

Preşedintele : — Ce ocupaţie ai ?

---

mele cuvinte pe care i le-a spus preşedintele după ce, pentru a o avea mai aproape de ureche, a pus să fie urcată pe un scaun : „De ce rîzi, copila mea ?" i-au lămurit îndeajuns pe juraţi. Apoi :

— Ai strigat ?

— Nu, domnule.

— De ce, în faţa judecătorului de instrucţie, ai spus că ai strigat ?

— M-am înşelat.

— Merg la școală. (Zîmbete.)
— Spune ce știi. Ce-ai văzut ?
— L-am văzut încheindu-se la pantaloni . . .
— Continuă.
— A spus că vine de la closet.
— Ce făcea sora ta cînd te-ai întors ?
— Tăia pîine . . . Am alergat după el.
— Ce băiat curajos ! Ai alergat după el fiindcă o bătuse pe sora ta ?
— Nu l-am prins eu.

Avocatul acestei jalnice cauze a neglijat să convoace la timp martorii apărării. În virtutea puterii discreționare a președintelui e totuși ascultată doamna X..., o biată precupeață care aproape l-a adoptat pe nefericitul individ, pentru că, spune ea, „sora lui a avut un copil cu fiul meu".

Doamna X . . . are fața violacee, gîtul gros cît o coapsă ; peste părul bine întins și lucios, rărit în jurul urechilor, poartă o pălărie legată cu panglici ; o șuviță neagră îi acoperă jumătate din frunte ; are mîna stîngă înfășurată în cîrpe și legată de gît. Plînge. Cu o voce patetică imploră indulgență pentru bietul băiat, „care n-a știut niciodată ce e fericirea". Arată că părinții lui erau alcoolici, și că-l snopeau în bătăi ; „îl culcau în closet" ; e de-ajuns să-l privești ca să-ți dai seama că a rămas un copil ; se distrează uitîndu-se la poze, se joacă cu bile, cu sfîrleaza. Chiar cu cîtva timp înainte încercase „să se culce peste copilă", care l-a mușcat atunci de ureche. Din închisoare îi scrie precupeței scrisori incoerente. Biata femeie scoate din buzunar un teanc de foi și plînge în hohote.

Interogatoriul a luat sfîrșit. Nefericitul se străduie cu mare greutate să urmărească rechizitoriul procurorului, din care se vede că nu înțelege decît pe ici pe colo cîte-o frază. În schimb, foarte curînd, va înțelege bine că e condamnat la opt ani închisoare.

Între timp președintele ne-a comunicat că, după cum a mărturisit acuzatul în fața judecătorului de instrucție, „e prima oară că a avut raporturi sexuale". Iată tot ce va fi cunoscut el din „iubire" !

*

Al doilea proces din această a doua zi aduce pe banca acuzaților un băiat de douăzeci de ani, cu o înfățișare blîndă, cam morocănoasă și naivă. Marceau și-a pierdut mama la vîrsta de patru ani, nu și-a cunoscut tatăl, a fost crescut la azil. Încă înainte de a împlini șaisprezece ani lucrase în două locuri ca mecanic ; fiind urmărit pentru furt, tribunalul din Yvetot îl condamnase la șase luni închisoare, cu dreptul de a beneficia de legea Béranger [1].

În urma acestei condamnări, mecanicul la care lucra îl concediază ; de atunci mai lucrează încă, dar la întîmplare și schimbîndu-și adesea patronul, fiind rînd pe rînd rîndaș, hamal, mecanic. Cei care-l angajează nu au a se plînge de el ; găsesc doar că are „o fire cam închisă". Devenit îndrăzneț în urma întrebării mele din ajun, mă hazardez să-l întreb pe președinte ce înțelege martorul prin asta.

Martorul. — Vreau să spun că rămînea la o parte și nu se ducea niciodată să bea sau să se distreze cu ceilalți.

În acea perioadă a vieții sale, Marceau datorează:

Patruzeci și cinci de franci unui negustor de biciclete ;

Șaptezeci de franci la spălătoreasă ;

Șapte franci la cizmar.

Cu puținul pe care-l cîștigă, *cum ar putea s-o scoată la capăt, fără să fure ?...*

Încă de la primul său furt făptuise totul „cu premeditare" ; cu o duminică înainte, ni se spune, cumpărase o lumînare ; apoi, în ajunul furtului, împrumutase

[1] Lege care prevede condamnarea cu suspendarea pedepsei (n.t.).

de la patronul lui o șurubelniță cu care a deschis sertarul unde se aflau cei treizeci și cinci de franci pe care-i luase.

Crima de care ne ocupăm astăzi cerea o pregătire mai savantă. Sau, cel puțin, o primă tentativă, care a eșuat, i-a servit într-un sens drept repetiție generală.

În noaptea de 26 martie, Marceau pătrunde, așadar, pentru prima oară, în căsuța izolată pe care o ocupau în XXX bătrîna doamnă Prune, proprietăreasa unui restaurant, și servitoarea ei. Sparge, la parter, un geam de la sufragerie, deschide fereastra și intră în cameră. Spera, după cum a mărturisit, să găsească bani într-un sertar din bucătărie; dar ușa bucătăriei era închisă cu cheia; după cîteva încercări zadarnice de-a o deschide, pleacă, făgăduindu-și să se întoarcă a doua zi, cu unelte mai potrivite.

În după-amiaza de 27 martie, întrebîndu-se dacă geamul spart nu i-a alarmat pe locuitorii casei, Marceau încalecă pe bicicletă și se întoarce la XXX. Pe drum zărește o bucată de potcoavă, pe care o ia cu el gîndindu-se că i-ar putea fi de folos. Am uitat să spun că în ajun își procurase o lumînare, pe care se dusese s-o cumpere din Grainville. Așadar Marceau dă tîrcoale prin jurul casei, se încredințează că peste tot domnește liniștea și, nu-mi prea dau seama cum, se convinge că nimeni din casă nu se alarmase — ceea ce era adevărat.

Interogatoriul acuzatului furnizează suficiente elemente pentru a se putea reconstitui crima. Marceau nu caută să se apere, și nici măcar să se scuze; recunoaște că a făcut ceea ce a făcut, ca și cum nu se putea altfel. S-ar spune că e dinainte resemnat să devină criminal.

Iată-l, așadar, în noaptea zilei de 27, la aceeași oră, din nou la XXX. Fereastra pe care-o escaladase în ajun rămăsese deschisă, și prin ea intră iar în sufragerie. Dar cum în seara asta are intenții serioase, are grijă să închidă în urma lui obloanele. Ține în mînă lanterna

de la bicicletă ; e o lanternă fără suport, deci n-o poate lăsa din mînă, îl încurcă şi curînd, în bucătărie, o va înlocui cu un sfeşnic. Iată-l scotocind prin sertare : unsprezece gologani. Nu merită să se oprească. Urcă la primul etaj.

Doamna Prune şi servitoarea ei ocupă la etajul întîi cele două camere din dreapta ; în cele două camere din stînga sînt găzduiţi, uneori, drumeţi. Încet, Marceau se încredinţează că aceste camere sînt goale : ţine în mînă un cuţit cu lama scurtă şi ascuţită, pe care l-a găsit într-un sertar din bucătărie.

Preşedintele. — De ce luaseşi cuţitul ?

Marceau. — Ca să-l bag în servitoare.

Uşa acesteia este însă zăvorîtă ; Marceau se străduie s-o deschidă ; dar, auzind zgomot în camera bătrînei, aleargă să se ascundă într-una din camerele neocupate. Stinge lumînarea şi, în timp ce se apleacă să aşeze sfeşnicul pe jos, cuţitul pe care-l strecurase sub vestă, spre norocul lui, cade ; şi, în întuneric, nu-l mai poate găsi. Cînd iese iar pe coridor, se întîlneşte cu bătrîna, dar fără armă ; din fericire pentru ea, şi pentru el.

Doamna Prune vine la rîndul ei să depună mărturie. Este o bătrînică demnă şi firavă, de optzeci şi unu de ani ; abia se ţine pe picioare, şi cere un scaun, care i se aduce, şi pe care se aşază, lîngă bară.

— Aud un zgomot în casă. Îmi spun : Dumnezeule ! ce-o fi ? O fi grindina ? Mă ridic. Deschid fereastra dinspre grădină ; nu văd nimic. Mă culc din nou. Zgomotul se aude iar. Mă scol din nou. Nu mai aud nimic. Mă culc iar ; pendula arată ora douăsprezece noaptea. Dar iată că văd o rază de lumină pe sub uşa mea. Oh ! îmi spun, n-o fi luat ceva foc ? Chem servitoarea ; nu vine. Totuşi, îmi spun, *eram mai curajoasă altădată* — şi ies pe coridor. Mă duc la uşa servitoarei : „Au venit hoţii, femeie, sfinte Dumnezeule, au venit hoţii !" Ea nu răspunde ; uşa era închisă.

Tocmai atunci Marceau, întorcîndu-se pe coridor, s-a năpustit asupra bătrînei, pe care a doborît-o ușor.

— De ce ai apucat-o pe doamna Prune de gît ?

— Ca s-o sugrum.

Spune asta fără lăudăroșenie și fără stinghereală, cu aceeași naivitate cu care președintele pusese întrebarea.

Auditoriul izbucnește în hohote de rîs.

Procurorul. — Atitudinea publicului este inexplicabilă și indecentă.

Președintele. — Aveți deplină dreptate. Gîndiți-vă, domnilor, că fapta pe care o judecăm aici e dintre cele mai grave, și de natură a-i aduce acuzatului pedeapsa capitală, dacă nu i se recunosc circumstanțe atenuante.

În acest timp servitoarea strigă după ajutor la fereastră. Un vecin răspunde : „Venim ! venim !“ Auzindu-l, băiatul s-a speriat și a fugit, fără a mai făptui crima pînă la capăt.

Curtea îl condamnă pe Marceau la opt ani muncă silnică.

De mai multe ori am remarcat la Marceau o ciudată neliniște cînd simțea că *reconstituirea* faptei sale nu este întru totul exactă — și că nu putea nici să pună lucrurile la punct, nici *să profite de acea inexactitate.*

Din tot procesul, acesta e faptul cel mai ciudat, după părerea mea.

*

În aceeași zi trebuie să judecăm un incendiator.

Bernard este un muncitor cu ziua în vîrstă de patruzeci de ani, zdravăn, cu capul rotund : e chel, în schimb are mustăți. Poartă o cămașă nescrobită, cu dungi ; un papion încearcă să ascundă gulerul, care e foarte murdar. Ține în mînă o șapcă uzată. Bernard nu are antecedente judiciare. Informațiile căpătate pe seama lui nu sînt rele ; se spune doar că are o fire ascunsă. Nu e văzut niciodată la cîrciumă ; dar unii pretind că „bea acasă“ ; totuși e totdeauna treaz. Tatăl lui, paznic agricol foarte

stimat, „s-a apucat", se spune, „de băutură" ; are doi frați, „alcoolici înrăiți".

Bernard e învinuit de patru incendii. Mai întîi a luat foc teascul cumnatei lui, văduva Bernard, la 30 decembrei 1911.

Președintele. — Cine i-a dat foc ?

Acuzatul. — Eu, domnule președinte.

Președintele. — Cum ?

Acuzatul. — Cu un chibrit.

Președintele. — De ce i-ai dat foc ?

Acuzatul. — Fără nici un motiv.

Președintele. — Băuseși în seara aceea ?

Acuzatul. — Nu, domnule președinte.

Președintele. — Te certaseși cu cumnata ?

Acuzatul. — Niciodată, domnule președinte. Ne înțelegem bine.

Președintele. — După ce te-ai întors, la șapte și jumătate, de la patronul dumitale, ce-ai făcut pînă la ora nouă și jumătate ?

Acuzatul. — Am citit ziarul.

La întîi ianuarie, adică peste două zile, arde casa cumnatei.

Președintele ține ca Bernard să fi fost beat în seara aceea, și insistă pentru a-l face să mărturisească. Bernard se împotrivește, spunînd că nu băuse nimic.

În seara zilei de întîi ianuarie, zi de sărbătoare, rudele se adună, veri, nepoți etc. Bernard refuză să cineze cu ei și pleacă, la ora șase și jumătate. În cursul conversației generale, în timp ce se vorbea despre incendiul care avusese loc cu două zile înainte, își amintesc cum l-au auzit spunînd că în curînd vor mai vedea și altele.

Și cînd, în chiar aceeași noapte, casa văduvei Bernard ia foc, vecinii strigă : „Ajutor ! Arde !", el, vecinul cel mai apropiat și ruda cea mai apropiată, se închide în casă și nu apare decît după un sfert de oră... De altfel,

nu neagă nimic. Este atît autorul celui de al doilea incendiu, cît şi al primului şi al celorlalte două care au urmat.

Preşedintele. — Deci nu vrei să ne spui de ce ai dat foc ?

Acuzatul. — Domnule preşedinte, vă spun că nu aveam nici un motiv.

— E într-adevăr neplăcut că avea asemenea porniri, spune văduva. Altminteri nimeni nu s-ar fi putut plînge de felul cum lucra.

Chemat să depună mărturie, medicul de pe lîngă tribunal ne vorbeşte de ciudata uşurare, de destinderea pe care Bernard îi spune că le-a simţit după ce-a pus focul.

I-a mărturisit, de altfel, că n-a mai simţit aceeaşi destindere după incendiile următoare, „aşa că i-a părut rău".

Aş fi fost curios să ştiu dacă acea stranie satisfacţie a incendiatorului şi acea destindere nu au nici o legătură cu plăcerea sexuală ; dar deşi fac parte din juriu, nu îndrăznesc să pun întrebarea, temîndu-mă să nu pară ciudată.

III

Miercuri.

Încă un atentat la pudoare ; comis asupra propriei sale fiice de către un muncitor cu ziua din Barentin, tată a cinci copii, dintre care cel mai mare are doisprezece ani. Tribunalul cere judecarea procesului cu uşile închise.

Cînd publicul a fost din nou admis în sală, un murmur de indignare a întîmpinat decizia juriului şi dorinţa sa de-a se recunoaşte circumstanţe atenuante.

Am fost destul de surprins în ceea ce mă privește (și mai fusesem cu prilejul proceselor precedente de aceeași natură) văzînd moderația cu care priveau lucrurile majoritatea juraților. S-a subliniat, în sala de deliberare, că atentatul fusese comis fără violență ; în sfîrșit, și mai ales, marea dorință pe care o manifesta în mod inconștient soția acuzatului de-a se descotorosi de soțul ei, patima cu care a depus mărturie, au diminuat în mare măsură importanța depoziției acesteia ; acuzatul a beneficiat de asemeni de puțina simpatie pe care o puteam acorda victimei. Dar publicul, dat fiind că procesul se judecase cu ușile închise, nu putea să știe toate acestea. Unora dintre jurați chiar, condamnarea la cinci ani de închisoare le-a părut excesivă. Dimpotrivă, toți au fost de acord să i se retragă acuzatului drepturile de părinte.

Acuzatul a ascultat cu totală indiferență sentința de condamnare la cinci ani ; dar auzind că i se retrag drepturile de părinte, a scos un fel de răcnet straniu ca protestul unui animal, un strigăt exprimînd revolta, rușinea și durerea.

*

Ciudatul proces de care ne-am ocupat după aceea l-a adus în fața noastră pe un funcționar principal de la biroul de încasări poștale (biroul principal din Rouen).

E un om gras și roșu la față, solid, lat în umeri, și fără gît. Are mîini greoaie. Poartă un guler îngust și o cravată mică cenușie. Are părul tuns foarte scurt și fruntea îngustă. Are patruzeci și șapte de ani, a luptat în Madagascar, unde s-a îmbolnăvit de malarie ; bea din cînd în cînd și a avut de cîteva ori halucinații ; la examenul medical i se recunoaște o responsabilitate atenuată. Dar de cînd e funcționar la poștă purtarea lui e ireproșabilă — și era nebăut cînd, în dimineața de 2 aprilie, a sustras din birou un plic conținînd treisprezece mii de franci. Recunoaște faptele, își cere iertare, și caută să le explice. În fiecare zi trebuia să manipuleze sume considerabile ; în chiar

acea dimineață, alături de plicul cu treisprezece mii de franci, *se afla un alt plic conținînd cincisprezece mii, tot la îndemîna lui, pe care l-a văzut și pe care nu l-a luat.*

În schimb, bagă dintr-odată în buzunar plicul cu treisprezece mii de franci ; părăsește încăperea spunînd colegului său că se duce la closet ; își ia liniștit paltonul și pălăria, și, cum e ora douăsprezece și jumătate, nimeni nu se miră văzîndu-l ieșind. Ajuns afară, nu fuge, nu se ascunde de nimeni ; se duce într-un bordel din apropiere ; cheltuiește două sute patruzeci și șase de franci, plătind consumația tuturor ; apoi se trezește din beție, duce, rușinat, direcției restul sumei, făgăduind că va restitui și diferența.

Juriul dă un verdict negativ. Curtea îl achită.

IV

Joi.

Bertha Rachel e acuzată de infanticid.

Înaintează cu teamă pînă la bară ; poartă peste corsajul negru un șal alb de lînă. Din locul unde mă aflu nu-i văd bine fața ; are o voce blîndă. E servitoare la B., în Saint-Martin, slujind în aceeași casă de la vîrsta de treisprezece ani ; acum are șaptesprezece.

Reușise să-și ascundă sarcina ; primele dureri au cuprins-o pe cînd mulgea vacile. S-a întors în casă, a dus laptele în cămară, a gătit și a făcut curățenie ; dar durerile au devenit atît de puternice încît a trebuit să se așeze ; era înspăimîntător de palidă.

— Dacă ești bolnavă, urcă și te odihnește în camera ta, i-a spus stăpîna.

Camera Berthei Rachel era la primul etaj, alături de cea a stăpînilor. Dar cum s-a întins pe saltea, a născut o fetiță.

Se temea „c-or s-o certe", și fiindcă micuța țipa, de teamă ca stăpînii să n-o audă, Bertha a astupat gura fetiței cu mîna și a stat așa pînă cînd țipetele au încetat.

Cînd Bertha a văzut că copilul nu mai respiră, a scos din buzunarul fustei o foarfecă și a împuns ușor pieptul copilului.

Reiese din cercetări că nu a împuns fetița cu foarfeca decît după ce aceasta murise înăbușită. Tribunalul va căuta să stabilească că a vrut „să constate dacă sîngele încetase să mai circule". Eu unul cred că a făcut-o din inconștiență. Președintele îi pune Berthei numeroase întrebări, dar rolul foarfecei rămîne la fel de nelămurit.

După ce Bertha Rachel s-a încredințat că fetița nu mai trăiește, a ascuns provizoriu micul cadavru în găleata cu apă de spălat, a aruncat placenta pe fereastra camerei, care dădea chiar deasupra grămezii de gunoi, apoi a coborît și și-a reluat lucrul.

A doua zi a săpat cu un hîrleț o groapă în dosul hambarului, la marginea șanțului — o groapă mică, fiindcă nu mai avea puteri, — în care a îngropat copilul.

Jandarmeria a fost anunțată cîteva zile mai tîrziu printr-o scrisoare anonimă ; iar cadavrul copilului a fost găsit. Președintele nu crede că trebuie să insiste asupra acestei scrisori anonime, în legătură cu care nu se dă nici o lămurire ; și cum nu fac parte din juriu în acest proces, nimeni nu pune nici o întrebare cu privire la ea ; și se trece mai departe.

Președintele. — În timp ce erai însărcinată, stăpîna dumitale nu bănuia nimic ?

Acuzata. — Se vedea cît de colo că-mi crește burta, dar stăpîna mea se făcea că habar n-are. Nu mi-a vorbit niciodată despre asta.

Apoi cu voce mai scăzută și oarecum nedeslușit, dintr-odată :

— Copilul l-am făcut cu fiul stăpînului.

Președintele. — N-ai spus asta de la început. Apoi, întorcîndu-se către jurați : La anchetă a refuzat cu încăpățînare să spună cine e tatăl copilului.

Bertha, continuînd, fără să-l asculte pe președinte :

— M-a învățat să-l ascund, ca să nu se știe că el mi l-a făcut.

Președintele. — Să-l ascunzi cum ?

— Să-l îngrop în pămînt.

Spune asta fără nici o intonație ; biata fată pare aproape cretină.

Președintele. — Fiindcă acuzata n-a spus nimic din toate acestea la anchetă, cel despre care vorbește acum n-a putut fi chemat să depună mărturie. Acuzatei : Poți să te așezi.

În clipa aceea se ridică avocatul apărării :

— E regretabil că acuzata nu ne-a vorbit aici, așa cum a făcut la anchetă, despre cele ce se citeau seara, la fermă, în familie. Erau citite fapte diverse de prin ziare, iar bătrînii, care citeau, insistau cu precădere, spunea ea, asupra infanticidelor.

Președintele. — Maestre X... nu prea văd ce interes poate avea asta.

Cu atît mai rău ! Din fericire, jurații văd : și întreaga dramă apare în adevărata ei lumină în momentul cînd vine la bară stăpîna. E o bătrînă de mai bine de șaizeci de ani, uscată și zdravănă, parcă mumificată, cu trăsături aspre, cu privirea rece, cu buzele strînse. Fața îi este încadrată de o bonetă de dantelă neagră, legată cu o panglică ce cade peste o mică pelerină neagră.

Președintele. — O aveai pe Rachel în serviciul dumitale ? Erai mulțumită de ea ?

Stăpîna. — Da, eram foarte mulțumită. N-am avut niciodată a mă plînge de ea.

Președintele. — Nu ți-ai dat niciodată seama că e însărcinată ?

Stăpîna. — Nu, niciodată. Dacă aș fi știut, sigur că n-aș mai fi ținut-o.

Președintele. — La anchetă ai spus că vedeai cum *se umflă,* dar ai crezut că i se trage de la stomac. În ajunul zilei în care a născut ai văzut sînge și apă în bucătărie, acolo unde fata se așezase.

Stăpîna. — Am crezut că erau de la un pui tăiat.

Și se mai simte în vocea limpede și uscată a bătrînei voința de a nu ști nimic, de a nu fi văzut nimic, de a nu vedea nimic.

Cercetările au stabilit că în acea fermă izolată nu venea niciodată nici un bărbat, și că fata n-a putut avea de-a face decît cu soțul stăpînei, în vîrstă de șaptezeci și cinci de ani, sau cu fiul lor, în vîrstă de treizeci și doi de ani, cu prilejul uneia dintre rarele și rapidele sale apariții. Bătrîna precizează de asemeni că trebuia să treci prin camera ei ca să ajungi în camera servitoarei, și ne spune asta spre a ne arăta că nu poate fi în nici un caz fiul ei cel care... etc...

Iar președintele, în modul cel mai vizibil dornic să nu lase procesul să devieze și să limiteze acuzația, trece peste toate acestea.

Depoziția doctorului nu ne comunică nimic nou; acesta explică îndelung că copilul a trăit după naștere, astfel că ne aflăm nu în prezența unui avort, ci a unui infanticid; totuși, împunsătura cu foarfeca, făcută ușor și cu precauție parcă, arată mai curînd că mama voise să se asigure că copilul era mort; dar a respirat, căci, în căldarea cu apă în care l-a pus, masa pulmonară plutea.

În timp ce juriul deliberează, în sală se aude un murmur: fiul stăpînei fermei se află în sală; toți și-l arată: e așezat alături de maică-sa. Stingherit de privirile ostile, ține capul aplecat, sprijinit de măciulia bastonului, și nu reușesc să-l văd.

Bertha Rachel e recunoscută vinovată, dar, socotindu-se că a actionat fără discernămînt, e achitată și încredințată părinților ei.

E adus în fața noastră Prosper, poreclit Bouboule, croitor ; născut la X... în 86.

Extraordinar cap de „literat" (seamănă ca două picături de apă cu Z...), uriașă frunte bombată, păr lung și drept despărțit la mijloc printr-o cărare ; trunchi și membre groase, mîini mici, late și scurte ; degete cărora parcă le lipsește o falangă ; hainele de deținut îl strîng parcă, făcîndu-l să pară și mai îndesat. Juratul din dreapta mea, aplecîndu-se spre mine :

— Nu prea pare deștept !

Cel din stînga, în șoaptă :

— Nu pare prost !

Între zece și paisprezece ani fusese condamnat de patru ori pentru furt ; după ce fusese trimis de trei ori înapoi acasă la părinți, a patra oară a fost internat într-o casă de corecție, unde a rămas pînă la majorat, fiind supus unei supravegheri speciale.

De la prima punere în libertate a fost urmărit de justiție de cinci ori. Între douăzeci și douăzeci și patru de ani lucrează în D..., unde îl întîlnește pe Bègue, un fost camarad din colonia penitenciară ; de acum înainte vor opera împreună, numai împreună. De fiecare dată cînd fac o spargere, în bucătărie sînt descoperite rămășițele unui ospăț improvizat ; pe masă, sticle goale și două pahare ; iar pe covorul din salon, fecale. De fiecare dată, nu se mulțumesc numai să fure, ci fac cît mai multe stricăciuni cu putință ; într-o vilă în care n-au găsit bani, lasă la loc vizibil un capac de cutie de amidon, cu aceste cuvine, scrise de mîna lui Bègue : „Adunătură de porci, trebuia să lăsați bani".

Același Bègue, exact cu șase luni în urmă, a fost condamnat la muncă silnică pe viață pentru că a jefuit mai multe vile din N... și din P... „cu urme de violență care

dau întregii afaceri o înfățișare deosebit de gravă", spuneau ziarele. În acel moment unul dintre acuzați lipsea : Prosper, care a fost arestat trei luni mai tîrziu în Y..., unde se refugiase, după numeroase peregrinări în Spania.

Bègue mărturisise totul, se pare. Prosper, dimpotrivă, neagă totul ; pretinde că e victima unei neînțelegeri, victima asemănării lui cu Bouboule ; căci, spune el, Bouboule nu e el. Această declarație stîrnește hohote de rîs în sală.

Deși nu mă convinge, aș vrea să-i pot urmări mai bine apărarea ; dar președintele intervine mereu și nu-l lasă pe Bouboule sau pe Prosper să se explice.

Simt din nou, nu fără neliniște, cît de mult depinde de președinte să stingherească sau să faciliteze o depoziție (fie și în mod inconștient), și cît e de greu pentru jurat să-și facă o părere proprie, să n-o adopte pe cea a președintelui [1].

Prosper vorbește cu o voce înăbușită, pe care o auzim destul de greu, și pare a se exprima cu mare dificultate. În cursul interogatoriului, simțind cum ochiurile plasei se strîng în jur, spune că soarta se înverșunează împotriva lui, vorbește de o „coaliție..." ; devine livid și mari picături de sudoare încep să i se rostogolească pe frunte.

Paznicul uneia dintre vilele în care a pătruns prin spargere, domnul X..., chemat să depună ca martor, face o depoziție foarte emoționantă și foarte frumoasă. Sîngele său rece, curajul său, par a fi fost admirabile ; admirabilă, de asemeni, modestia atitudinii, a povestirii sale, pe care ziarele au reprodus-o. Inutil să mai revenim asupra lor.

Notez următorul amănunt curios din timpul interogatoriului : Imediat după spargerea din N..., Bouboule,

[1] Cred că această ultimă remarcă nu se aplică în mod egal tuturor juriurilor — și mai ales nu celui de pe lîngă tribunalul din departamentul Seine.

întorcîndu-se la D..., la miezul nopții, întîlnește pe drum un muncitor pe care-l cunoaște. Ce nevoie ciudată să-l oprească a simțit oare, cînd era atît de simplu să treacă mai departe, să-i ceară o țigară (poate a crezut că asta îi va părea celuilalt mai *natural*), și după cîteva minute de conversație, poate cuprins dintr-odată de teamă, să-i spună :

— Să nu cumva să spui că m-ai întîlnit în noaptea asta.

Jurații au fost de acord să răspundă în mod afirmativ la toate întrebările puse, și Curtea l-a condamnat pe Prosper la muncă silnică pe viață.

V

Încă un atentat la pudoare ; al patrulea. De data asta victima nu are nici șase ani ; e fiica acuzatului...

Și în acest caz ca și în celelalte, aș vrea să știu ce rol a jucat întîmplarea ; crima ar fi fost oare săvîrșită dacă acuzatul ar fi putut alege ?... și trebuie să vedem aici o anumită preferință, sau o situație mai propice, făgăduiala înșelătoare de a scăpa nepedepsit ?

Germain R... și-a pîngărit copila în timp ce soția lui se afla la spital pentru a naște.

E mic, urît, cu o înfățișare mizerabilă ; are un cap bestial. Poartă, peste o bluză de bumbac de-un negru-gălbui, un fular gros, albastru-violet. Neagă cu încăpățînare, cu un aer îndărătnic, stupid. Depozițiile martorilor îi sînt defavorabile. „Se gîndește mai mult la el decît la familie."

Președintele. — Era deseori beat ?

Martorul. — Cam în fiecare zi.

Și un alt martor : — Se îmbăta și-și lăsa copiii să crape de foame.

Dorm cu toții, tatăl, mama și cei doi copii de șase ani și de trei ani, în aceeași cameră, fără pat, pe un așternut de paie. Se spune că mai voise cîndva să se atingă de fetiță. O dată a băgat-o cu el într-un sac ; dar cum avea obiceiul să se culce într-un sac, și cum era iarnă, poate să spună că a vrut doar să se încălzească. Cine știe ? Fetița nu vrea sau nu poate să spună nimic. Pe scaunul pe care e urcată, pentru a se afla mai aproape de urechea președintelui, plînge în tăcere, și, din cînd în cînd, un suspin adînc îi zguduie tot trupul. Nu i se poate smulge nici un singur cuvînt. Parcă i-ar fi teamă să nu fie și ea pedepsită. (Acum se află la azilul de copii. A adus-o un bărbat îmbrăcat într-o uniformă cu nasturi mari de aramă, care stă pe una din băncile martorilor.)

Apoi vine soția acuzatului. N-ar fi urîtă, dacă n-ar avea fața atît de tăbăcită. Arată ca o „femeie cu ziua". Părul, pieptănat lins peste cap, e dat cu briantină ; poartă un mic șal de lînă neagră peste un șorț albastru.

Președintele. — Ce-ai făcut pentru a preîntîmpina această situație ?

Martorul. — ? ? ?

Se întîmplă adeseori ca președintele să pună o întrebare în termeni cu desăvîrșire ininteligibili pentru martor sau pentru inculpat. Ca în cazul acesta.

Se trece la interogatoriul unicului martor : o vecină.

Președintele. — Cu alte cuvinte, n-ai văzut nimic !

Martorul. — Pentru că am intrat sau prea devreme sau prea tîrziu.

Și cum, la urma urmei, nu știm care e adevărul, dacă îl condamnăm pe R..., o facem sprijinindu-ne pe simple presupuneri (ca de atîtea ori), și nu atît pentru fapta de care e învinuit, mai mult decît îndoielnică, ci pentru comportarea sa în general ; și, de asemeni, pentru a-l izola de familie.

*

Sînt din nou președintele juriului, în ultimul proces din această zi.

Joseph Galmier, în vîrstă de douăzeci de ani, fiul lui Anaïs Albertine (ce nume întîlnești aici ! Sîmbăta trecută, o biată femeie X..., din procesul Z..., care nu mi-a sugerat nimic vrednic de a fi notat, răspundea la numele de Adelaïde-Heloïse ! Oare un sentiment poetic îi îndeamnă pe cei săraci să-și boteze atît de ciudat copiii ?), e acuzat că a comis două furturi, cu circumstanțe agravante : în timpul nopții ; într-o casă locuită ; cu spargere ; însoțit de complici.

Galmier e muncitor cu ziua la Le Havre ; o față deloc urîtă, roșind ușor ; un nas cam prea ascuțit ; părul adus pe frunte ; mustață abia mijită ; înfățișarea unui războinic normand din Cormon. Bine legat și cu o siluetă destul de elegantă ; poartă un jerseu, sub o vestă decolorată.

A mai fost condamnat la șase luni.

Arestat noaptea, avînd asupra lui un șperaclu, în tovărășia unor vagabonzi înarmați cu chei false.

Într-o scrisoare adresată procurorului, a făcut mărturisiri complete ; dar acum spune că un fost deținut l-a silit să scrie scrisoarea. Și neagă totul.

Președintele. — Cine este acest fost deținut ?

Acuzatul. — Nu îndrăznesc să-i spun numele. M-a amenințat că mă omoară cînd o să ies, dacă vorbesc.

Președintele rămîne sceptic.

Îmi transcriu notele ca atare. Poate că unele se aplică și la alte procese :

...Acuzatul vorbește cît se poate de repede, de teamă ca președintele să nu-l întrerupă (ceea ce, de altfel, acesta face într-una), își pierde șirul, și simte asta... nenorocitul, își apără viața..

Nevinovatul va fi oare mai convingător, mai puțin tulburat decît cel vinovat ? Nicidecum ! De îndată ce simte că nu e *crezut*, se va tulbura cu atît mai mult cu cît e mai puțin vinovat. Își va exagera afirmațiile ;

tăgăduielile sale vor părea din ce în ce mai dezagreabile ; va pierde teren.

Înfățișarea de *câine* a comisarului de poliție, cînd depune mărturie, tonul său arogant. Și înfățișarea de *vinat* pe care o ia pe dată acuzatul. Arta de a-l face să pară vinovat.

Nefericitul care-și dă seama, dar numai în momentul cînd începe să vorbească, că apărarea lui este insuficientă. Efortul lui neîndemînatic de-a o face mai convingătoare.

Imprudența hoțului și acea nebunie care-l face să cheltuiască fără întîrziere banii furați. Galmier cumpără un pardesiu, un costum de haine, cămăși, bretele, batiste, cravate etc ; dă un bacșiș de un franc vînzătorului care-i aduce pachetul (locuiește alături de magazin).

Bucuria hoților profesioniști cînd întîlnesc un *ageamiu*, șovăielnic și cam nerod, care consimte să ia pe seama lui fapta. (I s-a făgăduit că i se va plăti un avocat.)

Versiunea cea mai simplă are totdeauna cele mai mari șanse de-a se impune ; dar și cele mai puține șanse de-a fi exactă.

Procesul următor aduce în fața noastră cinci acuzați. Ar trebui să fie șase, dar unul a fugit. Cel mai vîrstnic n-are decît douăzeci și doi de ani. E vorba de o bandă de borfași. Li se pun pe seamă opt furturi. Mărturisesc totul.

Mai întîi a fost prins Janvier ; cel mai tînăr ; a refuzat să spună cine-i sînt complicii. De opt zile fără domiciliu, dormea la un alt individ din aceeași bandă ; la 12 februarie șterpelise un cîrnat de pe-o tejghea ; pedeapsă : cincisprezece zile, cu suspendare.

Janvier zîmbește cu ușurință, frumos ; îi vine greu să nu zîmbească ; e bine dispus. Nu glumește, dar simți încă

fremătînd în răspunsurile lui amintirea înveselită a furtului, a partidelor de furt în care se aventura împreună cu ceilalți. Se jucau de-a hoții, de-a borfașii... Dar veselia asta nu va ține mult...

Mai poți vreodată să redevii cel dinainte, după o condamnare ? Mai poți să redevii cel dinainte *singur ?*...

„He can be saved now. Imprison him as a criminal, and I affirm to you that he will be lost [1]*."*

VI

Mulți dintre jurați se recuză ; de aceea numele meu iese deseori din urnă ; pentru a noua oară fac parte așadar din juriu. În sala de deliberare juraților insistă să primesc să le fiu președinte, calitate pe care domnul X... mă roagă s-o accept în locul lui ; se pare că are acest drept. Fiind singurul *intelectual,* sau aproape, dintre ei, mă temeam de-o atitudine ostilă, deși făceam totul spre a o preveni. Iată de ce sînt extrem de sensibil la această dovadă de prețuire. E adevărat că în cîteva din procesele precedente președintele juraților se arătase cu totul incapabil și, din cauza incapacității sale de-a înțelege, a ezitărilor, a neîndemînării, deliberarea și votul avuseseră loc cu o încetineală exasperantă.

Procesul în sine nu prezintă mare interes. Ne vine de la tribunalul corecțional, de al cărui resort era mai curînd, dar care se declarase incompetent.

Domnul Granville, muncitor cu ziua, a fost atacat la ora unu dimineața, pe strada Barbot din Rouen, de către un vagabond care i-a luat cele două monede de cîte

[1] Sînt cuvintele pe care le rostește avocatul apărării din drama lui John Galsworthy, *Dreptate* : „El poate fi salvat acum. Întemnițați-l ca pe-un criminal, și vă încredințez că va fi un om pierdut" (n.t.).

cinci franci pe care le avea în buzunar. Victima se declară incapabilă să-l recunoască pe agresor ; dar, la strigătele sale, doamna Ridel ieșise la fereastră, și ea pretinde că l-a putut recunoaște pe domnul Valentin, muncitor cu ziua, aflat acum în fața noastră.

Valentin neagă cu disperare și pretinde că a dormit acasă la el toată noaptea. Și apoi, cum ar fi putut doamna Ridel să-l recunoască, de vreme ce era o noapte fără lună și strada foarte slab luminată ?

Doamna Ridel protestează : agresiunea a avut loc chiar lîngă felinar.

Este interogat jandarmul care a luat parte la cercetări ; sînt interogați alți martori : unul spune că felinarul se află la cinci metri depărtare ; celălalt, la douăzeci și cinci de metri. Ultimul susține chiar că nu există nici un felinar în această parte a străzii.

Dar Valentin are un trecut îndoielnic, o reputație deplorabilă și, cu toate că substitutul de procuror, care susține acuzația, nu reușește să probeze că Valentin e vinovatul, nici avocatul apărării nu reușește să ne convingă de nevinovăția lui. Neavînd nici o certitudine, ce va face juratul ? Va vota pentru vinovăție — și, totodată, pentru circumstanțe atenuante, ca să atenueze responsabilitatea juriului. De cîte ori (și chiar în procesul Dreyfus) „circumstanțele atenuante" nu indică decît imensa dezorientare a juriului ! De îndată ce există fie și cea mai mică incertitudine, juratul e înclinat să le voteze, și cu atît mai mult cu cît crima e mai gravă. Ceea ce vrea să însemne : da, crima e foarte gravă, dar nu sîntem siguri că el e cel care a săvîrșit-o. Totuși, cineva trebuie pedepsit : să-l pedepsim la nimereală, pe el, de vreme ce pe el ni-l oferiți ca victimă ; dar, nefiind siguri de vinovăția lui, să nu-l pedepsim totuși prea tare.

În mai multe procese în care a trebuit să mă pronunț, am fost stingherit, eu și toți ceilalți jurați aflați alături de mine, de marea dificultate de a-mi reprezenta teatrul crimei, *locul* unde s-au petrecut faptele, doar pe baza

depoziției martorilor și a interogatoriului acuzatului. În anumite cazuri lucrul acesta e de cea mai mare importanță. E vorba, de exemplu, în acest proces, de a ști la ce distanță de felinar a fost comisă agresiunea. Cutare martor, aflat în cutare loc precis, l-a putut recunoaște pe agresor ? Era oare acesta îndeajuns de bine luminat ? — Se cunoaște locul exact al agresiunii. Cît privește distanța dintre agresor și locul unde se afla felinarul, *toate* mărturisirile diferă între ele : una spune cinci metri, cealaltă douăzeci și cinci... Era totuși cît se poate de ușor ca jandarmeria să facă un *plan* al locului în mai multe exemplare, care să fie distribuit la începutul ședinței tuturor juraților. Cred că în numeroase cazuri un atare plan le-ar fi de mare ajutor.

*

În aceeași zi, al treilea proces : Conrad, certîndu-se cu X..., a împlîntat de cîteva ori cuțitul în ea, pricinuindu-i astfel moartea.

Notez, în cursul acestui sfîrșit de ședință, care de altfel nu prezintă mare interes :

Cît de rar se prezintă un proces *într-o ordine firească* și simplă.

Cît de des se întîmplă ca prezentarea simplificată a faptelor din rechizitoriu să fie artificială.

Cît de ușor se întîmplă ca acuzatul să-și înrăutățească singur situația printr-o declarație lăturalnică, a cărei gravitate îi scapă în primul moment.

„Atunci, *nebun de mînie...*" spune Conrad în cursul relatării sale (e vorba de momentul cînd și-a înjunghiat amanta, care voia să-l ucidă).

Iar președintele, pe dată, întrerupîndu-l :

— Ați auzit, domnilor jurați : *nebun de mînie.*

Şi tribunalul îşi va însuşi triumfător această frază nefericită, pe care acuzatul n-o va mai putea retracta — în timp ce e vădit că nu e vorba decît de-o formulă oratorică şi cărcia Conrad, dornic de-a face fraze frumoase, i-a căzut pradă.

VII

Marţi.

Încă un atentat la pudoare : ultimul dintre cele pe care trebuie să le judecăm. Acesta e cu deosebire penibil, căci acuzatul, un tînăr muncitor cu ziua din Maromme, era bolnav şi a contaminat victima. Informaţiile strînse în legătură cu el sînt dintre cele mai defavorabile : e insolent, beţiv, dă lucrul peste cap ; mai de mult a vrut s-o ia cu el într-o pădure pe o fetiţă de zece ani, căreia i-a oferit bani şi bomboane.

Fetiţa care se înfăţişează însă înaintea noastră n-are decît şase ani şi jumătate. A atras-o în camera lui oferindu-i „o mică tabacheră".

E silită să repete în faţa noastră, cu de-amănuntul, ceea ce mai spusese şi la anchetă, fapte mărturisite de cel vinovat şi constatate de medic. S-ar părea că tribunalul vrea doar ca această fetiţă să-şi amintească. De altfel, n-a fost violată ; se pare că acuzatul a uzat faţă de ea de anumite precauţii, datorită cărora spera poate să n-o contamineze ; şi datorită cărora beneficiază de circumstanţe atenuante.

Afacerea Charles, pe care o judecăm apoi, făcuse o anume vîlvă datorită ziarelor. Sala e plină ; e un proces „senzaţional". Asistenţa e foarte întărîtată. Din bancă în bancă, lumea îşi repetă numărul loviturilor de cuţit

descoperite pe trupul victimei : medicul a numărat nu mai puțin de o sută zece !

Victima era amanta lui Charles. Juliette R... nu avea decît șaptesprezece ani cînd acesta a întîlnit-o pentru prima oară, în urmă cu trei ani. Trăia cu un bărbat pe care Charles l-a înlocuit de îndată, părăsindu-și pentru ea soția și copiii, după unsprezece ani de căsătorie. Charles are treizeci și patru de ani ; e vizitiu, a fost angajat, pînă acum, în mai multe locuri ; dar informațiile în legătură cu purtarea lui, adunate de la diferiții săi stăpîni, sînt bune. Nici soția lui nu avea a se plînge de el, deși uneori Charles îi făcea „scene". — După ce s-a mutat la cealaltă femeie, doamna Charles a încercat de mai multe ori să-l hotărască să se întoarcă acasă ; dar totul a fost zadarnic, și ancheta arată că „o avea, cum se spune, pe acea femeie în sînge". Locuia cu Juliette R... în strada M..., la doamna Gilet. Aceasta îi auzea uneori certîndu-se.

— E adevărat. Juliette mă certa că le trimit copiilor o parte din leafă. Dar niciodată n-am amenințat-o în vreun fel.

Și doamna Gilet recunoaște că certurile nu erau nici dese, nici prelungite.

Vocea lui Charles e gravă ; are o înfățișare atrăgătoare ; e înalt, puternic, bine făcut, fără nimic din înfumurarea bărbatului ce se crede frumos ; mi se pare că numai văzîndu-l ai putea ghici că e vizitiu ; nu birjar : vizitiu.

Nu se apără, și nici măcar nu caută să se scuze: îl simți preocupat să înfățișeze faptele așa cum s-au petrecut, și fără a căuta să influențeze juriul în favoarea lui. De ce oare președintele încearcă să-l facă să-și piardă șirul, să se contrazică ? Fără îndoială în calitatea lui de fost judecător de instrucție, din obișnuință profesională.

— Ne-ai dat mai multe versiuni, îi spune, în legătură cu mobilul crimei.

Dar nici Charles nu-și explică sieși prea bine cum și de ce a ucis. O iubea nebunește pe această femeie ; avea *ne-*

voie de ea. În seara de 12 martie, în ajunul crimei, au cinat împreună.

— După cină m-am culcat cu ea, ca de obicei, dar ea n-a vrut să mi se dea. Așa a început totul.

— Te-ai certat atunci cu ea ?

— Da, din cauza asta.

— Așadar acesta e motivul crimei. Dar prima oară ai dat o altă explicație.

Acuzatul nu protestează ; gestul său pare să spună : se poate.

— Pe urmă, noaptea a trecut în liniște ?

— Da, domnule.

— Ai spus că erai gelos ; chiar asta e explicația pe care ai dat-o mai întîi. Mai avea poate un amant ?

— Nu.

— Totuși era tristă ; cei de la magazinul *Abeilles*, unde lucra, au spus că era neliniștită ; îi era frică de dumneata. Într-o zi ți-a luat briciul. Se temea să nu-l folosești împotriva ei ?

— Pe atunci eram bolnav. I se spusese să mi-l ia ca să nu-l folosesc împotriva mea.

— Să ne întoarcem la ziua de 13 martie.

— Cînd ne-am trezit, ne-am spus bună dimineața ; eu am coborît să cumpăr ziarul.

— Nu erai băut ?

— În ajun, înainte de cină, băusem două cești de cafea la B... ; dar în dimineața aceea nu băusem și nu mîncasem nimic. Cînd m-am întors, i-am cerut din nou... N-a vrut nici de data asta. Și atunci, cum nu voia cu nici un preț, mi-am pierdut mințile. Am luat de pe masă un cuțit, care se afla la îndemînă ; i l-am împlîntat în gît. *Cuțitul parcă mi se lipea de mînă.*

— Era tot culcată ?

— Cînd am lovit-o prima oară, da.

— Atunci a încercat să fugă ; a sărit din pat. Te-ai năpustit asupra ei ; s-a prăbușit la pămînt,

— La urmă de tot, într-adevăr, am văzut-o întinsă pe jos.

— La urmă de tot ? Să nu ne grăbim ! Sîntem abia la început. S-a prăbuşit la pămînt, spuneam ; şi atunci ai continuat să înfigi cuţitul ca un nebun, umplînd-o peste tot de răni — pe gît, pe faţă şi la încheieturile mîinilor.

— Nu-mi amintesc decît de prima lovitură.

— Cum să te credem ? Ai lovit-o de mai bine de o sută de ori ; după cum declară un martor, cu o mînă o ţineai întinsă la pămînt şi cu cealaltă înfigeai cuţitul unde nimereai.

— Cînd m-am trezit, Juliette murise ; stăteam aplecat peste ea ; peste tot era numai sînge... N-o văzusem venind pe doamna Gilet.

— Auzind strigătele nefericitei, sărise în ajutor. Te-a văzut împlîntînd cuţitul cu atîta violenţă şi atît de repede încît gestul semăna, a spus ea, folosind o imagine izbitoare, cu ştampilatul scrisorilor la poştă. Auziţi, domnilor juraţi, cu ştampilatul scrisorilor la poştă !

Şi preşedintele, întărindu-şi cuvintele prin mimică, dă de cîteva ori zdravăn cu pumnul în pupitrul gol, stîrnind un asemenea zgomot încît întreg auditoriul începe să rîdă cu hohote, într-un mod cîtuşi de puţin decent. E sigur că Charles nu făcuse asemenea zgomot.

— Amanta dumitale a strigat : „Doamnă, scăpaţi-mă ! Are cuţit !" Atunci i-ai dat un brînci doamnei Gilet, murdărind-o de sînge. „Pleacă ; nu te priveşte ce se-ntîmplă aici", i-ai spus : apoi, împlîntînd din nou cuţitul în trupul nefericitei, i-ai tăiat cu o ultimă lovitură cariatida (sic). (În clipa următoare doamna Gilet va spune că ultima lovitură a fost „dată în frunte".) Ce ai de spus ?

— Nu-mi amintesc de nimic.

— Totuşi poliţiştii chemaţi de doamna Gilet au fost uimiţi văzînd de cît sînge rece dădeai dovadă. Nici măcar nu arătai emoţionat, se pare. Cuţitul era pe masă. Nu te-ai împotrivit cînd te-au arestat.

— Eram năucit de groază.

— Nu-i adevărat ! Ai spus cu o voce liniștită : „Anunțați-o pe soția mea !", și cînd polițiștii au vrut să te ia, ai cerut permisiunea să te speli pe mîini înainte de-a coborî în stradă.

— Îmi amintesc, într-adevăr, că le-am dat adresa soției mele, ca s-o anunțe.

— N-ai vrut, după aceea, să te spînzuri ?

— Niciodată.

— Așa s-a crezut. S-a găsit în cameră un piron în stare să suporte o greutate mare ; s-a găsit și o curea. N-ai spus atunci că voiai să te sinucizi ?

— N-am spus niciodată asta.

— N-are nici o importanță. În definitiv, recunoști toate faptele ; și explici crima spunînd că Juliette nu voia să ți se dea.

— Am văzut trecînd prin fața mea în acea dimineață ceva înspăimîntător.

— Acum e moartă, biata fată ! Dacă nu te mai voia, n-aveai decît să te întorci la nevastă și la copii. De ce s-o omori ?

— Nu voiam s-o omor. (Murmur de indignare în sală.)

— Și spui asta după ce-ai înfipt în ea cuțitul de o sută de ori !

Majoritatea juraților crede, ca și președintele, că dorința de a ucide e mai mare cînd împlîntă cuțitul de o sută de ori decît atunci cînd îl împlîntă o singură dată. Totuși examenul medical la care a fost supusă victima ne arată că cele o sută zece răni de pe fața acesteia, de pe gît, din regiunea superioară a toracelui, de pe mîini (cele mai numeroase sînt pe gît), ofereau, în cea mai mare parte, un aspect regulat, și, toate, erau mici și superficiale. (În Rusia s-ar fi considerat, fără îndoială, că e vorba de o „crimă rituală.") O singură rană atinsese carotida și provocase o hemoragie mortală.

Nefăcînd parte din juriu, nu pot întreba dacă faptul că nici una dintre răni nu era profundă n-ar putea fi de-

terminat de forma și dimensiunile armei. Dar se pare că nu ; și doctorul va spune că Charles lovise „cu o mînă tremurătoare, fără să înfigă adînc arma, și ca și cum ar fi vrut doar să-și mutileze victima".

Degetele erau pline de tăieturi ; victima încercase, probabil, să se apere.

Văduva Augustine Gilet, gazda, chemată să depună mărturie, spune cu o voce monotonă :

— Charles și Juliette locuiau la mine. Nu aveam de ce să mă plîng de ei. În dimineața zilei de 13 martie am auzit țipete ; am intrat la ei ; ea era întinsă pe jos, iar pe el l-am văzut cum o lovea cu cuțitul. L-am apucat de braț ca să-l opresc. S-a întors către mine și mi-a spus : „Pleacă". Juliette nu murise ; cînd m-a văzut că încerc să-l opresc, mi-a spus : „Aveți grijă, are cuțit !" Atunci l-a împlîntat în ea încă o dată ; a răsucit cuțitul în rană, și am auzit cum a făcut : crrac... (Rumoare ; mulțimea se agită îngrozită ; înșiși jurații sînt foarte impresionați de relatarea doamnei Gilet, și, mai cu seamă, de acest ultim amănunt. Totuși, la o întrebare a avocatului apărării, doctorul X... ne va spune : „Nici una dintre răni nu arată că arma a fost vreodată răsucită în plagă".) Ca și cum cuțitul ar fi pătruns cu greutate. Eram năucită. Izbea repede, ca și cum ar fi ștampilat scrisori. Cred că a lovit-o de douăzeci și cinci de ori în fața mea. Cînd am vrut să-l opresc și cînd s-a întors către mine, m-a umplut de sînge ; eram într-o rochie de casă ; mai tîrziu am văzut că toată lenjeria mi-era pătată cu sînge. Mi-era atît de frică încît n-am observat cum arată camera ; abia după aceea am văzut că patul era plin de sînge. În seara din ajun nu auzisem zgomot. Nu venea nimeni la ei. Juliette era o fire liniștită și nu lipsea de la slujbă. N-aveam de ce să mă plîng de ea. Și nici de el. Se purta cum se cuvine. Și nu l-am văzut niciodată beat.

— Asta-i tot ce ne puteți spune despre el ?

— Vara trecută, în urma unei căzături, a fost multă vreme bolnav. Primul gînd care mi-a venit cînd l-am

văzut lovind-o pe Juliette a fost că înnebunise. Părea că o iubește mult. Numai cînd Juliette mi-a spus : „Are cuțit", am înțeles că avea în mînă o armă. Pînă atunci am crezut că o lovește cu pumnul.

Charles. — N-am văzut-o pe doamna Gilet, acum îmi amintesc doar vag de ea ; asta-i tot.

Doamna Gilet. — După asemenea măcel, înțeleg că-ți pierzi mințile. Ultima lovitură i-a dat-o, cred, în frunte. Dar era întuneric ; ora șase fără un sfert ; și nu vedeam bine. Nimic din purtarea de pînă atunci a lui Charles nu prevestea această dramă ; chiar dacă se certau, se împăcau îndată.

Domnișoara Gilet, chemată de asemenea să depună mărturie, declară :

— Se certau uneori pentru fleacuri, dar cinci minute după aceea se sărutau.

După depoziția gazdei și a fiicei sale, o ascultăm pe cea a polițiștilor.

Șeful de post M...

— Cînd am vrut să-l ducem la poliție pe acuzat, ne-a spus : „Așteptați-mă măcar să mă spăl pe mîini". Nu părea nici beat, nici nebun. Era mai curînd calm.

Iar M. V..., comisar de poliție :

— L-am văzut pe Charles la biroul central. Părea cam agitat ; dar nu era beat. Mi-a spus, după cîteva ezitări : „Am omorît-o pentru că din pricina ei îmi cheltuiam toți banii. De altfel, cînd m-au arestat, tocmai voiam să mă arunc în apă."

Președintele. — Vezi, Charles, că ai dat la început o altă explicație decît cea de azi în legătură cu mobilul crimei. Hai, vorbește.

Acuzatul. — Ce vreți să vă răspund ? V-am spus adevărul.

M. V. — Am avut impresia că atunci nu spunea adevărul și că ascundea adevăratul mobil al crimei. Și într-adevăr, azi o motivează altfel... Toate acestea mi-au părut

atît de ciudate ; i-am luat mîinile și m-am uitat la ele, i-am ridicat pleoapele : nu era nici beat, nici nebun.

Doamna Charles vine la bară și depune mărturie arătînd că, timp de zece ani, adică pînă cînd acesta a întîlnit-o pe Juliette, nu avusese a se plînge în nici o privință de soțul ei.

Domnul doctor X... este invitat să vorbească despre Charles ; mai întîi ni-l prezintă ca pe un bărbat zdravăn și sănătos ; nu are nici o tară atavică. Dar are la o mînă șase degete ; are uneori amețeli, pierderi de memorie ; se orientează greu, are defecte de pronunție (mărturisesc că nu le-am remarcat), se teme să nu cadă cînd se află pe stradă. Doctorul mai vorbește și de o capacitate de judecată instabilă, de nehotărîre și de lipsă de voință (și nu oare chiar asta a făcut cu putință acea bruscă transformare în energie a dorinței nesatisfăcute ?), apoi încheie arătînd că, fără a fi vorba de o stare de demență, în sensul în care este înțeleasă în articolul 64 din Codul penal, „atît examenul psihiatric cît și cel biologic, precum și impulsivitatea de o natură specială care a dus la crimă, indică o anomalie mentală care îi micșorează responsabilitatea. Fapta a fost săvîrșită, spusese el puțin mai înainte, fără ca gîndul omorului să fie bine precizat în mintea acuzatului. Dovadă felul cum sînt distribuite loviturile de cuțit, descrise de mine mai sus".

Desigur că avocatul apărării va merge și mai departe și va spune : nu numai că Charles nu *voia* să ucidă, dar chiar încerca în mod inconștient, în timp ce-și mutila victima, să *nu* o ucidă ; că, fără îndoială, tocmai pentru a nu o ucide, *apucase cuțitul chiar de lamă*, și că numai astfel ne putem explica de ce loviturile, deși puternice, au pricinuit răni atît de superficiale, și de ce Charles avea degetele tăiate (conform raportului medical). Și nu oare tot din același motiv doamna Gilet nu văzuse cuțitul și crezuse că Charles lovește cu pumnul ?

Dar maestrul R..., avocatul acuzatului, nu spune nimic din toate acestea. Se sprijină pe raportul medicilor doar pentru a cere juraților să nu meargă mai departe decît experții și să-i recunoască acuzatului o responsabilitate atenuată.

Am insistat atît de mult asupra acestui caz, pentru că el a pus în modul cel mai evident în lumină lamentabila incompetență a juraților. Reieșea limpede din anchetă, din mărturii, din raportul medicilor, că gîndul omorului nu era pe deplin precizat în mintea lui Charles ; că în orice caz nu aveam de-a face cu un criminal de profesie, și că poate era vorba mai mult de un sadic decît de un asasin ; că, însfîrșit, era un caz tipic de crimă pasională...

După o jumătate de oră de deliberare, îi vedem întorcîndu-se în sală, congestionați, cu privirea buimăcită, parcă opăriți, furioși unii pe alții și fiecare împotriva lui însuși. Dau un răspuns afirmativ la întrebarea — singura pusă de către Curte — dacă e vorba de o crimă ; cît privește circumstanțele atenuante, *pe care le cerea însăși acuzarea* — puțin dispusă totuși la clemență — le refuză.

Drept care Charles e condamnat la muncă silnică pe viață.

În sală izbucnesc aplauze infame ; lumea strigă : „bravo ! bravo !", e un adevărat delir. Soția lui Charles, care rămăsese în sală, se ridică, pradă celei mai vii tulburări, strigă : „E prea mult ! prea mult !", și leșină. E scoasă afară.

Dar, îndată după sentință, jurații, consternați de rezultatul votului lor (oare nu înțeleseseră că a nu răspunde afirmativ la întrebarea cu privire la circumstanțele atenuante e totuna cu a răspunde negativ ?), se adună din nou și, adoptînd acum cealaltă atitudine excesivă, semnează în unanimitate o cerere de grațiere.

Fără îndoială, ar fi votat, de la bun început, pentru circumstanțe atenuante, dacă doamna Gilet n-ar fi spus că cuțitul, răsucit în rană, a făcut : „crrac".

Voi explica măcar în parte panica juraților cînd voi spune că, cu două zile în urmă, apăruse în *Journal de Rouen*, pe prima pagină, un articol intitulat „Juraţii şi legea suspendării pedepsei" (numărul din 17 mai 1912), pe care-l văzusem trecînd din mînă în mînă, astfel că toţi colegii mei, sau aproape, îl citiseră ? Luînd drept pretext un proces care tocmai se judecase la Paris, şi în care răspunsurile juriului siliseră Curtea să achite trei hoţi de vîrstă precoce, articolul se ridică împotriva indulgenţei. Puteai citi între altele :

„Niciodată juraţii din Paris n-au mai dat o atît de mare dovadă de slăbiciune ca în procesul în cursul căruia, spre uimirea generală, au achitat trei tineri spărgători despre care se dovedise că au încercat să jefuiască o casă izolată...

Această indulgenţă exagerată şi absurdă se explică poate, în acest caz anume, prin atitudinea neobişnuită a reclamantei, care ceruse ca agresorii să fie achitaţi, şi îşi manifestase chiar, se pare, intenţia de a-l adopta pe unul dintre ei...[1] Dar mai e oare nevoie să observăm că juraţii, care, în schimb, trebuie să fie oameni cu scaun la cap şi să aibă o bogată experienţă de viaţă, nu trebuiau să cadă pradă acelui acces de sentimentalism nerod (acest «nerod» nu sună prea creştineşte, domnule cronicar) şi că, în consecinţă, şi-au nesocotit datoria refuzînd să-i condamne pe aceşti tineri a căror vinovăţie era dovedită şi pe care nimic nu li-i semnala ca fiind mai interesanţi decît oricare alţii ?

Acest verdict ciudat, pe care presa l-a condamnat în mod unanim etc...

Într-o vreme ca a noastră, cînd numărul crimelor sporeşte, cînd îndrăzneala şi cruzimea răufăcătorilor depăşesc toate limitele ştiute (O, Flaubert !), cînd pînă şi tinerii pornesc cu atîta nerușinare pe calea pierzaniei etc..."

[1] Cît de interesant ar fi să cunoaştem rezultatul acestei neobişnuite experienţe !

Cine va putea spune cît de mare e puterea de convingere — sau de intimidare — exercitată de o fițuică tipărită, cînd e vorba de niște minți prea puțin înarmate pentru critică, și cele mai multe atît de conștiincioase, atît de dornice să facă lucrurile cît mai bine !...

— Președintele mi-a spus că pînă acum am judecat foarte bine, repeta cu cîteva zile în urmă unul dintre jurați ; și acest certificat de bună purtare dat de președinte era transmis din gură în gură, și fiecare jurat îl spunea celuilalt cu mîndrie.

Curînd își vor mai pierde din iluzii.

VIII

Considerat mai întîi ca un simplu delict, procesul pe care a trebuit să-l judecăm în acea zi mai trecuse o dată pe la tribunalul corecțional din Le Havre ; unul dintre acuzați, protestînd împotriva faptului că fusese condamnat la doi ani închisoare, făcuse apel. E vorba de Yves Cordier, cizmar ; apare în tovărășia lui C. Lepic și a lui Henri Goret, complicii lui ; și a două femei de moravuri ușoare, Mélanie și Gabrielle. Sînt toți cinci acuzați de a-l fi luat cu ei pe marinarul Braz, după ce-l îmbătaseră, de a-l fi „bătut măr" și de a-l fi jefuit de banii pe care-i avea asupra lui. Marinarul, plecat din nou într-o călătorie, n-a putut să răspundă la citație și nici nu s-a putut înfățișa cînd procesul fusese judecat la tribunalul corecțional. Depusese o plîngere îndată după agresiune; apoi, recăpătîndu-și banii, o retrăsese cîteva zile mai tîrziu, înainte de-a se îmbarca din nou. Procesul își urma cursul, dar, de fapt, fără voia lui.

Cordier este un băiat de optsprezece ani, înalt, puțin cam gras, blond, cu ochi albaștri, cu o figură deschisă, și pe care ți-l închipui ușor surîzînd ; seamănă cu un ma-

rinar ; e îmbrăcat în uniforma de pînză groasă, de-un brun-roşcat, a închisorii ; plînge într-una ; din cînd în cînd îşi şterge faţa cu o batistă cu pătrăţele pe care o mototoleşte în mîna dreaptă ; are mîna stîngă învelită într-o cîrpă.

Lepic e muncitor cu ziua la Le Havre ; conform actelor de stare civilă e de douăzeci şi cinci de ani ; are, după cum se spune, un cap care nu prevesteşte nimic bun ; pometii proeminenţi ; o mustaţă uriaşă ; nasul ascuţit ; nu te mira să afli că a mai fost condamnat de şapte ori pentru furt. Ţine în mîini o mică şapcă ; mîini înspăimîntătoare, noduroase, şi parcă prost desenate. Nu are cămaşă ; sau, dacă are, nu se vede.

Lîngă el, Henri Goret pare a nu se afla la locul lui. Seamănă cu ceea ce s-ar putea numi un băiat de familie bună, şi nu pare a fi din aceeaşi clasă socială cu ceilalţi ; poartă cămaşă, şi chiar guler tare ; cravată ; faţa lui, cu mustaţa abia mijită, ar fi chiar frumoasă, dacă n-ar fi josnică, abrutizată ; are o voce firavă, falsă şi stinsă ; nu ştie ce să facă cu mîinile lui mari şi greoaie. Tatăl lui Goret ţine în port o cîrciumă şi un fel de hotel rău famat. Henri Goret n-a împlinit încă douăzeci de ani ; s-a însurat cu o tîrfă care a ajuns la închisoare puţină vreme după nuntă. Totuşi, Henri se prezintă destul de bine ; cu siguranţă că decenţa — eram cît pe ce să spun distincţia ţinutei sale — îi predispune pe juraţi în favoarea lui ; ea scoate în evidenţă bădărănia şi mizeria celorlalţi doi.

Să trecem la povestirea „scenei de violenţă în care sînt implicaţi aceşti indivizi", cum spune *Le Journal de Rouen* (16 mai) :

În seara de 4 octombrie 1911, Cordier l-a cunoscut pe Lepic. Acesta, fără îndoială, a înţeles repede cu ce fire blîndă şi slabă are de-a face. Se duc împreună la *Folies*. După terminarea reprezentaţiei, încep să hoinărească pe străzi. În drum întîlnesc doi marinari, Braz şi Crochu. Crochu e beat mort, şi greu de cărat ; Braz îi interpelează pe ceilalţi doi, şi îi întreabă dacă nu cunosc o locuinţă

unde să-l poată culca pe beţiv. Toti trei îl duc pe Crochu în strada Girafe, la Lestocard. Îl lasă aici, iar Braz, recunoscător pentru ajutorul pe care i l-au dat Lepic şi Cordier, le oferă acestora de băut.

Ies braţ la braţ de la Lestocard, şi nu se vor despărţi curînd. În piaţa Le Vieux-Marché întîlnesc două femei, cocotele Gabrielle şi Mélanie ; le iau cu ei. E ora două noaptea. În Piaţa Gambetta, Cordier oferă o trataţie. Apoi se întorc în Piaţa Le Vieux-Marché ; la cafeneaua Fortin, Braz face din nou cinste. În acel moment li se alătură tînărul Goret. Se afla în cafenea lîngă tejghea ; nu e beat. Cînd ceilalţi pleacă, pleacă şi el. Şi eu cred că Braz, care între timp se îmbătase, nu l-a văzut prea bine.

E aproape ora patru dimineaţa. Braz ar vrea să se ducă să se culce, dar ceilalţi îl tîrăsc după ei. Rătăcesc la întîmplare toţi şase şi ajung în strada Casimir-Delavigne. Braz nu mai rezistă ; ar dori să fie lăsat în pace. „E vremea să meargă la culcare." Dar Lepic vede altfel lucrurile ; vrea să-l ducă afară din oraş.

— Hai, vino ! Am o grădină tocmai sus, lîngă fortul Tourneville. O să culegem trandafiri. O să-ţi dau un buchet de n-o să-l uiţi multă vreme. (Depoziţia femeii Gabrielle.)

Gabrielle îl trage în zadar de mînecă pe marinar ; ar vrea să-l oprească ; dar acesta nu mai e în stare să înţeleagă nimic, sau cel puţin nu mai e în stare să înţeleagă un sfat de bun-simţ. Pornesc din nou cu toţii, şi încep să urce lungul drum în pantă.

O femeie se apleacă spre cealaltă :

— Mă tem să nu dăm de bucluc... Sînt sigură c-or să-i căsăpească.

— Nu, răspunde cealaltă ; totdeauna sînt soldaţi în preajma fortului.

Braz se află între Lepic şi „cel cu mîna bandajată". (Depoziţia lui Braz.) Acea „mînă bandajată" i-a reţinut

în mod deosebit atenția. Apoi vin femeile și, în sfîrșit, Goret, la oarecare depărtare în urmă.

La ora cinci, adică cu foarte puțin înainte de ivirea zorilor (5 octombrie), bărbații coboară în șanțul care împrejmuiește fortul ; sub ce pretext ? nu știu. Cele două femei rămîn sus.

Ce s-a întîmplat atunci ? Faptul e greu de stabilit. Marinarul nu e de față pentru a povesti cum s-au petrecut lucrurile ; mai mult, în momentul agresiunii era beat, și e probabil că nu și-a putut da seama decît în mod vag de felul în care era atacat și de rolul jucat de fiecare dintre agresori. Nu posedăm deci, pentru a ne lămuri, decît mărturia celor interesați. Or, fiecare dintre acuzați afirmă că e nevinovat ; sau cel puțin caută să-și micșoreze cît mai mult partea de responsabilitate. (Lepic, mai categoric, va nega chiar că a fost de față : e la mijloc o neînțelegere ; nu e vorba de el.)

Se trece la interogatoriul lui Cordier.

E, fără îndoială, un tînăr primejdios : a fost pînă acum condamnat de trei ori pentru furt ; nu avea decît paisprezece ani cînd a furat prima oară ; e trimis înapoi la părinți ; începe din nou să fure ; din nou e trimis înapoi acasă ; a treia oară e internat într-o colonie disciplinară. Dar ajunge să urască atît de mult regimul de aici că fuge și se întoarce la mama sa. Doamna Cordier e văduvă de marinar ; e proprietăreasa unei spălătorii la care a angajat mai multe lucrătoare. Yves Cordier e cel mai mic din cei cinci copii ai ei. Al doilea născut face armata; ceilalți au fiecare rostul lor, sînt căsătoriți, își văd de slujbă în mod cinstit ; întreaga familie se bucură de-o bună reputație. Cel mai mic, cel de care ne ocupăm, pare a fi și cel mai iubit ; și nu numai de către mama și frații săi, ci și de către vecini. Foștii lui patroni depun mărturii care-i sînt favorabile ; ni se citește o scrisoare a unuia dintre ei, în care acesta îi elogiază „purtarea și probitatea", și cere să-i fie îngăduit să-l reangajeze. A

doua zi după ce fusese eliberat prima oară, Cordier lucra din nou la el [1].

Trebuie să remarcăm că depoziția lui Cordier și depozițiile celor două femei concordă punct cu punct. Conform versiunii lor, Goret i-ar fi sărit brusc marinarului în cîrcă și s-ar fi rostogolit la pămînt împreună cu el. Apoi, în timp ce Lepic îi astupa gura, Goret l-ar fi scotocit prin buzunare și i-ar fi dat lui Cordier banii pe care i-a găsit. Cordier îi înmînează pe loc banii lui Lepic. Goret îi mai dă marinarului două lovituri de picior în ceafă, și apoi pleacă cu toții.

Fiecare își vede de drumul lui ; dar hotărîseră să se întîlnească ceva mai tîrziu, într-o cameră din strada Petit-Croissant, chiar la Goret, și să-și împartă banii.

Acolo i-a arestat poliția, anunțată de îndată de către marinar.

*

Președintele procedează cu oarecare grabă la interogatoriul celor două femei. E vădit că martorii, „de moralitate îndoielnică", nu se bucură în fața lui de mare încredere ; și lucrul e foarte firesc. Din nefericire, sînt singurii pe care-i avem și de la care putem afla cum s-au petrecut lucrurile. Gabrielle, în fața avalanșei de întrebări care se succed fără ca ea să fi avut timp să-și termine răspunsurile, și simțind că președintele nu-i acordă încredere, se tulbură. Nu are răgazul să vorbească decît în monosilabe, răspunzînd doar prin da sau prin nu. Vrea să spună (cel puțin așa mi se pare) că Cordier n-a luat parte la agresiune și n-a făcut decît să primească banii pe care ceilalți i-i dădeau. Dar vă înșelați dacă vă închipuiți că e ușor lucru pentru ea ! Evident, toate aceste fapte au fost elucidate la anchetă ; pentru judecătorul care a studiat dosarul, acest interogatoriu nu

[1] Dau aici doar datele care ne-au fost furnizate de Curte, și nu pe cele pe care le-am putut, la rîndul meu, aduna după aceea.

poate şi nu *trebuie* să aducă nimic nou ; dar pentru jurat totul e nou : el caută să-şi formeze o părere ; se neliniştește şi se întreabă dacă nu cumva ancheta n-a fost făcută prea repede şi dacă părerea preşedintelui nu se întemeiază pe-o impresie superficială.

Preşedintele : Cordier îi astupa gura cu mîna ?

Femeia Gabrielle : Nu, domnule preşedinte.

Preşedintele : Atunci el l-a lovit ?

Femeia Gabrielle : Nu, domnule preşedinte.

Preşedintele : În sfîrşit, unul îl lovea, altul îi astupa gura, al treilea îl scotocea prin buzunare. Braz spune că l-a lovit Cordier ; dumneata spui că Cordier la scotocit prin buzunare. În timpul luptei s-a produs, fără îndoială, o anume învălmăşeală, şi de aici şi caracterul oarecum confuz al mărturiilor. Din toate acestea reiese că toţi cei trei acuzaţi sînt responsabili în egală măsură, ceea ce pare evident. Poţi să stai jos.

Gabrielle este interogată ultima ; urmează să se treacă la pledoarii. Atunci preşedintele, conform obiceiului, întorcîndu-se către „cel cu mîna bandajată" :

— N-ai nimic de adăugat la depoziţia martorului ?

Cordier, care simte că în curînd totul se va sfîrşi, plîngînd în hohote :

— Domnule preşedinte, spun adevărul, nu l-am atins...

Apoi, într-un elan patetic de-un efect cu totul supărător : „Jur pe mormîntul tatălui meu"...

Preşedintele : Tinere dragă, lasă-l în pace pe tatăl dumitale.

Cordier continuînd : ...nici măcar cu vîrful degetului.

Nici în apărarea lui Cordier, nici în apărarea celorlalţi, n-a fost citat nici un martor. E drept că s-a dat citire scrisorii unuia dintre patronii lui Cordier ; dar de ce nu e interogată mama inculpatului ? Pentru că Yves Cordier n-a vrut să fie chemată în faţa tribunalului ; a refuzat chiar să dea adresa.

Preşedintele : De ce n-ai vrut să ne dai adresa mamei dumitale ?

Cordier nu răspunde.

Președintele : Deci refuzi să ne spui de ce n-ai vrut să ne dai adresa mamei dumitale ?

Vai ! Domnule președinte, oare e atît de greu să înțelegi ? sau nu admiți ideea că Cordier a vrut să-și cruțe mama de această rușine ? Dacă ai putea s-o vezi pe biata femeie, cum am făcut eu după aceea [1], nu te-ai mai mira, fără îndoială.

Sînt consternat, înspăimîntat, simțind că interogatoriul e pe punctul de a lua sfîrșit și că astfel cazul particular al lui Cordier va rămîne atît de puțin, atît de rău lămurit. Căci, deși nu știu aproape nimic despre el, sînt sigur încă de pe-acum că acest băiat nu e nici crud, nici agresiv. Nu mi se pare imposibil chiar să-l fi întovărășit pe marinar sub imboldul unei anume vagi simpatii... Oare nu voi ști să inventez nici o întrebare — de vreme ce, jurat fiind, am dreptul să întreb — care să poată arunca asupra acestui caz o cît de mică lumină, și care să mă lămurească și pe mine, căci poate mă înșel, și Yves Cordier, la urma urmei, nu merită nici o milă ? De îndată ce pledoariile vor începe, nu voi mai avea dreptul să pun vreo întrebare. Nu mai am decît o clipă, și îl și văd pe avocatul lui Cordier ridicîndu-se... Atunci, cu o voce sugrumată, cu inima bătînd, *citesc* următoarele rînduri, pe care tocmai le-am scris, temîndu-mă că altfel nu voi putea găsi cuvintele spre a-mi termina fraza :

— Domnule președinte, putem ști ce sumă i s-a luat victimei și cum s-a împărțit ea între acuzați ?

Președintele procedează la un scurt interogatoriu, din care aflăm că i s-au luat lui Braz nouăzeci și doi de franci : că din această sumă li s-au dat cîte cinci franci fiecăreia dintre cele două femei, ca să nu vorbească ; Cordier a primit zece franci, pe care i-a înapoiat îndată

[1] „Nu refuz deloc să vă dau adresa mamei, mi-a scris la puțină vreme după aceea Cordier din închisoare ; nu i-am dat-o judecătorului pentru ca ea să nu vină la tribunal."

agresorilor ; Lepic şi Goret au împărţit pe jumătate restul sumei, adică cei şaptezeci şi doi de franci rămaşi.

Ah ! dacă mi-ar fi îngăduit să trag cîteva concluzii şi să evaluez cu precizie, după aceste cifre precise, partea de răspundere a fiecăruia ! Cel puţin o va face oare avocatul lui Cordier ? Nicidecum ! Pledoaria lui, de altfel, e solidă, abilă ; dar, orice ar încerca, rămîne totuşi faptul că Cordier are un cazier judiciar încărcat. Orice ar încerca, rămîne de asemeni faptul că acuzatul, la puţină vreme după arestare — sau mai exact, cred, după primul interogatoriu — i-a scris procurorului cea mai absurdă, cea mai nebunească scrisoare cu putinţă :

„Nu-i cunosc nici pe Lepic, nici pe Goret, spunea el aici. Nu erau de faţă. Eu singur am săvîrşit fapta, împreună cu unul din prietenii mei din port. Nu-mi pare rău decît de un lucru : că nu l-am omorît pe marinar."

Scrisoare în mod evident scrisă la insistenţa lui Lepic, va spune avocatul apărării şi, fără îndoială, la ameninţările acestuia (Lepic căutase, de asemeni, să le intimideze pe cele două femei, ameninţîndu-le cu cuţitul său „catalan"). Nu cumva l-au convins pe Cordier că, fiind minor, nu risca mare lucru şi nu putea fi pedepsit prea aspru ?

De altfel acuzaţia, deşi vorbeşte de existenţa acestei scrisori, nu ţine prea mult seamă de ea. Se întîmplă uneori, chiar adeseori, ca procurorul să primească din închisoare asemenea „mărturii", menite uneori să facă lumină, alteori să pună tribunalul pe un drum greşit ; uneori chiar, sînt scrisori scrise fără nici un scop sau motiv, în lipsa oricărei ocupaţii în închisoare. Totuşi, această scrisoare face o impresie cît se poate de proastă asupra juraţilor. Eu însumi mi-o explic cît se poate de greu prin puţinele elemente pe care ancheta mi le-a oferit în legătură cu caracterul lui Cordier (şi cu lipsa de caracter a acestuia).

După prima pledoarie a apărării, tribunalul hotărăşte suspendarea şedinţei, şi mergem la masă.

Cînd, două ore mai tîrziu, ne întoarcem la tribunal, avocatul lui Cordier *nu mai e aici*. Desigur, nu voi spune chiar că avocații celorlalți doi acuzați au *profitat* de această absență, dar, cum nu puteau micșora vina clienților lor decît împovărîndu-l pe Cordier, prezența apărătorului lui Cordier n-ar fi fost totuși inutilă. Cordier rămînea astfel cu totul la discreția celorlalți doi.

Și Cordier n-a avut numai astfel de suferit pentru că era judecat primul. Fără îndoială, dacă s-ar fi descărcat mai întîi asupra lui Lepic, severitatea juraților s-ar fi arătat mai puțin intransigentă. Goret, fiind judecat al treilea, a profitat de reacția contrarie ; de altfel, rufăria lui fină, ținuta, înfățișarea lui ipocrită, impresionaseră în mod favorabil pe jurați.

Nici n-am ajuns bine în sala de deliberare că „președintele", un om lung și slab, cu părul alb, a și scos din buzunar o hîrtie pe care notase toate învinuirile ce i se aduceau lui Cordier, și, în primul rînd, condamnările sale precedente. Într-adevăr, acestea au atîrnat cel mai greu și au dictat noua sentință. Într-atît îi e de greu juratului să nu considere o primă condamnare ca o gravă acuzație și să nu judece pe inculpat fără a ține seamă de umbra pe care acea primă condamnare o aruncă asupra lui.

În zadar un jurat a citit scrisoarea unui alt patron al lui Cordier, extrem de favorabilă acestuia — scrisoare care nu fusese adăugată la dosar, și pe care nu știu cine, nu știu cum, tocmai i-o înmînase în timp ce treceam în sala de deliberare, lucru pe care-l credeam cu desăvîrșire interzis...

— Aștia sînt indivizii cei mai primejdioși, spunea un alt jurat. Trebuie să descotorosim societatea de ei.

Și asta au și făcut, în măsura posibilului. Cordier a fost condamnat la cinci ani închisoare și la zece ani domiciliu forțat, iar Goret, în momentul în care scriu aceste rînduri, e liber de trei luni.

În noaptea asta nu pot dormi ; spaima mi s-a cuibărit în inimă şi nu mă mai părăseşte o clipă. Mă gîndesc din nou la ceea ce mi-a povestit odinioară, la Le Havre, unul dintre cei care au scăpat de pe *Bourgogne*. Se afla într-o barcă, împreună cu nu mai ştiu cîţi alţii ; unii dintre ei vîsleau ; alţii nu mai pridideau lovindu-i zdravăn cu vîslele în cap şi peste mîini pe cei care, pe jumătate înecaţi, încercau să se agaţe, jur împrejur, de barcă, şi implorau să fie luaţi ; sau, cu o toporişcă, le tăiau mîinile de la încheietură. Îi afundau în apă, căci, dacă ar fi încercat să-i salveze, barca prea plină s-ar fi răsturnat...

Da ! cel mai bun lucru e să nu cazi în apă. Căci, odată căzut, dacă cerul nu te ajută, e al dracului de greu să mai ieşi la liman ! — În seara asta mi-e ruşine că mă aflu în barcă, la adăpost.

Înainte de-a mă culca, rătăcisem vreme îndelungată prin acel jalnic cartier din apropierea portului, locuit de oameni jalnici, cărora închisoarea le pare casa lor firească — negri de cărbune, îmbătîndu-se cu vin prost, beţi fără bucurie, hidoşi. Şi pe aceste străzi sordide dădeau tîrcoale copii, cu chipuri palide şi fără de surîs, îmbrăcaţi ca vai de lume, hrăniţi ca vai de lume, iubiţi ca vai de lume...

Dar Cordier s-a născut dintr-o familie cinstită, în care a avut parte numai de exemple bune. Dacă i-am da o mînă de ajutor, poate că l-am putea salva.

A doua zi dimineaţa îl caut pe avocatul lui şi îi înfăţişez următorul proiect de cerere de recurs (e vorba, de altfel, nu de o cerere de graţiere, ci numai de o cerere de micşorare a pedepsei) :

Dat fiind

Că singura mărturie împotriva acuzatului Cordier e cea a victimei, domnul Braz, beat în momentul în care a fost atacat ;

Că, de altfel, domnul Braz, marinar, plecat într-o nouă călătorie, n-a putut fi citat în fața tribunalului, și prin urmare, interogat la proces ;

Că reiese totuși din prima sa depoziție că a fost atacat pe la spate și că nu l-a putut vedea pe agresor.

Pe de altă parte,

Dat fiind

Că depoziția lui Cordier concordă în întregime cu depozițiile femeilor Gabrielle și Mélanie, singurii martori ai agresiunii, din spusele lor reieșind că Cordier n-a luat parte la atac, ci s-a mulțumit să primească banii victimei, pe care Goret și Lepic, cei doi agresori, i-i dădeau ;

Că reiese din aceste depoziții că Goret, mult mai puțin beat decît ceilalți, pentru că nu luase parte la nici una din „tratațiile" precedente, venea în urma grupului, fără știrea lui Braz, pînă în clipa cînd a sărit asupra acestuia ; că Lepic îl luase cu el pe marinar cu o intenție precisă ; și că se pare că Cordier, fire slabă, aproape incapabil de rezistență, cînd e antrenat de alții, și, pe deasupra, cu desăvîrșire beat, n-a făcut decît să-i urmeze ;

Că faptul acesta, de altfel, e confirmat prin aceea că, la împărțeala banilor, Goret și Lepic, rezervîndu-și cea mai mare parte a sumei, au socotit că e de-ajuns să-i dea zece franci, după cum le dăduseră cîte cinci franci fiecăreia dintre femei, ca să nu vorbească.

Dat fiind

Că declarația lui Cordier din cursul instrucției, de care s-au slujit avocații celorlalți acuzați și procurorul: „Eu singur am săvîrșit fapta, împreună cu un alt prieten ; nici Lepic, nici Goret nu erau de față ; nu-mi pare rău decît de un lucru : că nu l-am omorît", este în mod evident inspirată de teama de Lepic, individ primejdios, condamnat de mai multe ori — care, de asemeni, a încercat să le intimideze și pe cele două femei — și că, prin urmare, nu e cazul să se țină seama de această declarație.

Dat fiind
Că dacă Cordier ar fi vinovat (cel puțin în măsura în care s-a afirmat că este), e neverosimil ca el să fi vrut să fie judecat din nou de un alt tribunal, așa cum a cerut cînd Curtea corecțională din Le Havre l-a condamnat la o pedeapsă de doi ani.

. . . . . .

Avocatul, amabil, îmi indică să aduc textului anumite modificări de formă, pe care el le crede necesare, insistă asupra raportului medicului legist, care socotește că Cordier „este de-o inteligență submediocră, că se exprimă cu o anumită dificultate, că memoria uneori îl înșală", și ajunge la concluzia unei responsabilități atenuate. Apoi îmi arată ce cale trebuie să urmez pentru ca hîrtia să fie semnată, aprobată de procurorul general și trimisă celor în drept.

Un fel de timiditate, teama, de asemeni, de-a nu obține nimic cerînd prea mult, sentimentul dreptății — căci, totuși, nu-l pot considera pe Cordier cu desăvîrșire nevinovat — mă fac să nu cer, pur și simplu, grațierea. Îmi dau seama puțin mai tîrziu că n-aș fi obținut-o mai greu. Într-adevăr, și alți jurați au reflectat asupra acestui proces ; noaptea le-a fost bun sfetnic ; sînt gata să aprobe cererea mea, și obțin fără greutate semnăturile a opt dintre ei. Unul dintre ceilalți, un fermier uriaș cu fața plesnind de sănătate, de veselie și de ignoranță, cum tocmai se vorbește în fața lui despre boala unui deținut și despre lipsa de îngrijiri care va duce la agravarea bolii, spune :

— Dacă crapă, societatea n-are decît de cîștigat. La ce bun să fie îngrijiți ? Trebuie să li se spună ce-i spunea medicul ăluia care voia să i se taie degetul putred : „Nu merită osteneala, băiete, o să cadă și singur".

Trebuie să adaug că această glumă nu stîrnește decît rîsetele cîtorva.

Ceilalți doi care refuză să semneze motivează în felul următor : că votaseră așa cum le dictase conștiința și că

unde s-ar ajunge dacă în fiecare proces s-ar reveni asupra hotărîrii luate.

Evident, dar aş fi fost totuşi curios să cunosc dosarul celor două condamnări precedente ale lui Cordier. Dacă a fost judecat şi atunci cum l-am judecat noi ieri !... [1]

La cîtăva vreme după aceea, cererea mea a căpătat un răspuns favorabil: pedeapsa lui Gordier e redusă la trei ani închisoare.

Dar vai ! După închisoare va urma armata în Africa. Şi la capătul acestor şase ani, cine va fi el ?... *ce* va fi el ?...

IX

Procesul cel mai „important" a fost lăsat la urmă. Cel de care ne ocupăm în această ultimă zi ameninţă să fie atît de lung încît sîntem convocaţi de la ora nouă dimineaţa. Şedinţa va dura pînă după ora 10 seara, în-

[1] De îndată ce am avut o zi liberă, m-am dus la Le Havre şi am vizitat-o pe mama condamnatului. Am găsit-o cu oarecare greutate, căci biata femeie trebuise să se mute pentru a evita cuvintele şi privirile injurioase ale vecinilor. De îndată ce *a* înţeles de ce am venit, m-a dus într-o cămăruţă izolată, pentru ca lucrătoarele care o ajută să nu ne poată auzi.

Plînge în hohote şi abia poate vorbi ; una dintre fetele ei, care o însoţeşte, completează vorbele mamei :

— Ah ! Domnule, îmi spune, a fost o mare nenorocire pentru noi cînd celălalt băiat al meu (al doilea născut) a fost luat în armată. Era un băiat cu scaun la cap, Yves îl asculta totdeauna. Cînd a fugit din colonie, n-a mai îndrăznit să locuiască acasă, de teamă să nu-l ia îndărăt. Atunci, neavînd unde sta, a început să aibă de-a face cu tot felul de oameni, care l-au dus la pierzanie.

Toate informaţiile pe care le-am căpătat apoi despre Yves Cordier — de la mama, de la sora, de la ultimul său patron, de la fratele pe care m-am dus să-l văd la cazarmă — confirmă în întregime părerea care începuse să se formeze în mintea mea. Yves Cordier e lipsit de judecată ; e nehotărît şi nespus de

treruptă de două ori la orele de masă. E vorba de furturile comise la depoul gării din Sotteville, din mărfurile încredințate Companiei de stat.

De cînd cu noul regim al acestei companii, există numeroase reclamații, și de pretutindeni vin plîngeri în legătură cu un mare număr de furturi, unele extrem de importante.

Presa și publicul au răsuflat ușurate cînd s-a aflat că fusese prinsă o bandă numeroasă de hoți și de tăinuitori. Vom avea de judecat nu mai puțin de șaisprezece ; circulă zvonul, încă de la începutul ședinței, că vom avea de răspuns la mai bine de o sută de întrebări.

Citirea actului de acuzare ne pricinuiește oarecare uimire. Ne așteptam la mai mult, la fapte mai spectaculoase ; în raport cu importanța anumitor furturi pe care jurații și le aminteau unii altora înainte de deschiderea ședinței, găinăriile de care sînt învinuiți inculpații ne par niște fleacuri, și în cursul interogatoriului uimirea lasă curînd locul plictiselii, oboselii, și chiar, în cazul unora dintre jurați, enervării, exasperării.

---

influențabil. Toți spun că e de-o bunătate fără margini : asta înseamnă și : nu opune nici o rezistență. Dorința lui de a-i fi de folos altuia merge pînă la manie, pînă la prostie. Se pare că Yves Cordier a furat o pereche veche de partofi, primul lui furt, pentru un prieten „care avea nevoie de ei".

Cînd, dat fiind că regulamentul o îngăduia, mama îi aducea bunătăți la colonia penitenciară, gardianul îi spunea acesteia de fiecare dată : „Dacă toate astea i le aduceți lui, doamnă, mai bine v-ați lipsi ; dă totul celorlalți și nu păstrează nimic pentru el".

Pe cînd se afla internat în colonie, lasă, urmînd sfatul unui prieten, să i se tatueze dosul mîinii stîngi. Un alt prieten îl convinge, îndată după aceea, că s-ar putea ca acest tatuaj vizibil să-i aducă neplăceri toată viața, și Yves, ascultînd și de acest nou sfat, aplică pe tatuaj o compresă cu sare și cu vitriol care-i arde carnea pînă la os (iată de ce avea, în ziua delictului, mîna bandajată).

— Băiatul ăsta avea nevoie de un singur lucru : să fie bine călăuzit, îmi spune și unul dintre patronii lui, un cizmar, care îmi vorbește despre el în cuvinte pline de emoție, și nu dorește decît să-l angajeze din nou...

Are loc o discuție interminabilă cu scopul de-a se ști dacă trei sticle și jumătate de Cointreau au fost furate de inculpata X..., sau cumpărate de ea, așa cum susține, de la B..., care susține că X... n-a cumpărat niciodată băuturi de la ea. X... ține în brațe un copil mic care plînge și vrea parcă să depună și el mărturie.

X..., soțul inculpatei, recunoaște că și-a însușit „ce se mai afla pe fundul unei sticle de *kirsch*" ; dar nu i-a dat niciodată o pereche de șosete lui Y...; dimpotrivă, a primit-o de la acesta. Cît privește tacîmurile, Z... e cel care etc...

X... e un bun lucrător ; cîștigă cinci franci pe zi, plus o indemnizație ; e tatăl a patru copii. Depoziția lui concordă cu cea a lui B..., care spune că a primit de la N... un borcan cu mușțar și de la M... cafea și ceai, de altfel în cantități derizorii ; dimpotrivă, n-a primit nimic de la D..., nici de la E.... Recunoaște că l-a însoțit pe N... cînd a șterpelit borcanul cu mușțar, dar el însuși n-a luat nimic N... recunoaște fără dificultate că a furat borcanul cu mușțar.

M... e și el tată a patru copii ; mărturisește că a furat cinci kilograme de orez și cîteva bucăți de cărbune ; el e cel care i-a dat lui B... două kilograme de cafea și de ceai ; dar le primise el însuși de la R...

M... n-a vrut niciodată să păstreze la ea vreun lucru de proveniență îndoielnică.

Dimpotrivă, se dovedește că W..., mamă a șase copii, a ascuns la ea niște extract de cicoare, orez și un bidon de vopsea. Susține că toate i-au fost încredințate numai de către M...

T..., om de serviciu la depoul din Sotteville, tată a trei copii, și a cărui nevastă e în agonie la spital, ne convinge că n-a furat nimic niciodată ; depoziția lui concordă pe de-a-ntregul cu cea a lui M... Dar nu reușește să înlăture acuzația de-a fi ascuns lucruri furate.

Y... mărturisește că a ascuns o pereche de șosete, cea pe care Y... i-a dat-o apoi lui X...

Un dialog vehement se desfăşoară cîtva timp între O..., o prostituată hidoasă cu faţa roşie ca racul, şi P..., care plînge cu suspine şi se străduie din răsputeri să ne arate că e de rang mai înalt; fiecare o învinuieşte pe cealaltă că i-a adus ulei şi scrumbii.

P..., soţul celei de a doua, nu e angajat al companiei. E un bărbat de cincizeci de ani, cu înfăţişare energică, cu părul cărunt şi mustaţa bogată, tată de familie; a mai fost condamnat pentru lovire şi rănire; trăieşte din venitul pe care i-l aduce grădina lui. Această grădină dă spre calea ferată, în apropierea unui viaduct. Trecînd pe sub viaduct, ajungi de cealaltă parte a căii ferate. (Un plan, şi în acest caz, ne-ar fi de ajutor.) Nici un alt loc nu putea fi mai bine ales drept ascunzătoare. P... recunoaşte că a ascuns lucrurile aduse de O... şi de X... Recunoaşte chiar că a stat o dată la pîndă, „mai curînd pentru siguranţa mea personală", adaugă el.

O... fiul, în vîrstă de cincisprezece ani, recunoaşte că a primit de la P... un val de stofă, dar susţine că nu ştia de unde provine; etc. etc...

În timpul celei de-a doua suspendări de şedinţă, juraţii, mergînd la masă, schimbă impresii. Pentru prima oară se ridică împotriva procuraturii; e un reviriment de opinie foarte net şi dintre cele mai ciudate.

Îşi repetă un fapt ce reiese din rapoarte, şi anume că aceşti bătrîni slujbaşi fuseseră credincioşi tot timpul cît lucraseră sub conducerea vechii companii; şi dacă acum participau şi ei la jaful general, oare nu noua direcţie era răspunzătoare de asta? „Cînd, deodată, va spune unul dintre avocaţi, aceşti oameni au văzut scris pe chipiul lor, în locul cuvîntului *vest*, cuvîntul *stat*, fiecare a gîndit: *statul* sînt eu! De ce să ne mirăm că şi-au luat unele libertăţi?" Fără îndoială, se crede că prin condamnarea lor va fi potolită opinia publică! Nemaisperînd să-i prindă pe adevăraţii vinovaţi, sau, cine ştie? poate din teama de a-i prinde, acuzarea vrea să-i pună să plătească, în locul lor, oalele sparte, pe autorii acestor mă-

runte găinării ! Nu ! Nu ! juraţii nu vor fi atît de naivi şi nu se vor preta la acest joc ; nu vor zdrobi cariera acestor taţi de familie numai spre a fi pe placul acuzării şi al prea nobilei Companii de stat. Unii se bucură încă de pe-acum gîndindu-se ce mutră va face preşedintele cînd, dat fiind răspunsurile juraţilor, care, pe toată linia, se pregătesc să voteze „nevinovat", va fi nevoit să-i achite pe toţi inculpaţii. Ce frumos sfîrşit de sesiune va fi ! Se va scrie despre asta şi în ziare, cu siguranţă !

Preşedintele a aflat, fără îndoială, care e părerea juraţilor ; cînd apare iar în faţa noastră la reluarea şedinţei, îl găsim oarecum îngrijorat. Ascultăm rechizitoriul ; ascultăm pledoariile. De teamă ca vreunul dintre noi să nu se retragă, au fost numiţi doi juraţi suplimentari care sînt gata să ne înlocuiască. Şi ne e foarte milă de ei în timpul deliberărilor. Deşi sîntem de acord şi hotărîţi dinainte cu toţii, deliberările vor dura mai bine de o oră şi jumătate, preşedintele juriului refuzînd cu încăpăţînare să grupeze întrebările şi silindu-ne vă votăm pentru aproape fiecare în parte. Îmi închipui cît de tare se plictisesc juraţii suplimentari, ce se află închişi într-o mică sală separată. Au măcar ziare şi ţigări ? Îl rugăm pe soldatul de serviciu să se ducă să se informeze.

Un punct rămîne destul de delicat : nu vrem să-i condamnăm pe aceşti găinari, lucrul e limpede ; dar, la loc de cinste în banca acuzaţilor se află o femeie care ascundea obiecte furate, o bătrînă vrăjitoare cu părul decolorat şi cu vocea răguşită, care nu merită să scape. Căci, după cum spunea procurorul, recurgînd la un citat celebru : dacă n-ar fi tăinuitori, n-ar fi nici hoţi. Să arătăm că am înţeles, şi să facem ca pedeapsa să cadă asupra primilor. Ne întoarcem în sala cea mare, bucurîndu-ne încă de pe acum, cu zîmbete de simpatie pentru sărmanii juraţi suplimentari.

La rîndul ei, Curtea se retrage, pentru a se întoarce după o clipă. Preşedintele ne priveşte cu o expresie posomorîtă :

— Domnilor, spune el, sînt dezolat că trebuie să observ pe foaia de hîrtie pe care mi-ați înmînat-o un ilogism, care face ca votul dumneavoastră să nu fie valabil — e vorba, evident, de un moment de distracție —, și care mă va sili, spre marea mea părere de rău, să vă rog să vă întoarceți în sala de deliberare pentru a vă pune de acord răspunsurile. Dumneavoastră notați: *da*, pentru ascunderea de obiecte furate; *nu*, pentru furt. Or, pentru ca să se poată vorbi de ascundere de obiecte furate, trebuie să fi avut loc un furt. Nu poate fi ascuns obiectul unui furt care n-a fost săvîrșit.

Evident; dar tocmai acest ilogism aparent ne plăcea. Credeam că sîntem liberi să condamnăm pe cine vrem; și a-l condamna pe complice achitîndu-l pe hoț, nu însemna tocmai a subînțelege că socoteam că fuseseră ascunse mai multe mărfuri decît cele despre care se spusese la proces că au fost furate, că fuseseră ascunse și alte obiecte, rezultate din alte furturi, ai căror autori nu fuseseră încă prinși? Hotărît lucru, exagerasem importanța rolului nostru. Sîntem aduși la ordine și ni se arată care sînt limitele puterii noastre.

Ne întoarcem, înșiruindu-ne unul după altul, în mica sală de deliberare, cu un aer atît de plouat și atît de rușinat încît abia îmi stăpînesc rîsul. Jurații suplimentari, de asemeni, sînt din nou închiși în cămăruța lor.

Modificăm răspunsurile în măsura în care e indispensabil să o facem și ajungem la nu mai știu ce compromis.

EPILOG

Trei luni mai tîrziu.

Scena se petrece într-un vagon de tren, între Narbonne, unde l-am lăsat pe Paul Alibert, și Nîmes.

Într-un compartiment de clasa a treia : un băieţandru cam de şaisprezece ani, deloc urît, cu o înfăţişare naivă, surîde către oricine vrea să-i vorbească ; dar înţelege prost franceza, iar eu vorbesc prost dialectul din Languedoc. O femeie de vreo patruzeci de ani, în mare doliu, cu trăsături inexpresive, cu privirea nătîngă, cu gîndire iremediabil infantilă, taie pe pîine felii dintr-un cîrnat, înghiţindu-l apoi cu lăcomie. Se face interpreta băieţandrului şi leagă o conversaţie cu vecinul meu din dreapta, un domn cu căpăţîna pătrată, care, din înaltul pîntecului său, surîde lucrurilor, oamenilor, vieţii.

Împroşcînd zdravăn cu mîncare în jurul ei, femeia arată că acest adolescent a fost chemat din împrejurimile oraşului Perpignan la Montpellier, unde trebuie să se înfăţişeze chiar în acea zi în faţa tribunalului ; nu ca acuzat, ci ca victimă : în urmă cu cîteva zile nişte hoţi îl atacaseră la drumul mare în miez de noapte, lăsîndu-l aproape mort pe-un cîmp, după ce-i luaseră puţinii bani pe care-i avea asupra lui.

Se porneşte o discuţie despre criminali :

— Pe oamenii de teapa aştora ar trebui să-i omoare, spune femeia.

— Îi condamni de douăzeci, de treizeci de ori, explică vecinul meu ; îi întreţii pe cheltuiala statului ; toate astea nu duc la nimic bun. Ce folos trage din toate astea societatea ? te întreb, domnule, ce folos trage societatea din toate astea ?

Un alt călător, care părea că doarme într-un colţ al vagonului :

— Mai întîi că oamenii ăştia, cînd se întorc de-acolo, nu mai pot găsi de lucru.

Domnul cel gras : Vă daţi seamă, domnule, că nimeni nu mai vrea să aibă de-a face cu ei. Şi pe bună dreptate ; ăştia, după cîtva timp, o iau de la început.

Şi cum celălalt călător îndrăzneşte să spună că mai sînt şi dintre cei care, susţinuţi, ajutaţi, ar munci bine, iar

unii dintre ei chiar foarte bine, domnul cel gras, care n-a ascultat, îi răspunde :

— Cel mai bun mijloc ca să-i sileşti să muncească ar fi să-i pui să pompeze apă în fundul unui şanţ care se umple într-una ; dacă se opresc din pompat, apa urcă ; aşa că, vrînd-nevrînd, trebuie să muncească.

Doamna în doliu : Ce grozăvenie !

— Mai curînd i-aş omorî pe loc, geme o altă doamnă.

Dar, fiindcă doamna în doliu o aprobă, cea care a emis mai întîi această părere — făcînd fără îndoială parte din acea categorie de oameni cărora nu le mai place propria lor părere de îndată ce-o aud exprimată de alţii — se grăbeşte să adauge :

— Tatăl meu, *care era jurat,* avea obiceiul să nu-i condamne decît la muncă silnică pe viaţă. Spunea că trebuie să li se lase timp să se căiască.

Domnul cel gras dă din umeri. Pentru el un criminal e un criminal ; să încerce cineva să-i arate că n-are dreptate.

Doamna care n-a vorbit aproape deloc emite cu timiditate ideea că nu o dată proasta educaţie joacă un rol de seamă în formarea criminalului, astfel că adesea părinţii sînt cei dintîi răspunzători.

Domnul cel gras crede că, la urma urmei, educaţia nu e atotputernică şi că există firi care sînt sortite răului aşa cum altele sînt sortite binelui.

Domnul din colţ se dă mai aproape şi începe să vorbească despre ereditate :

— Nici cea mai bună educaţie nu va putea vreodată învinge proastele înclinaţii ale unui fiu de alcoolic. Trei sferturi dintre asasini sînt copii de alcoolici. Alcoolismul...

Doamna în doliu îl întrerupe :

— Şi mai e şi obiceiul femeilor din Narbonne, care poartă pe cap o basma neagră ; un medic a descoperit că asta le înfierbîntă creierii...

Dar ea crede totuşi că s-ar comite mai puţine crime dacă părinţii n-ar fi atît de slabi.

— L-au judecat pe unul la Perpignan, continuă doamna în doliu ; începuse așa : cînd era mic de tot a furat într-o zi din coșul de lucru de mînă al maică-si un ghemuleț de ață ; maică-sa l-a văzut, dar nu l-a certat ; cînd copilul a văzut că nu e pedepsit, i-a tras înainte ; a furat și de la alții, și pe urmă, după cum bănuiți, a ajuns să ucidă. A fost condamnat la moarte, și ascultați ce-a spus pe eșafod (își îngroașe vocea, iar haina mea e împroșcată cu bucățele de mîncare) : „Ttați și mmame, am furat mai întîi un ghem de ață, și dacă mama m-ar fi pedepsit atunci, nu m-ați vedea azi pe eșafod" ! Așa a spus ; și că nu se căia de nimic decît că sugrumase în leagăn un copilaș care-i surîdea.

Domnul cel gras, care n-o ascultă pe doamnă, după cum nici aceasta nu-l ascultă, se întoarce la ideea lui : Indivizii ăștia nu sînt tratați cu destulă asprime.

— N-or să fie niciodată buni de nimic ; și dacă tot sînt lăsați să trăiască, apoi măcar să nu trăiască așa cum le e lor mai bine, nu credeți ? Firește, criminalii ăștia se plîng totdeauna ; nimic nu le e pe plac... Știu povestea unuia care fusese condamnat din greșeală ; după douăzeci și șapte de ani i-au dat drumul, pentru că adevăratul vinovat a mărturisit totul pe patul morții ; atunci fiul celui condamnat din greșeală a pornit la drum și l-a adus de acolo pe taică-său, și știți ce-a spus acesta după ce s-a întors ? Că n-o ducea prea rău acolo. Cu alte cuvinte, domnule, există în Franța mulți oameni cinstiți care-s mai puțin fericiți decît ei.

— Dumnezeu îl va fi pedepsit, spune doamna cea grasă îmbrăcată în doliu, după ce-a meditat cîteva clipe în tăcere.

— Pe cine ?

— Pe adevăratul criminal, pe cine altul ? Dumnezeu e bun, dar e și drept.

— Mă miră totuși că preotul a dat în vileag ce i s-a povestit la spovedanie, spune cealaltă doamnă ; n-are dreptul. Taina spovedaniei e sfîntă.

— Dar, stimată doamnă, i-au auzit mai mulți spovedania ; cînd a văzut că moare, ce mai avea de pierdut ? A cerut, dimpotrivă, ca și alții să afle de spusele lui. Sînt șapte ani de atunci. La douăzeci și șapte de ani după crimă. Vă dați seamă, douăzeci și șapte de ani ! Și nimeni nu bănuia ; trăise în toți acești ani prețuit de tot ținutul.

— Ce crimă săvîrșise ? întreabă domnul din colț.

— Omorîse o femeie.

Eu : Mi se pare, domnule, că acest exemplu vine oarecum în contradicție cu vorbele dumneavoastră de adineaori.

Domnul cel gras se face roșu :

— Vreți să spuneți că nu credeți ce v-am povestit ?

— Ba da ! ba da ! nu mă înțelegeți. Spun doar că acest exemplu dovedește că uneori un om poate săvîrși o singură crimă, fără a mai face apoi și altele. De pildă, omul de care vorbeați : după ce a omorît-o pe acea femeie, după cum singur spuneți, a dus timp de douăzeci și șapte de ani o viață cinstită. Dacă l-ați fi condamnat, mai mult ca sigur că l-ați fi adus în situația de a recidiva.

— Dar, domnule, legea Béranger vrea tocmai... începe cealaltă doamnă.

Doamna în doliu o întrerupe :

— Cu alte cuvinte, după dumneavoastră nu-i o crimă să lași pe-un nevinovat să facă douăzeci și șapte de ani de închisoare în locul tău ?

Cel de-al doilea domn dă din umeri și se înfundă iar în colțul său. Căpățîna pătrată adoarme.

La Montpellier băiețandrul coboară ; și, îndată după aceea, o auzim pe doamna în doliu, care între timp a terminat de mîncat și pune la loc în coș ce-a mai rămas din cîrnat și din pîine :

— Trebuie să-i fie foame bietului copil ; e pe drum de azi-dimineață !

APENDICE

Răspuns la o anchetă[1].

Firește, toate aceste probleme „plutesc în aer". Mi-am petrecut ultimele săptămîni din vara aceasta punîndu-mi la punct amintirile de la Curtea cu juri, care vor începe curînd să apară într-o revistă, apoi în volum.

Am socotit că simpla relatare a proceselor în care a trebuit să ne spunem cuvîntul va fi mai elocventă decît orice critici. Ancheta deschisă de *L'Opinion* mă îndeamnă, totuși, să încerc să le formulez și pe acestea.

Nu poate fi negat faptul că uneori anumite rotițe ale mașinii-de-făcut-dreptate scîrțîie. Dar, se pare, azi se crede că vinovați de asta sînt numai jurații. Cel puțin nu se vorbește azi decît de ei ; totuși, am putut să mă conving de nenumărate ori — și nu numai cu prilejul sesiunii cînd am fost eu însumi jurat — că mașina scîrțîie adesea și cînd e vorba de interogatorii. Judecătorul pune întrebările venind cu o părere gata făcută într-un proces din care juratul nu cunoaște încă nimic. Felul cum președintele pune întrebările, felul cum îl ajută sau îl favorizează pe cutare martor, fie și în mod inconștient, felul cum, dimpotrivă, îl stînjenește și îl intimidează pe un altul, le arată repede juraților care e părerea lui personală. Și cît de greu le e juraților (e vorba de jurații din provincie) să nu țină seamă de părerea președintelui, fie

[1] *Jurații judecați de ei înșiși.*

(dacă președintele le e „simpatic") spre a fi și ei de aceeași părere, fie spre a fi exact de părerea opusă ! E un lucru care mi-a apărut limpede în cele mai multe cazuri și pe care, în amintirile mele, l-am expus fără comentarii.

Mi s-a părut că pledoariile îi făceau arareori pe jurați, niciodată poate (cel puțin în procesele la care am participat eu ca jurat), să-și schimbe prima impresie — astfel că n-aș exagera prea mult dacă aș spune că un judecător abil poate să facă ce vrea cu juriul.

Interogarea la proces de către judecător... Poate că *L'Opinion*, printr-o altă anchetă, va pune mai tîrziu în dezbatere această chestiune delicată. Dat fiind că n-am asistat la ședințele Curții penale din Anglia, nu pot să-mi dau seamă dacă interogarea făcută de către avocați și de către procuror nu prezintă inconveniente încă și mai grave... în orice caz, nu la această întrebare mă invitați să vă răspund astăzi.

Părerea mea despre felul cum e alcătuit juriul ? — Găsesc că e alcătuit într-un mod cu totul defectuos. Nu prea știu cum fusese recrutat cel din care am făcut eu parte, dar, desigur, dacă era rezultatul unei *selecții*, înseamnă că selecția fusese făcută exact pe dos[1] ! Vreau să spun că toți cei care, din orașe sau de la țară, s-ar fi părut că merită să facă parte din juriu, fuseseră parcă eliminați cu mare grijă — dacă nu cumva ceruseră ei înșiși să fie recuzați.

Dar dumneavoastră ? mi se va spune. Dacă n-aș fi insistat pe lîngă primarul din comuna mea, care fusese însărcinat cu alcătuirea primelor liste, să-mi înscrie cu regularitate numele pe ele în ultimii șase ani, sînt sigur că nu m-ar fi propus — *de teamă să nu mă deranjeze*. Și încă m-am temut, după ce-am primit citația, să nu

[1] Unul dintre jurați abia știa să scrie și să citească ; pe buletinele lui de vot cuvintele *da* și *nu* erau atît de greu descifrabile, încît nu o dată a trebuit să fie rugat să dea din nou răspunsul prin viu grai.

fiu recuzat în calitate de *intelectual*, fie complet, fie succesiv pentru fiecare proces în parte.

(Mi se spusese că trebuie să mă tem de asta, şi-mi amintesc că tatăl meu, numit jurat, fusese în mod sistematic eliminat, ca jurist, de fiecare dată cînd numele lui ieşise din urnă.)

Nu s-a întîmplat aşa. Şi cum unii dintre colegii mei cereau în mod frecvent să fie recuzaţi, am putut lua parte la un mare număr de procese, şi asista nu o dată la nedumerirea, la deruta, la panica juriului.

N-am participat totuşi la acel proces în care juraţii, după ce răspunseseră în aşa fel încît Curtea a fost silită să-l condamne pe acuzat la muncă silnică pe viaţă, înspăimîntaţi de rezultatul votului lor, s-au întrunit îndată după şedinţă şi, trecînd dintr-o extremă într-alta, au semnat, nici mai mult nici mai puţin, o cerere de graţiere.

S-a propus ca preşedintele juriului să fie desemnat nu de soartă, ca în prezent (primul nume ieşit din urnă), ci, în sala de deliberare, prin vot — cum se întîmplă uneori. Şi cred că o atare reformă ar fi întru totul bine venită. Căci am văzut, în anumite cazuri, cum preşedintele juriului contribuie prin nehotărîrea sa, prin incapacitatea sa de a înţelege, prin încetineala cu care procedează, la dezordinea pe care un bun preşedinte de juriu ar putea-o, dimpotrivă, împiedica. (Trebuie să adaug că cel mai incapabil era şi cel mai mîndru de locul pe care-l ocupa, şi cel mai puţin dispus să-l cedeze.)

Nu susţin că, pentru a fi un bun jurat, ai nevoie de multă cultură, şi cunosc anumiţi „ţărani" a căror judecată (cam îndărătnică uneori) e mai sănătoasă decît a multor intelectuali ; dar mă întreb totuşi cum ar fi capabili nişte oameni total neobişnuiţi cu orice activitate intelectuală să urmărească ore întregi un proces, cu atenţia susţinută de care e nevoie. Unul dintre ei nu-mi ascundea că e obosit ; a cerut să fie recuzat la ultimele

procese : „altfel aş fi înnebunit cu siguranţă", îmi spunea. Era unul dintre cei mai buni.

De altfel, cred că juratul îşi formează destul de repede şi definitiv o părere. După o jumătate sau trei sferturi de oră e suprasaturat — fie de îndoială, fie de convingere. (Vorbesc de juratul din provincie.)

În general, în acest domeniu, ca şi în oricare altul, violenţa convingerilor e direct proporţională cu lipsa de cultură şi cu incapacitatea de-a avea un punct de vedere critic.

Dacă vrem deci o reformă, cred că prima schimbare ar trebui să privească alcătuirea listelor de recrutare a juraţilor, astfel ca pe ele să fie trecute nu numele celor mai trîndavi şi mai lipsiţi de personalitate, ci numele celor mai capabili. Şi ar trebui de asemeni ca aceştia din urmă să considere ca o chestiune de onoare faptul de-a nu cere să fie recuzaţi.

Am auzit propunîndu-se în ultima vreme ca juriul să delibereze împreună cu Curtea şi să hotărască împreună cu ea aplicarea pedepsei. Da, poate... Oricum, e supărător faptul că juraţii pot fi surprinşi de decizia Curţii şi pot gîndi : am fi votat altfel, dacă am fi putut prevedea că votul nostru va aduce după sine o pedeapsă atît de mare — sau atît de mică.

Trebuie să spunem mai ales că întrebările la care juratul trebuie să răspundă sînt puse în aşa fel încît seamănă adeseori cu o capcană, silindu-l pe nefericitul jurat să voteze împotriva adevărului pentru ca să obţină ceea ce i se pare lui drept.

Nu o dată am văzut ţărani de treabă, hotărîţi să nu voteze pentru circumstanţe agravante, exclamînd deznădăjduiţi, în faţa întrebărilor : furtul a fost săvîrşit noaptea... prin spargere... în mai mulţi... (adică tocmai situaţiile care constituie circumstanţele agravante) : „Nu putem totuşi să spunem că *nu*". Şi votînd apoi pentru *circumstanţe atenuante*, la nimereală, în chip de paliativ.

Dacă întrebările nu pot fi puse altfel (şi mărturisesc că nu prea văd cum ar putea fi altfel puse), ar fi bine ca, la începutul primei şedinţe, juraţii să primească unele instrucţiuni — care ar putea să prevină nesiguranţa, neliniştea şi deruta — în legătură cu pedepsele la care duc răspunsurile lor.

S-a propus ca foaia cu întrebările să fie înmînată fiecăruia dintre ei, în exemplar separat, înainte de deschiderea şedinţei ; mi se pare că această măsură prezintă avantaje serioase — şi, cred, nici un inconvenient.

Aş propune de asemenea ca, în anumite cazuri, fiecărui jurat să-i fie înmînat un plan topografic, care să-i permită să-şi imagineze mai uşor locul crimei : în cutare proces de agresiune nocturnă, la care am participat ca jurat, convingerea juraţilor depindea numai de următorul lucru : era acuzatul îndeajuns de aproape de un felinar şi îndeajuns de luminat pentru ca doamna X... să-l fi putut recunoaşte de la fereastra ei ? Martorii chemaţi la bară au situat felinarul, unul la cinci metri, altul la douăzeci şi cinci de metri de locul agresiunii. Un al treilea a pretins chiar că nu exista nici un felinar în partea aceea a străzii... N-ar fi fost mai simplu ca poliţia să fi schiţat un plan al locului ?

Domnul Bergson cere ca fiecare jurat să fie obligat să-şi motiveze şi să-şi explice votul... Evident ; nu mi se pare însă cîtuşi de puţin dovedit că juratul care vorbeşte cel mai rău e şi cel care simte şi gîndeşte cel mai rău. Şi nici invers, din păcate !

SECHESTRATA
DIN
POITIERS

André Gide
LA SÉQUESTRÉE DE POITIERS
© Librairie Gallimard, 1930

„...Am descoperit că toată nefericirea oamenilor se trage dintr-un singur lucru : din aceea că nu ştiu să rămînă liniştiţi într-o cameră."

Pascal, *Cugetări*, p. 94 (ed. Massis)

„E de ajuns, foarte adesea, să se adune un număr de fapte mărunte, foarte simple şi foarte firești fiecare în parte, pentru a se obţine un total monstruos."

Falsificatorii de bani, I, 4, p. 51.

CUVÎNT ÎNAINTE

Îmi fac oarecari scrupule în legătură cu faptul că semnez relatarea acestei neobişnuite întîmplări. În alcătuirea expunerii cu totul impersonale care va urma, unica mea preocupare a fost aceea de a prezenta într-o anumită ordine documentele pe care le-am putut strînge, şi de-a le lăsa să vorbească singure.

Iată cum înfăţişa La Vie Illustreé *cititorilor săi din 1901 ciudata întîmplare de care ne vom ocupa:*

DRAME ASCUNSE.
SECHESTRATA DIN POITIERS

„La Poitiers, pe o stradă liniştită şi paşnică, cu nume monahal, strada La Visitation, trăia, bucurîndu-se de respectul întregii regiuni, o familie aparţinînd marii burghezii. Doamna Bastian, văduvă, născută de Chartreux, descendentă a unei străvechi familii nobile din Poitou, locuia aici împreună cu fiul ei, domnul Pierre Bastian, fost subprefect în Puget-Théniers, la Seize-Mai. Doamna Bastian de Chartreux, în vîrstă de şaptezeci şi cinci de ani, locuia în casa în care trăise împreună cu soţul ei, fost decan al Facultăţii de litere din bătrîna cetate pro-

vincială. Fiul ei, căsătorit cu o spaniolă înzestrată cu o fire mai puțin liniștită decît a lui, se întorsese singur la Poitiers. Locuia în imobilul din fața celui locuit de mama sa. Din această familie făcea parte și un al treilea personaj, o fată, Mélanie, pe care lumea o văzuse, amabilă și plină de voioșie, pînă la vîrsta de douăzeci și cinci de ani, și care, brusc, dispăruse. Se vorbea de o boală mintală. Doamna Bastian de Chartreux o internase, de la început, într-un sanatoriu, apoi, din devotament, din milă creștinească, o luase acasă, unde o îngrijea, plină de abnegație, ajutată de o bătrînă slujnică, îndărătul obloanelor veșnic trase ale îndureratei case, căreia nimeni nu-i mai trecea pragul. Ba chiar bătrîna servitoare, doamna Renard, după patruzeci de ani slujiți la stăpînii casei, obținuse, în urmă cu șase ani, la cererea domnului Pierre Bastian, care, de asemeni, din respect pentru originea sa pe jumătate nobilă, își spunea de Chartreux, o medalie din partea Societății pentru încurajarea faptelor bune. Era răsplata unei purtări pline de virtute, care-i cinstea, dimpreună, atît pe bătrîna servitoare cît și pe atît de virtuoșii ei stăpîni. Dar virtuoasa doamnă Renard muri, și noi slujnice intrară în casă, în casa aceea ciudată, cu oblonul de la o anume fereastră închis pe dinafară cu un lacăt, și din care, uneori, răzbăteau strigăte înnăbușite și depărtate. Or, una dintre slujnicele din această casă severă nu se dădea în lături să primească, după ce se întuneca, vizita unui soldat zdravăn, ordonanță a unui locotenent din garnizoană. Acest războinic, mai priceput în a mînui cîrpa de praf și peria de lustruit pantofii decît baioneta și pușca, nu era la fel de discret ca doamna Renard, și nici nu ignora faptul că scrisorile anonime

nu-i prea compromit pe autorii lor. Drept care a scris una. Şi astfel Parchetul, slujit la Poitiers de o poliţie nu prea curioasă, a aflat : 1. că domnişoara Mélanie Bastian nu e nebună ; 2. că e sechestrată, de douăzeci şi patru de ani, într-o cameră nespus de murdară — camera din care se auzeau vaiete, cea cu oblonul închis cu un lacăt — din care nu iese niciodată şi unde trăieşte printre gunoaie, păduchi, viermi şi şobolani, în întunericul cel mai deplin, şi aproape fără hrană. Cu mare întîrziere, domnii din magistratură, care nutreau un respect nemărginit pentru onorabila familie Bastian — ca toată lumea, de altfel —, au fost siliţi să se neliniştească. Au intervenit, au forţat uşa şi au găsit-o, culcată în mijlocul unei mizerii de nedescris, pe nefericita făptură.

Motivele ?... Iată povestea care circulă în Poitiers : cînd avea douăzeci şi cinci de ani, domnişoara Mélanie Bastian a iubit un bărbat, şi i s-a dat. Se crede că din această iubire s-a născut un copil. Se mai crede că acest copil a fost înlăturat. Şi pentru a o pedepsi pe biata fată pentru ceea ce lumea socoteşte a fi o greşeală, şi mai ales pentru a o împiedica să vorbească, neîntinata, onorabila, minunata doamnă Bastian de Chartreux a închis-o pentru totdeauna pe biata Mélanie, ajutată fiind de tăcerea vrednicului ei fiu, în camera sordidă în care aceasta n-a vrut să moară şi unde a fost descoperită după douăzeci şi patru de ani.

E o dramă înspăimîntătoare, o dramă născută din prejudecăţi, din respectabilitate, din virtute excesivă — o virtute întemeiată pe convenţia cea mai hidoasă — dar şi mai îngrozitoare încă e laşitatea martorilor, care apar

cu duiumul astăzi și care, timp de un sfert de veac, cînd era mai puțin ineficace să vorbești, au tăcut cu cruzime.

Și discreția, e adevărat, este o virtute, și această virtute, excesivă și lașă de asemeni, a fost, timp de douăzeci și patru de ani, complicea criminală a necruțătoarei virtuți a doamnei văduve Bastian de Chartreux și a fiului său, preaonorabilul subprefect."

Se poate vedea din chiar tonul acestui articol indignarea care a cuprins de îndată opinia publică din acea vreme. Cum de acest proces, în aparență atît de monstruos, în care vinovăția doamnei Bastian și a fiului ei părea în primul moment atît de evidentă, a putut să se încheie prin achitarea inculpaților? E un lucru pe care îl veți înțelege, fără îndoială, citind tot ce va urma.

CAPITOLUL I

La 22 mai 1901, Procurorul General din Poitiers primea, aşadar, o scrisoare anonimă datată din 19 mai şi concepută precum urmează :

„Domnule Procuror General,
Am onoarea să vă dezvălui un fapt de o excepţională gravitate. E vorba de o domnişoară care e sechestrată în casa doamnei Bastian, fiind neîndestulător hrănită şi trăind de douăzeci şi cinci de ani într-un pat urît mirositor, într-un cuvînt, în propria-i murdărie."

La primirea acestei scrisori anonime, Comisarul Central de poliţie din Poitiers, la ordinul şi urmînd indicaţiile Procurorului, se duce în strada La Visitation nr. 21, în ziua de 23 mai, la orele două şi jumătate.

La sonerie răspunde de îndată una dintre cele două servitoare, femeia Dupuy, care o slujea pe doamna Bastian :

— Doamna Bastian ?

— Doamna nu primeşte, e bolnavă la pat.

— Vă rog să-i spuneţi doamnei Bastian că sînt Comisarul Central şi că doresc să-i vorbesc neapărat.

Slujnica urcă atunci la etajul întîi, de unde se întoarce peste cîteva clipe, spunînd :

— Domnule, doamna vă roagă să vă adresaţi fiului ei, care locuieşte în casa din faţă.

Domnul Comisar Central se duce atunci să bată la uşa domnului Pierre Bastian. Dar i se răspunde la început că nici domnul Bastian nu se simte bine.

— E cît se poate de ciudat, spune domnul Comisar Central, că toţi sînt bolnavi în aceste două case. Spune stăpînului dumitale că sînt Comisarul Central şi că trebuie să-i comunic un lucru important.

Domnul Comisar Central e atunci primit de domnul Pierre Bastian, căruia îi spune :

— O scrisoare anonimă o denunţă pe mama dumneavoastră, arătînd că ar fi sechestrat-o pe sora dumneavoastră Mélanie, care ar zăcea, de douăzeci şi cinci de ani, în pat, într-o murdărie de nedescris ; în scrisoare se mai adaugă că fereastra camerei este închisă cu un lacăt. Într-adevăr, ajungînd în apropierea casei, am zărit, la etajul doi, o fereastră cu oblonul tras. Vreţi să mă duceţi la sora dumneavoastră ?

— Dar cine sînteţi dumneavoastră ? întreabă domnul Bastian.

— Slujnica dumneavoastră v-a spus, fără îndoială, că sînt Comisarul Central.

— Ceea ce vi s-a relatat, îi răspunde domnul Bastian, e o îngrozitoare calomnie. Nu ştiu nimic despre aşa ceva ; de altfel, mama şi sora mea locuiesc împreună în altă casă, nu într-a mea. Din respect pentru voinţa mamei, care înţelege să fie stăpînă la ea acasă, nu mă amestec cîtuşi de puţin în treburile ei.

— Oricum, îl întrerupe domnul Comisar Central, ţin să mă lămuresc eu însumi *de visu*. Cel mai bun fel de-a vă justifica, domnule, e să mă lăsaţi s-o văd pe sora dumneavoastră şi să-i vorbesc.

— Nu pot să vă las s-o vedeţi înainte de-a fi consultat doctorul. Numai el va fi în măsură să ne spună dacă puteţi intra în camera ei fără a-i pune în primejdie sănătatea. Sora mea suferă de zece ani de o boală gravă şi nu are voie să primească pe nimeni.

Răspunzînd întrebărilor Comisarului, domnul Pierre Bastian își spune vîrsta : cincizeci și trei de ani, și titlurile : doctor în drept și fost subprefect. Vîrsta sorei sale Mélanie : cincizeci și doi de ani. Doamna Bastian nu are alți copii. Pierre Bastian mai adaugă și că sora sa nu e cîtuși de puțin lăsată în părăsire ; el însuși merge s-o vadă de mai multe ori pe zi. Protestează împotriva scrisorii care o denunță pe mama sa și spune că va aduce totul la cunoștința Procurorului Republicii.

Comisarul îi atrage atunci atenția că cel mai bun mijloc de a spulbera calomnia este acela de a-l introduce neîntîrziat în camera domnișoarei Bastian. Putuse observa de afară că oblonul unei camere de la etajul doi era prins cu un lanț, ceea ce făcea într-o oarecare măsură să pară întemeiat denunțul din scrisoarea anonimă.

Pierre Bastian se arată gata să consimtă ; dar trebuie în prealabil să obțină autorizația mamei sale, care hotărăște totul în casă.

Întovărășit de Comisar, se duce așadar la ea. Doamna Bastian șovăie vreme îndelungată, apoi, la insistențele Comisarului, își dă încuviințarea.

„Domnul Pierre Bastian — spune Comisarul — ne-a condus la etajul doi, într-o cameră în care lumina pătrundea printr-o singură fereastră ce da spre curte. Domnea aici o asemenea întunecime și aerul era atît de stricat încît am fost siliți să ieșim imediat din acea încăpere, nu fără a fi constatat totuși că oblonul ferestrei este închis cu un lanț cu lacăt și că fereastra însăși este ermetic închisă și astupată pe la toate crăpăturile cu cîlți.

Pătrundem din nou în cameră și încercăm să deschidem fereastra pentru a primeni aerul, dar domnul Bastian nu ne lasă, spunînd că asta ar supăra-o pe sora lui.

Constatăm de asemeni că nefericita lui soră, pe care nu o putem vedea, e culcată într-un pat mizerabil și acoperită cu o pătură — totul fiind de-o murdărie de neînchipuit ; că pe patul acelei nefericite mișună insecte și viermi

ce se hrănesc din excremente. Încercăm să-i descoperim fața, dar ea se agață de pătura care o acopere în întregime, scoțînd strigăte ascuțite, ca o sălbatică.

Nemaiputînd sta în cameră, care este de asemeni de o murdărie de neînchipuit, ne retragem și le interogăm pe cele două servitoare...".

În aceeași zi, la ora cinci, domnul Judecător de Instrucție Du Fresnel vine la rîndul său să viziteze camera. După primele constatări, care concordă cu cele ale Comisarului, el adaugă :

„Dau imediat ordin să se deschidă fereastra. Această operație se efectuează cu multă dificultate, străvechi perdele de culoare întunecată se prăbușesc în nori de praf. Pentru a putea deschide oblonul, trebuie să-l scoatem din țîțînile din dreapta.

La lumina care intră pe fereastră, zărim în fundul camerei, întinsă pe pat, cu trupul și cu capul acoperite cu o pătură neînchipuit de murdară, o femeie despre care domnul Pierre Bastian ne spune că este domnișoara Mélanie Bastian, sora lui... Nefericita, cu desăvîrșire goală, e culcată pe o saltea putredă de paie. În jurul ei s-a format un fel de crustă alcătuită din excremente, din resturi de carne, de legume, de pește și de pîine, în putrefacție. Vedem de asemenea scoici de stridii, precum și insecte, care mișună pe patul domnișoarei Bastian. Aceasta e plină de păduchi. Îi vorbim ; ea țipă, se agață de pat, căutînd să-și acopere și mai bine fața. Domnișoara Bastian e înspăimîntător de slabă ; părul ei formează o masă compactă care n-a mai fost pieptănată și descurcată de foarte multă vreme.

Aerul este atît de irespirabil, mirosul din cameră atît de fetid încît ne e cu neputință să mai rămînem aici pentru a face și alte constatări."

Domnul Judecător de Instrucție hotărăște ca domnișoara Mélanie Bastian să fie dusă pe dată la spital. Și cum ea nu are nici rufărie, nici haine, pune să fie înve-

lită într-o pătură, apoi dă ordin ca, în măsura posibilului, să se dezinfecteze camera. La ora şase, uşa e sigilată.

„Înainte de a părăsi casa, adaugă Judecătorul de Instrucţie, procedăm la vizitarea camerelor locuite. Sufrageria e bine mobilată, bucătăria e bine întreţinută, scara e curată. În camera văduvei Monnier este dezordine, dar constatăm că nu e murdară ; mobilierul e în bună stare, patul este confortabil, cearşafurile şi păturile sînt foarte curate. Doamna Bastian mama, în vîrstă de şaptezeci şi cinci de ani, e îmbrăcată cu o rochie de casă cu pătrăţele negre şi albe ; poartă pe cap o bonetă albă plisată. Are o înfăţişare îngrijită ; e bine pieptănată ; arată, într-un cuvînt, ca o femeie care se îngrijeşte de curăţenia propriei sale persoane."

Domnul Judecător de Instrucţie se întoarce a doua zi, la ora trei, în camera aproape dezinfectată, pentru a proceda, în ciuda mirosului încă foarte puternic, la constatări pe care nu le putuse face în prima zi, din cauza duhoarei din cameră.

Camera măsoară 5,40 m pe 3,40 m ; fereastra 1,60 m pe 0,98 m. Mobilierul este alcătuit din :

1) la dreapta, lîngă uşă, o comodă fără sertar ;

2) două etajere din lemn alb, aşezate la dreapta şi la stînga căminului de marmoră neagră ; pe cea din dreapta se află patru sticle goale, trei cutii de conserve, un joc de loto şi două şuruburi ; pe cea din stînga, astupată cu o pînză de saltea zdrenţuită, nici un obiect, dar colţurile sînt pline cu pînze dese de păianjen ; pe cămin, o statuetă a Fecioarei ;

3) un pat de fier în faţa comodei : cearşafurile şi păturile sînt curate, aici se culcă una dintre cele două slujnice ;

4) în faţa etajerei din stînga, un pat mic din lemn acoperit cu o saltea de paie şi cu nişte zdrenţe vechi şi murdare ;

5) scheletul unei canapele pe care se află cîrpe şi zdrenţe pline de păduchi ;

6) șase scaune de pai, dintre care patru în stare destul de bună :

7) în sfîrșit, patul de lemn al domnișoarei Bastian, conținînd o saltea de paie putrezită, un cearșaf împăturit în patru pentru a primi excrementele, o pernă veche, așezată între acest cearșaf și saltea, o pătură de-o murdărie înspăimîntătoare. Totul e acoperit cu un fel de pastă formată din excremente, din resturi de carne, de legume, de pîine, în putrefacție. Lîngă pat, o bucată pătrată de linoleum, extrem de murdar. Dușumeaua e roasă. Lîngă perete, o spărtură lungă de 32 centimetri și lată de 5 centimetri, și o altă spărtură la înălțimea patului, îngăduie șobolanilor să umble în voie. Între pat și etajera din stînga, o lădiță plină cu cărți vechi, acoperită, ca și celelalte lucruri, cu un strat gros de praf. Tapiseria aproape a dispărut. Pereții au fost altădată tapisați cu o hîrtie cenușiu-albăstruie cu pătrate maron și albastru-închis ; acum sînt aproape goi. Numeroase inscripții sînt destul de greu de descifrat. Una dintre ele poate fi totuși citită :

„Ce să faci cu frumusețea, nici iubire și nici libertate, singurătate veșnică. Trebuie să trăiești și să mori în temniță întreaga-ți viață."

La 25 mai, la orele nouă dimineața, Comisarul procedează la confiscarea următoarelor obiecte :

„O saltea de puf, în parte putrezită ; o pernă putrezită, aderentă la saltea, precum și alte bucăți de zdrențe lipite între ele prin excremente și tot felul de resturi alimentare, prin care mișună un mare număr de insecte (totul învelit într-un cerșaf alb împrumutat de familie) ; o pătură albă cu dungi roșii ; o pătură galbenă, cu care se acoperea sechestrata ; o pernă ; o pătură cu dungi albastre ; o zdreanță proaspăt spălată ; o cuvertură cu flori albastre pe fond alb ; o altă pătură veche cu dungi roșii ; două bucăți de pînză de saltea atîrnate la fereastră și servind drept perdele ; o bucată de pătură cu dungi verzi ;

o zdreanță veche ce fusese folosită ca așternut sub domnișoara Bastian ; o cîrpă albă pătată de materii fecale ; un cearșaf de pat împăturit în opt și pe care stătea în parte corpul victimei ; un ziar conținînd resturi alimentare — ziar dat de noi ; diferite alte resturi de alimente pe care le învelim într-o hîrtie și care, ca și celelalte, au căzut din pat în timpul operației de confiscare ; mai sus-numitele obiecte sînt așezate într-o ladă.

O saltea de paie în parte putredă, pe care o învelim într-o pînză de sac ; o cușetă, pe care o împărțim în cinci pachete ; două obloane legate printr-un lanț închis cu un lacăt ; un cufăr în care punem cele treizeci și șapte de volume aflate pe rafturile din cameră ; un ghiozdan conținînd caiete și un mare număr de note scrise cu creionul (?) ; în același cufăr, așezăm, de asemeni, un lacăt închis atîrnat la capătul unui lanț, două statuete ale Sfintei Fecioare, un cap de păpușă, un șirag de mătănii, o monedă de zece centime și cinci capete de creioane aflate pe și sub pat.

O ușă de la camera victimei, recent reparată ; pervazul sus-numitei uși ; un borcan conținînd cam între 5 și 10% din insectele aflate în patul domnișoarei Mélanie Bastian[1] ; o pătură albă ; o bucată din tapiseria din coridor, cu aceste cuvinte : *„printre copii unii sînt mult mai iubiți"* etc., etc., și, în sfîrșit, o grămadă de păr aparținînd

[1] Ziarele au insistat pe întrecute asupra diversității, dimensiunilor uriașe și aspectului hidos al viermilor care colcăiau în așternutul domnișoarei Mélanie Bastian. S-ar fi putut crede că era vorba, în acest caz, de o surprinzătoare faună necunoscută. În realitate, domnul Léger, profesor la Școala de Medicină din Poitiers, director al Laboratorului de bacteriologie, a putut să-și dea imediat seama că larvele adunate în borcanul cu formol aveau caracteristicile a numai două specii :

a) cei mai lungi, arătînd ca niște viermi galbeni : larve ale *tenebreonului* (insectă coleopteră), larvă mai bine cunoscută sub numele de „vierme de făină" ;

b) larva moliei-slăninii, altă insectă coleopteră care trăiește de obicei în bucătării, unde se hrănește cu rămășițe culinare de tot felul.

domnișoarei Mélanie Bastian și cîntărind 2,70 kilograme ; părul acesta i-a fost tăiat la sosirea la spital."

Oricît de lungă ar putea să pară această enumerare, nu ne-am temut s-o redăm în întregime, regretînd doar că nu e încă și mai completă ; ne-ar fi plăcut, de exemplu, să cunoaștem titlurile celor treizeci și șapte de volume confiscate, și natura acelor „note scrise cu creionul" semnalate în raport. Am putut să ne dăm recent seama cît de grăitoare sînt obiectele, citind povestirea generalului Diteriks cu privire la confiscarea efectuată în mica încăpere din casa Ipatiev din Ekaterinburg[1].

Aceste obiecte sînt tot atîți martori, și depoziția lor ne informează tot atît, și cu mai multă nevinovăție, cît și cea a martorilor vii pe care îi vom auzi curînd.

Dar mai întîi îi vom asculta pe acuzați.

---

[1] Contele Kokovțov : *Adevărul despre tragedia de la Ekaterinburg. (Revue des Deux Mondes,* 1 octombrie 1929).

CAPITOLUL II

Doamna Bastian şi fiul ei sînt arestaţi în după-amiaza zilei de 24 mai. Vom înfăţişa în cele ce urmează toate informaţiile pe care le-am putut obţine despre aceste uimitoare făpturi. Să-l ascultăm mai întîi pe Pierre Bastian, la interogatoriul luat de Preşedinte (8 octombrie 1901. A se vedea *Journal de l'Ouest* din 10 octombrie.)

Î. — Încă din 1875, doctorul Guérineau constata că sora dumneavoastră Mélanie se comporta ciudat. Camera ei era murdară, era îmbrăcată neglijent. O îngrijea femeia Fazy, moartă în 1896.

R. — Este exact.

Î. — Starea surorii dumneavoastră agravîndu-se, mama dumneavoastră n-a mai primit vizite. După moartea femeii Fazy, se perindă un şir de servitoare, care nu consimt să rămînă într-un asemenea loc. Sora dumneavoastră nu mai iese din camera ei ; cere să i se redea libertatea ; strigă după ajutor, pînă cînd e descoperită de poliţie, în mai 1901.

R. — Toate acestea sînt adevărate.

Î. — Comisarul Central soseşte la faţa locului ; l-aţi lăsat cu multă greutate să intre în camera surorii dumneavoastră.

R. — Nu-i adevărat ; dar am vrut să am autorizaţia mamei ; în ceea ce mă priveşte nu aveam nici o obiecţie.

Î. — Totuși, ați spus că sora dumneavoastră e grav bolnavă. Ați invocat situația dumneavoastră socială, vechile dumneavoastră titluri.

R. — N-am avut nici o clipă de gînd să-l împiedic pe domnul Comisar Central să intre.

. . . . . .

Domnul președinte citește procesul-verbal de constatare.

Î. — Nu sînteți impresionat ?

R. — Sînt îngrozit ; dar am văzut întotdeauna doar aspectul de suprafață al lucrurilor. Știind-o pe Mélanie goală, n-am privit-o niciodată, dintr-un sentiment de pudoare. Nu i-am văzut niciodată altceva decît părul.

Î. — Atunci cele petrecute sînt cu totul noi pentru dumneavoastră ?

R. — Nu mi le închipuiam așa. Eram departe de-a mă gîndi că se întîmplă așa ceva.

Î. — Sora dumneavoastră, după ce a fost dusă la spital, s-a arătat bucuroasă că e spălată, că respiră aer curat. A exclamat : „Ce frumos e aici !"[1]

R. — Tot timpul cît a stat la mama, Mélanie a urît de moarte lumina. Nu putea s-o suporte din instinct.

Î. — Puteați s-o siliți.

R. — Mama era stăpînă la ea acasă.

Î. — La spital s-a constatat că sora dumneavoastră e foarte pudică, foarte cuminte. De ce, atunci, aceste măsuri de protecție ?

R. — Aceste măsuri au fost luate de foarte multă vreme. Răposatul meu tată le-a luat.

Î. — Am văzut în dosar că nu se făcea nimic împotriva voinței ei. (E vorba de voința domnișoarei Mélanie sau de voința doamnei Bastian ? Fraza rămîne ambiguă.)

[1] Domnul președinte nu spune însă că Mélanie Bastian, cînd au venit s-o ducă la spital, striga de asemeni : „Faceți cu mine tot ce vreți, dar nu mă luați din grota mea iubită".

R. — E adevărat ; pentru a evita niște scene îngrozitoare.

Î. — Nu trebuia să uitați că aveți de-a face cu o nebună ; era un motiv în plus să-i impuneți anumite îngrijiri, pe care, de altfel, le-a primit cu bucurie la spital.

R. — Aveam încredere în servitori.

Î. — Sora dumneavoastră era bine hrănită, dacă se poate spune asta despre o persoană căreia îi dai ceva de mîncare, fără a căuta să știi dacă mănîncă.

R. — Lucrul acesta era de datoria slujnicelor.

Î. — Vă duceați uneori s-o vedeți pe sora dumneavoastră ?

R. — Da ; căutam uneori s-o distrez[1], dar ajungeam greu să putem sta de vorbă.

Î. — În momentele ei de luciditate, ce spunea ?

R. — Nu vă pot răspunde decît atît : adesea i-am cerut mamei s-o interneze pe sora mea într-un sanatoriu. Stam lîngă fereastră și citeam *Le Journal de la Vienne*. Niciodată nu m-a supărat mirosul.

(Vom reveni mai tîrziu asupra acestei ultime afirmații. Urmează mai multe întrebări și răspunsurile lui Pierre Bastian, care repetă că nu și-a dat niciodată seama de starea groaznică în care era lăsată sora lui.)

Î. — Spuneați că i-ați propus mamei dumneavoastră s-o interneze pe sora dumneavoastră într-un sanatoriu. De ce n-ați trecut la fapte ?

R. — Am insistat atît de mult încît mama m-a dat pe ușă afară.

Î. — În ce raporturi erați cu mama dumneavoastră ?

R. — O respectam ca un fiu. Dar între noi au existat întotdeauna conflicte. Fie din punct de vedere al intereselor materiale, fie în legătură cu sora mea.

Î. — Vă supuneați voinței mamei dumneavoastre ; dar nu existau și unele chestiuni mai delicate ?

---

[1] Dintr-un alt interogatoriu vom afla că Pierre Bastian petrecea zilnic destul de multă vreme lîngă sora lui.

R. — Am inima prea mîndră pentru a mă coborî la asemenea lucruri josnice.

La o întrebare a Preşedintelui, Pierre Bastian spune că nu simte bine mirosurile şi nu vede bine. Abia dacă îşi recunoaşte prietenii pe stradă.

Î. — Totuşi scrieţi. Şi pictaţi după natură.

R. — Există o mare diferenţă între acuarelele mele şi original.

Î. — Sînteţi învinuit că n-aţi încercat să faceţi nimic pentru a pune capăt situaţiei surorii dumneavoastră. Aţi lăsat-o să se vaite la nesfîrşit pe o grămadă infectă de gunoi.

R. — Am avut întotdeauna pentru sora mea numai sentimente de afecţiune şi de devotament.

Cu această frază interogatoriul ia sfîrşit.

Pe lîngă obiectele confiscate în camera domnişoarei Mélanie Bastian, Judecătorul de Instrucţie ia din cabinetul de lucru al domnului Bastian, depunîndu-le la grefa tribunalului ca piese doveditoare :

1) Un caiet cartonat pe care scrie : „Ajutoare date soldaţilor răniţi — comitetul central din Paris — lista foştilor soldaţi răniţi care au solicitat un ajutor din partea societăţii Crucii-Roşii, domiciliaţi în Poitiers sau în departamentul Vienne" ;

2) Un teanc de documente aflate într-un dosar verde pe care scrie : „Societatea Saint-Vincent-de-Paul" ;

3) Cincizeci şi şase de acuarele făcute de domnul Bastian, aflate într-un dosar verde ;

4) Cincizeci şi patru de desene în creion şi acuarele făcute de domnul Bastian şi aflate într-un dosar verde ;

5) Un proiect de necrolog scris cu prilejul morţii domnului conte de T... ;

6) Notele conferinţei ţinute de domnul Pierre Bastian la 16 mai 1896 despre : asistenţa acordată soldaţilor răniţi înaintea convenţiei de la Geneva şi în timpul războiului din 1870 ;

7) O foaie de caiet care se afla pe biroul domnului Bastian şi pe care scria :

„Ţinem să le dăm ciuitorilor informaţii precise menite să restabilească adevărul în procesul care a tulburat atît de mult oraşul nostru, punînd sub semnul întrebării responsabilitatea unuia dintre cetăţenii lui cei mai simpatici". Acest început de articol este scris de aceeaşi mînă care a scris documentele confiscate.

La un alt interogatoriu, Pierre Bastian adaugă :

„Inscripţiile despre care s-a vorbit, scrise pe peretele camerei ocupate de sora mea înainte de 1882 (?)... inscripţii în care e mai ales vorba de Sfînta Inimă a lui Iisus şi de Fecioara Maria, n-au nici o importanţă. Recunosc totuşi : ele arată că sora mea avea obsesii religioase, pe care le pun pe seama unor halucinaţii. Trebuie să spun că niciodată sora mea nu mi-a adus la cunoştinţă dorinţa ei de-a se călugări."

Iar în legătură cu alte inscripţii, scrise de Mélanie Bastian pe zidurile celeilalte camere pe care a ocupat-o după 1882 (data morţii domnului Bastian tatăl), inscripţii relative la *libertatea răpită şi* la *singurătate* (o frază în special : *„Trebuie să trăieşti şi să mori în temniţă întreaga-ţi viaţă"*), Pierre Bastian răspunde :

— Sînt fenomene psihologice pe care nu încerc să mi le explic ; de altfel, acordam atît de puţină atenţie inscripţiilor de pe pereţi încît nici măcar nu le-am citit.

Î. — Rezultă din depoziţia mai multor martori că din camera surorii dumneavoastră se auzeau adeseori strigăte şi chemări în ajutor, şi că se puteau percepe distinct cuvintele „poliţie, justiţie, libertate" şi „închisoare". Domnul Jacob a auzit, la 16 august 1892, următoarele cuvinte : „Ce-am făcut ca să fiu închisă ? Nu merit acest chin înfiorător. Oare Dumnezeu nu există, de vreme ce-i lasă pe oameni să sufere într-atît ? Şi nu e nimeni care să-mi vină în ajutor !"

R. — Toate aceste strigăte n-au nici o semnificaţie ; în gura surorii mele asemenea cuvinte n-au nici o va-

loare ; ea nu le rostea decît în momentele de criză şi de demenţă. În faţa mea n-a chemat niciodată într-ajutor şi nici n-a cerut să i se redea libertatea. Am constatat doar că întrebuinţa expresii foarte grosolane, în special cuvîntul „c.....", cînd era furioasă ; părea că se adresează unei fiinţe imaginare ; era cu neputinţă s-o potoleşti ; cu cît vorbea mai mult, cu atît era mai mînioasă.

Î. — Cum vă explicaţi că aceste stări de surescitare şi de furie au încetat brusc de îndată ce sora dumneavoastră a fost internată în spital, fiind înlocuite printr-o stare de calm care nu s-a dezminţit nici o clipă ?

R. — E probabil că marea emoţie pe care a trăit-o a provocat o criză salutară pentru nebunia ei.

Pierre Bastian e întrebat de ce doamna Pierre Bastian nu şi-a revăzut niciodată cumnata din anul cînd s-a măritat (1874). „Şi de ce fiica dumneavoastră nu şi-a văzut niciodată mătuşa ?"

R. — Un motiv de ordin moral a determinat-o pe mama să-şi împiedice nora şi nepoata s-o vadă pe sora mea, care folosea cuvinte grosolane. Am împărtăşit, într-o oarecare măsură, părerea mamei mele, şi n-am insistat.

Interogată la rîndul ei, Marie-Dolorès Bastian, fiica lui Pierre Bastian, spune : „De două ori pe săptămînă mă duceam la bunica, joia şi duminica, pe la ora trei ; adesea nu eram primită ; cînd căpătam încuviinţarea să intru la ea, conversaţia începea repede să lîncezească, căci îmi vorbea numai de greutăţile pe care le avea cu servitorii şi de bolile ei ; nefiind obişnuită cu mîngîieri din partea bunicii, eram paralizată în prezenţa ei şi nu spuneam mare lucru : discuţia dura cam o jumătate de oră şi plecam după ce întrebasem, cînd nu uitam, ce mai face mătuşa Mélanie. Bunica îmi răspundea întotdeauna : „Bine".

S-o ascultăm acum pe doamna Bastian mama.

„Niciodată nu m-am gîndit să-mi sechestrez fata, pe care o iubeam atît de mult. A fost întotdeauna liberă să

umble prin casă ; dar trebuie să vă spun că de douăzeci şi cinci de ani s-a închis din propria-i voinţă în camera ei ; pot chiar să adaug : în patul ei, întrucît cred că începînd din 1876, poate chiar înainte, s-a încăpăţînat să rămînă în pat, în ciuda strădaniilor mele şi ale soţului meu de-a o scoate la aer.

...A avut totdeauna o sănătate foarte şubredă... Cu toate astea, şi-a putut termina studiile. Îi plăcea să lucreze şi mai ales să citească.

...Cînd era tînără a ieşit foarte puţin în lume... Îi plăcea mai ales să se ducă la biserică, şi credeam că se va călugări.

N-am avut niciodată nici un fel de proiect în legătură cu căsătoria ei. De altfel sînt convinsă că n-ar fi vrut niciodată să se mărite.

În 1872, cred, fata mea s-a îmbolnăvit foarte grav, fiind cît pe ce să moară. De atunci n-a mai vrut să vadă pe nimeni. Totuşi s-a dus la Mont-de-Marsan, la nunta fratelui ei, pe care-l iubea mult. La puţină vreme după ce s-a întors la Poitiers, a început să rămînă tot timpul închisă în camera ei ; a refuzat orice îmbrăcăminte, spunînd că n-are puterea s-o poarte, într-atît era de slăbită. Mînca foarte puţin şi era încă pe-atunci nespus de slabă.

Nu era nebună, dar avea apucături ciudate. Nu voia să aibă cearşafuri pe pat ; refuza să poarte cămaşă... Nu era fericită decît cînd era pe de-antregul acoperită cu o pătură...

Sînt ani de cînd doctorul nu mai vine s-o vadă, căci nu era bolnavă."

Cînd i se arată în ce stare a fost găsită fata ei, răspunde că de trei luni, fiind suferindă, nu se mai ducea s-o vadă. Înainte urca la ea de două ori pe zi ; văzuse toată murdăria, dar Mélanie nu voia să lase pe nimeni să se atingă de ea.

Î. — Slujnicele v-au cerut adesea să le lăsaţi să schimbe aşternutul şi s-o spele pe fata dumneavoastră. Aţi refuzat de fiecare dată.

R. — Sînt niște mincinoase și niște tîrfe.

. . . . . .

R. — Dacă am greșit, n-am făcut-o cu gîndul să-mi omor fata. M-am sacrificat totdeauna pentru ea.

Doamna Bastian intră la închisoare în 24 mai 1901, către ora șase seara. E imediat dusă la infirmerie.

Părea foarte bolnavă, totuși mai avea oarecare poftă de mîncare și nu se plîngea prea mult. Pe data de 6 iunie starea ei începe să se înrăutățească. Spunea că e nevinovată, cerea să fie lăsată să plece, argumentînd că fiul său părăsise închisoarea, și, în mai multe rînduri, în ciuda slăbiciunii și a stării de prostrație, își împachetează lucrurile. Noaptea zilei de 7 e foarte grea. La ora cinci dimineața bolnava cere de băut. Infirmiera ce o îngrijea, dîndu-și seama că trage să moară, îl anunță pe directorul închisorii, care cheamă preotul și doctorul. Acesta din urmă apucă doar să asiste la agonie. Se străduiește zadarnic s-o reînsuflețească pe doamna Bastian, care se stinge încet, la ora nouă și jumătate Cu cîteva minute înainte de sosirea doctorului, doamna Bastian strigase : „Ah ! biata mea Mélanie !"

CAPITOLUL III

Mélanie Bastian soseste la spitalul din Poitiers la 23 mai 1901, către orele şapte seara.

Am sub ochi o fotografie făcută de îndată ce a intrat în spital, fotografie pe care au reprodus-o marile periodice ilustrate din acea epocă. E cu neputinţă să-ţi închipui ceva mai impresionant decît privirea bietei fete, şi decît surîsul ei — căci surîde, un surîs angelic, idilic, dar parcă şiret, aproape răutăcios.

E înspăimîntător de murdară, ne spun martorii din acea vreme. Faţa, de-o paloare de ceară, e suptă. Trupul, excesiv de slab, e acoperit din loc în loc de un strat gros de murdărie. Unghiile de la mîini şi de la picioare sînt foarte lungi.

Părul formează o masă compactă lungă de mai bine de un metru, lată de treizeci de centimetri, şi groasă de patru-cinci centimetri... E ca o pîslă compactă, formată din firele de păr amestecate cu excremente şi cu resturi de mîncare. Mirosul pe care-l răspîndea era atît de înfrogzitor încît doctorii au îngăduit persoanelor de faţă să fumeze. Această masă de păr era în întregime pe partea stîngă, partea dreaptă a capului neprezentînd decît cîteva şuviţe, pe care o frecare continuă le subţiase şi le tocase, dat fiind poziţia pe care Mélanie Bastian o avusese tot timpul cît stătuse în patul ei mizerabil, culcată pe partea dreaptă, cu trupul încovrigat.

Greutatea totală a domnişoarei Mélanie Bastian la intrarea în spital e de cincizeci şi una de livre trei sute. E de mirare că biata femeie a putut să trăiască atîţia ani într-o asemenea lipsă şi murdărie, într-o cameră întunecoasă şi atît de urît mirositoare încît nimeni nu poate sta aici mai mult de cîteva clipe. E atît de slăbită la intrarea în spital, încît preotul, temîndu-se să n-o vadă murind pe loc, socoteşte că trebuie să-i facă fără întîrziere sfîntul maslu. Dar, încă de a doua zi, Mélanie Bastian începe să se simtă mult mai bine. Acceptă cu plăcere hrana ce i se aduce. Medicii chemaţi s-o consulte constată că organele ei sînt perfect sănătoase.

Mélanie Bastian răspunde destul de bine la cîteva întrebări precise şi simple ; recunoaşte florile ce i se arată, îşi aminteşte de unele lucruri din tinereţe, mai ales de o proprietate pe care o are familia ei la Migné. Dar foarte adesea refuză să răspundă şi îi repede pe cei care îi vorbesc, rostind cuvinte grosolane şi injurii... Dacă aceştia insistă pentru a obţine de la ea un răspuns, se înfurie şi trece cu repeziciune de la imobilitatea obişnuită la o stare de agitaţie violentă. Slăbiciunea ei generală o împiedică totuşi să treacă la acte de violenţă ; se mulţumeşte să bolborosească, ascunzîndu-şi faţa în pernă, cuvinte ininteligibile şi fraze fără sens, presărate din belşug cu înjurături.

O idee fixă revine aproape totdeauna cînd e contrariată : vrea să se întoarcă în vechea ei locuinţă, pe care o desemnează printr-o frază ininteligibilă : *„ma chére bonne fond moulin en piâtre*[1]".

Cînd veniseră în strada La Visitation spre a o lua din camera ei mizerabilă, se agăţa de saltea şi de pătura urît mirositoare, rugîndu-se să fie lăsată să trăiască liniştită în grota ei iubită.

„...Niciodată — spun rapoartele — nu pune nici cea mai mică întrebare... şi nu vorbeşte niciodată despre

[1] In sensul de : draga mea grotă, dragul meu cotlon (n.t.).

persoanele pe care le vedea de obicei acasă... De cele mai multe ori, consimte să răspundă aproape numai celor care o îngrijesc zilnic şi îi aduc mîncarea.

Toate răspunsurile ei sînt cu desăvîrşire copilăreşti. Recunoaşte majoritatea obiectelor ce îi sînt arătate, creioane, trandafiri, pahare, alimente, şi le numeşte totdeauna «creionaşul meu», «trandafiraşul meu» etc... Adesea chiar cere «cîrpişoara» cu care îşi acoperea capul pe vremea cînd se afla acasă, şi care era murdară şi plină de păduchi.

Nu are, de altfel, nici cea mai mică deprindere de curăţenie, şi îşi face toate nevoile în pat sau în rufăria cu care e îmbrăcată... Totuşi, la 18 iunie a început să accepte să se folosească, pentru a urina, de un vas.

A putut fi convinsă să scrie cu un creion şi cu o peniţă propriul ei prenume şi cîteva cuvinte. Are un scris destul de clar, dar după un cuvînt bine scris urmează nişte mîzgăliturі informe.

Are o poftă de mîncare excelentă. Mănîncă cu lăcomie felurile ce i se aduc. Mesele ei sînt foarte copioase." (De fapt, cîntăririle succesive au indicat o foarte rapidă creştere a greutăţii, care sporeşte, pînă la 3 august, de la 25,500 kg, cît avea la 25 mai, la 35,500 kg.)

Forţele ei fizice cresc în aceeaşi proporţie... Dar facultăţile intelectuale nu urmează nici pe departe această evoluţie progresivă. Mélanie, e adevărat, răspunde ceva mai bine la anumite întrebări, dar rămîne tot indiferentă faţă de lucrurile înconjurătoare, şi nu pune niciodată întrebări...

Abatele de Mondion, preotul spitalului, vine de mai multe ori să stea de vorbă cu ea. O întreabă dacă îşi aminteşte de prima comuniune. Mélanie Bastian îi răspunde afirmativ şi chiar poate să-i repete numele preoţilor care îi făcuseră educaţia religioasă. Îşi aminteşte, de asemeni, de numele vechilor furnizori ai familiei sale, spunînd că nu cumpăra bomboane de la Avenel, plăcintarul, ci de la italianul Pasino. Recunoaşte şi numeşte

toate florile ce-i sînt înfăţişate, căci zilnic suflete milostive îi aduc numeroase buchete. Nimic nu-i face mai mare plăcere, adaugă abatele, decît faptul de a vedea aceste flori şi de a le respira parfumul. E fericită că vede din pat cîmpia, şi le împărtăşeşte şi celorlalţi bucuria ei, exclamînd : „Cît e de frumos !“ Cînd zboară rîndunelele, le recunoaşte şi exclamă : „Uite ce rîndunele mici şi drăgălaşe !“

Se arată foarte supusă, ascultă ce i se spune, face tot ce i se porunceşte, nu încearcă să lepede de pe ea rufăria de corp, astfel că e de-ajuns o singură infirmieră pentru a o supraveghea. Cînd e lăsată singură, ceea ce se întîmplă adeseori, stă liniştită. Dar cînd abatele o întreabă dacă doreşte să-şi revadă fratele şi mama, Mélanie răspunde : „Nu-i aduceţi aici !“ Altă dată, cînd abatele o întreabă dacă se simţea bine acasă, Mélanie exclamă : „Să nu vorbim de asta, e o casă care-i izgoneşte pe toţi, pe toţi“.

Nu e nevoie să subliniez extraordinara inconsecvenţă a răspunsurilor domnişoarei Mélanie Bastian. Cititorul îşi va da singur foarte bine seama de ea. Efortul, inconştient sau nu, prin care căutăm, în decursul unui interogatoriu, să diminuăm această inconsecvenţă, pentru a-l pune pe inculpat de acord cu el însuşi, rămîne cu desăvîrşire zadarnic, şi asta mai cu seamă în cazul domnişoarei Mélanie Bastian, care pare că se bucură de aerul pe care în sfîrşit îl respiră, de patul curat de spital, de toate îngrijirile ce i se dau, şi totodată regretă aşternutul sordid şi întunericul urît mirositor din „grota ei iubită“, de care vorbeşte în termeni duioşi, şi care pare a deveni în mintea ei un fel de ţinut de mit, pe care îl numeşte într-un fel atît de ciudat încît cei din jur ezitau la început să înţeleagă despre ce vorbea, cînd spunea, repetînd într-una: „Vreau să mă întorc la *mon cher grand fond Malampia*“ — unde se pare, de altfel, că n-a fost chiar atît de rău tratată pe cît se crezuse la început, căci, la spital, cînd

i se aducea friptură de pui, spunea : „Îmi dădeau și la *mon cher grand fond Malampia*".

— Am asistat de mai multe ori la mesele domnișoarei Bastian, ne-a spus un intern. Primele ei cuvinte, înainte de-a se atinge de ceea ce i se oferă, sînt : „Cît e de curat!" Mănîncă cu degetele, *dar cu gesturi foarte delicate.*

Iar economul spitalului :

— Cînd mănîncă o portocală, știe foarte bine să țină în palmă sîmburii, pînă îi sînt luați...

Mi se pare că încerca, cel puțin inconștient, să se pună de acord cu persoanele care veneau s-o vadă și să-i pună întrebări, sau că se lăsa în voia unui fel de simpatie instinctivă. Iată de ce călugărița Saint-Wilfred, soră la spital, a putut să spună că domnișoarei Mélanie nu numai că nu-i era silă de curățenie ci că, dimpotrivă, îi plăcea să fie spălată, să se culce în cearșafuri albe și să poarte cămașă. N-a spus nimic în timp ce i s-a tăiat părul, operație deosebit de grea dat fiind că șuvițele formau o masă compactă ca o pîslă. A lăsat cu plăcere, îndată după aceea, să i se spele capul cu o apă parfumată.

„Nu numai că nu-i plac mirosurile urîte, spune sora Saint-Wilfred, dar se bucură de parfumul florilor și al apei de colonie cu care-i stropim trupul și așternutul. Cînd îi dăm un halat de casă roz, se arată foarte bucuroasă. În general, toate lucrurile de culoare foarte deschisă îi fac plăcere ; nu-i plac, dimpotrivă, lucrurile de culoare închisă. Astfel, nu vrea să ia scrisorile cu margine neagră, și refuză un inel pe care un intern i-l pune, în glumă, în deget, pentru că are o piatră neagră. A fost foarte fericită cînd s-a îmbrăcat cu halatul de casă. A acceptat cu ușurință papucii. A trebuit să insistăm pentru a-i putea pune ciorapi ; dar adaug că dificultatea a a fost repede învinsă. Îmbrăcată fiind, s-a privit cu satisfacție, uitîndu-se îndelung mai ales la șireturile cu care este împodobit halatul. Se bucură mult. A spus : «E prea frumos pentru casa asta. Ar fi mult mai potrivit

pentru *cette chère bonne maison de grand fond Malampia*".

Preabuna soră adaugă aici: „Fără îndoială că Mélanie Bastian făcea aluzie la o proprietate a familiei, căci ne vorbeşte adesea de Migné". Dar noi credem că Mélanie desemna prin aceste cuvinte, după cum am mai spus, camera ei sordidă, sau, cel puţin, extraordinara transpunere ce se făcuse în mintea ei cu privire la această cameră.

„După ce s-a aşezat în fotoliu lîngă fereastră, continuă sora Saint-Wilfred, Mélanie a privit cîmpia, spunînd ca şi în zilele precedente : «Cît e de frumos!» Ne atrage atenţia, infirmierei de gardă şi mie, asupra zborului rîndunelelor, spunîndu-le pe nume... Priveşte cu atîta atenţie şi vreme atît de îndelungată, cu aceeaşi vădită plăcere, pozele şi florile ce i se aduc, încît pare neîndoielnic că domnişoara Bastian a fost mult timp lipsită de-o asemenea privelişte.

Patul ocupat de domnişoara Bastian era aşezat în faţa ferestrei. Încă de la sosirea domnişoarei Bastian fereastra a rămas larg deschisă, lumina şi aerul pătrunzînd aşadar din plin în cameră. Am constatat că în primele momente voia să-şi ascundă faţa sub pătură. E probabil că lumina prea puternică să-i fi obosit ochii, căci încă de a doua zi n-a mai încercat să-şi ascundă în întregime faţa ; s-a mulţumit să ridice cu mîna stîngă cearşaful pînă în dreptul ochilor ; mai are încă această manie, dar foarte adesea, şi mai ales cînd ia masa, faţa ei e cu desăvîrşire descoperită ; nici măcar o singură dată nu a cerut (şi ea ştie foarte bine să ceară ceea ce îi face plăcere) ca fereastra sau obloanele să rămînă închise."

Fiind deprinsă de multă vreme să-şi facă nevoile în pat, a fost întrucîtva greu să i se creeze o nouă deprindere, totuşi „cu începere de săptămîna trecută, spune infirmiera de gardă Amélie Raymond în ziua de 22 iunie, domnişoara Bastian a făcut noi progrese, fiind din ce în ce mai curată. În timpul zilei îmi cere oala şi ştie foarte bine să aştepte cînd sînt ocupată."

Internul de spital confirmă depoziţiile martorilor şi ne mai spune : „Ca toate celelalte persoane care au auzit-o, am constatat că vorbea adesea în dialect şi că întrebuinţa expresii foarte grosolane. La început, domnişoara Bastian părea cu totul buimăcită, şi răspunsurile ei erau adesea de neînţeles ; îşi preciza gîndurile cu dificultate ; dar de trei sau patru zile (internul ne vorbeşte în 8 iunie) s-a produs o importantă schimbare ; ştie foarte bine să ceară ce vrea să capete la masă. Azi-dimineaţă mi-a spus că vrea să mănînce : «puişor fript, frăguţe şi o prăjitură cu ciocolată !» Am scris meniul pe carnetul meu şi l-a citit foarte bine.

Trebuie să vă atrag atenţia, dacă nu vi s-a spus încă pînă acum, că domnişoara Bastian are obiceiul să întrebuinţeze pentru fiecare cuvînt diminutivul său ; începe să spună mai puţine cuvinte grosolane."

Mănîncă cu plăcere feliile de portocală pe care i le dă internul de serviciu. Plăcerea ei e şi mai mare cînd una din surorile care o supraveghează de obicei îi aduce un buchet alcătuit din diferite flori. Le priveşte îndelung, le respiră adînc parfumul şi, întocmai ca un copil, sărută buchetul şi mîna care-l ţine. În acea clipă spune cu o voce oarecum grăbită : „Oh ! cît ar fi de frumos dacă am avea două buchete la fel, cu o grotă la mijloc şi cu o mică Fecioară în grotă. Trebuie să facem asta altădată."

Imaginea grotei o obsedează, se leagă în mintea ei de amintirea camerei din strada La Visitation, şi, poate, de cine ştie ce idee mistică.

Doamna Bastian mama moare, după cum am mai spus, în noaptea zilei de 7 iunie. Directoarea [1] spitalului socoteşte că trebuie s-o anunţe ea însăşi pe domnişoara Mélanie Bastian.

— Trebuie să vă comunic o veste tristă, domnişoară Mélanie, îi spune ea : mama dumneavoastră a murit.

[1] în original *la Supérieure* — maică stareţă, care îndeplineşte aici şi funcţia de directoare a spitalului (n.t.).

— Vreau să mă ospătez. Vreau să mă ospătez, răspunde bolnava, aruncînd o privire lacomă către mîncare (relatează *Le Journal de l'Ouest* din 11 iunie).

— Totuşi, domnişoară Mélanie, ascultaţi-mă cu atenţie, spune din nou directoarea, cu o voce foarte blîndă : cînd vă veţi întoarce acasă n-o veţi mai găsi pe mama dumneavoastră.

— Vreau să mă ospătez ! Vreau să mă ospătez !

Şi răspunsul e mereu acelaşi, fie că i se vorbeşte domnişoarei Mélanie de veşmintele de doliu pe care va trebui să le îmbrace, fie că i se arată cît va fi de mîhnit fratele ei Pierre.

La 17 iulie, Mélanie Bastian răspunde astfel întrebărilor ce i se pun :

Î. — Vreţi să răspundeţi la întrebările pe care vi le voi pune ?

R. — Nu vreau să răspund nimic.

Î. — Aţi primit ieri cîteva vizite ?

R. — Cîteva doamne, îmbrăcate în rochii frumoase pe care le-am putut privi.

Î. — V-aţi dus să vă plimbaţi prin grădină şi vă simţiţi în stare să vă duceţi ?

R. — Nu, nu m-am dus. Aş putea să ies mai tîrziu să mă plimb în grădiniţa de la *cher grand fond Malampia*, şi la Migné (la Migné se află le Pilet, proprietate a familiei Bastian).

Î. — Vă amintiţi de Juliette Dupuy şi de Eugénie Tabot ?

R. — Nu ştiu ce mai fac ; cu atît mai rău pentru ele.

Î. — Cunoaşteţi oraşele Carcassonne şi Montpellier ?

R. — Toate astea sînt lucruri prea vechi.

Î. — Vă amintiţi de camera dumneavoastră, de la *cher grand fond Malampia ?*

R. (Domnişoara Bastian scoate nişte sunete nearticulate, e cu neputinţă să înţelegi ce spune. Pare mînioasă.)

Î. — Fratele dumneavoastră vă citea uneori jurnalul?

R. — Nu trebuie să vină aici ; stă bine unde stă.

Î. — Nu vreți să-l vedeți pe fratele dumneavoastră?

Domnișoara Bastian răspunde pe un ton plin de mînie : „Să rămînă unde este, stă bine unde stă".

În timp ce se dictează răspunsul, la cuvintele „plin de mînie" domnișoara Bastian spune : „Mînia e un păcat, nu trebuie să te mînii".

Î. — V-ar face plăcere s-o vedeți pe doamna Pierre Bastian ?

R. — Nu știu ce mai face, să rămînă unde este.

Î. — Ați vrea s-o vedeți pe domnișoara Dolorès Bastian, nepoata dumneavoastră ?

R. — Nu știu ce mai face. Cu atît mai rău pentru ea ; cu atît mai rău pentru toată lumea.

Î. — O cunoașteți pe Marie Fazy ?

R. — Nu știu ce mai face.

Î. — Nu știți că a murit ?

Domnișoara Bastian pronunță cîteva fraze ininteligibile. Pare în acel moment obosită.

Din punct de vedere fizic, progresele continuă să fie rapide, dar mintea rămîne bolnavă.

„Nu e în deplina posesie a facultăților mintale ; spune cuvinte bizare și fără șir ; am ajuns la concluzia că e vorba de-o debilitate a intelectului. E alienată, fără îndoială" — declară doctorul Lagrange, specialistul în boli nervoase din Poitiers. Dimpotrivă, domnul abate de Mondion, „preasimpaticul preot al spitalului" din Poitiers, protestează împotriva acestei acuzații de nebunie : „Găsesc că e supărător, scrie el în *Journal de l'Ouest* din 5 iunie, că pot fi întîlnite, în partidul religios, persoane care ar vrea să-i scuze sau să-i dezvinovățească pe autorii acestei crime ; socotesc, dimpotrivă, că partidul religios și conservator n-ar trebui să aibă nici un fel de amestec în acest proces. Aș vrea de asemeni să precizez un lucru: în scopul de a-i dezvinovăți pe vinovați, s-a spus că domnișoara Mélanie Bastian e nebună și că are mania să

se dezgolească. Ea se află la noi de nouă zile şi am observat că, dimpotrivă, are mania să se acopere. Dacă te apropii prea mult de ea, se dă îndărăt şi-şi strînge în jurul trupului păturile. Are, cu alte cuvinte, sentimentul pudorii... În rezumat, ar fi mult mai bine să lăsăm justiţia să se pronunţe decît să căutăm să-i dezvinovăţim pe autorii unei crime îngrozitoare... Am spus şi repet că cei care au lăsat pe-o necunoscută, pe-o fiică sau pe-o soră în starea jalnică în care se afla domnişoara Mélanie cînd a intrat în spital, sînt nişte criminali, cu atît mai mult cu cît victima e blîndă, liniştită şi cuminte. Ferestrele sînt deschise şi n-a dat niciodată nici cel mai mic semn de nebunie rea sau primejdioasă... Că se află într-o stare de depresiune fizică şi intelectuală nu e de mirare, de vreme ce a trăit atîţia ani fără aer, fără lumină, şi aproape fără hrană."

Vom încerca să înţelegem ceva mai bine cine sînt aceşti „criminali" : această mamă şi acest frate care, pe de altă parte, ne vor fi înfăţişaţi drept oameni foarte de treabă ; care au fost motivele crimelor lor ?... Ceea ce îmi pare cu deosebire interesant în acest proces e faptul că, cu cît cunoaştem mai bine împrejurările, misterul se adînceşte, părăseşte domeniul faptelor, se ascunde în caractere, de altfel în egală măsură în caracterul victimei ca şi în caracterul acuzaţilor. Vom încerca să aruncăm asupra acestora din urmă o lumină îndeajuns de puternică, ajutîndu-ne de depoziţiile a numeroşi martori. Doamna Bastian şi fiul ei, într-adevăr, nu s-au simţit deloc vinovaţi, şi se va vedea că în ultimă instanţă şi justiţia a socotit că nu sînt. Dar înainte de a-i înfăţişa mai îndeaproape pe doamna Bastian mama şi pe fiul ei, să spunem cîteva cuvinte despre antecedentele lor.

CAPITOLUL IV

Într-o broşură de mari proporţii — distribuită la intrarea în tribunal, în ziua procesului — foarte bine alcătuită şi foarte interesantă : *Observaţii în legătură cu domnul Pierre Bastian,* redactată pentru a-l disculpa pe acesta, găsesc următoarele informaţii cu privire la diverşi membri ai familiei sale.

Doamna Bastian mama s-a născut la 28 noiembrie 1825, la Poitiers, unde tatăl ei, domnul de Chartreux, avea o slujbă măruntă de agent de bursă.

Bunicul ei din partea mamei era portărel în acelaşi oraş, iar fratele agentului de bursă exercita aceeaşi profesie la Vouillé.

Cînd s-a căsătorit cu domnişoara de Chartreux, la 8 iulie 1846, domnul Bastian tatăl era profesor de retorică la liceul din Poitiers. Mai tîrziu a devenit profesor la facultatea de litere şi decan al facultăţii din acelaşi oraş.

Pare verosimil ca doamna Bastian să-şi fi impus în casă o autoritate absolută şi ca soţul ei să se fi resemnat cu această situaţie, de vreme ce toată lumea o zugrăveşte ca pe-o fiinţă care cerea supunere desăvîrşită tuturor celor din jur.

Domnul şi doamna Bastian au avut doi copii : Pierre, născut la 29 februarie 1848, si Mélanie, născută la 1 martie 1849.

Domnul și doamna Bastian locuiau la Poitiers într-o casă din strada La Visitation, care-i aparținea domnului de Chartreux, tatăl doamnei Bastian.

Domnul de Chartreux, retras din afaceri, a locuit aici împreună cu copiii săi pînă la moarte.

Domnul Bastian tatăl a decedat aici la 9 aprilie 1882.

Domnul de Chartreux a murit, la rîndul său, tot aici, un an mai tîrziu, la 21 aprilie 1883.

Doamna de Chartreux, născută Kleiber, murise cu zece ani înaintea lui.

Printre martorii ascultați, singurul care declară că întreținea relații cu domnul de Chartreux spune în termeni foarte expresivi că fiica și nepoata lui aveau cui să semene în ceea ce privește ciudățenia sau nebunia, căci era „original și foarte exaltat" (depoziția abatelui Montbron).

Fără să fie infirm, domnul de Chartreux și-a petrecut ultima parte a existenței într-o izolare absolută, închizîndu-se în camera sa de la etajul doi, din care n-a ieșit nici măcar pentru a fi de față la agonia ginerelui său, mort într-o altă cameră de pe același palier.

Nimeni nu l-a văzut vreodată pe stradă în timpul acestor ultimi zece ani.

Fostele slujnice confirmă această izolare voluntară. Una dintre ele, femeia Gault, adaugă că, „nefiind însărcinată cu îngrijirea acestui neobișnuit sihastru care nu ieșea niciodată din camera lui", a părăsit casa, după ce a slujit aici trei sau patru luni, fără să-l fi văzut vreodată. N-a știut de existența lui decît din auzite.

CAPITOLUL V

Doamna Bastian avea, cînd a fost arestată, şaptezeci şi cinci de ani (nu părea să aibă mai mult de şaizeci şi cinci, sau chiar de şaizeci şi doi, după spusele unora din martori). Era o femeie măruntă, destul de voinică, cu trăsăturile aspre, care purta de obicei o bonetă neagră împodobită cu dantele sau panglici. Ducea o viaţă retrasă, nu primea aproape pe nimeni, şi ieşea din ce în ce mai rar în oraş, unde era onorată, respectată, dar nu prea iubită. Foarte numeroasele mărturii care au putut fi adunate concordă în această privinţă: „Avea o fire autoritară şi irascibilă". Doamna R.C., soţia unui profesor din Poitiers, fost coleg al domnului Bastian, una dintre puţinele persoane pe care consimţea să le vadă, ne povesteşte următoarele: În luna aprilie 1882, la moartea domnului Bastian tatăl, doamna Bastian, nesuportînd să fie întovărăşită la înmormîntare de nora ei, pe care o ura, a chemat-o rugînd-o s-o însoţească în timpul tristei ceremonii. Din acea zi doamna Bastian şi-a luat obiceiul de-a o primi pe doamna R.C. cu destulă regularitate, cam o dată pe săptămînă, de preferinţă sîmbăta, la ora trei, după vizita medicului (?). „Astfel, spunea doamna Bastian, nu va trebui să mă gătesc decît o dată pe săptămînă, şi o să pot rămîne în rochie de casă în toate celelalte zile". Aceste vizite săptămînale au continuat timp de zece ani. În afară de doamna R.C. şi de

o verișoară, doamna Halleau, ale cărei vizite erau, de altfel, mult mai rare, doamna Bastian nu mai primea pe nimeni.

Doamna R.C. ne spune că doamna Bastian îi vorbea adesea despre fiica ei Mélanie. Aceasta, după cîte știa ea, nu avusese niciodată de gînd să se mărite, dar dorea să se călugărească : s-ar fi hotărît să renunțe la călugărie la sfatul doctorului Guérineau și al directoarei spitalului. Doamna R.C. a sfătuit-o adesea pe doamna Bastian să locuiască din nou, împreună cu fiica ei, în corpul principal al casei ; amîndouă ar fi putut avea aici camere care să comunice între ele, și Mélanie ar fi fost mai bine îngrijită. Dar doamna Bastian refuza să facă această schimbare care, spunea ea, ar fi îngreunat prea mult serviciul. „Doamna Bastian nu m-a întrebat niciodată dacă vreau s-o văd pe fiica ei, spune doamna R.C. într-o zi, i-am scris, oferindu-mă să-i trimit pe una dintre fetele mele pentru a-i ține tovărășie fetei sale ; dar tăcerea ei m-a făcut să înțeleg că nu voia ca să se comunice cu domnișoara Mélanie, și n-am insistat."

Domnul Pierre Bastian avea adesea discuții violente cu mama sa. Aceasta îi interzisese accesul la Migné, proprietatea sa, și cînd a aflat că își îngăduise să se ducă acolo în ciuda hotărîrii ei, l-a ocărît, furioasă, și l-a dat pe ușă afară. În altă zi, după ce Pierre Bastian culesese o floare din grădina mamei sale, pe care venise s-o vadă, a avut loc între ei o scenă cu adevărat scandaloasă ; au fost cît pe ce să se bată ; doamna Bastian și-a dat din nou fiul pe ușă afară și le-a interzis servitorilor să-i deschidă cînd va mai veni. Dar cele mai multe scene aveau loc în legătură cu chestiunile bănești. Doamna Bastian îi plătea fiului ei o pensie, și la fiecare termen între ei aveau loc discuții. Într-o zi, doamna R.C. a găsit-o furioasă la culme : „Vreau să fiu stăpînă în casa mea, i-a spus. Mi-am dat fiul pe ușă afară și i-am interzis să mai calce vreodată pe aici." Dar doamna R.C. adaugă îndată că această scenă, pe care ea a crezut-o mai întîi

motivată de neînțelegeri de ordin bănesc, putea foarte bine să fi avut loc cu privire la Mélanie, căci doamna Bastian se plîngea că fiul ei insistă ca sora lui să fie internată într-un sanatoriu, lucru pe care ea îl refuza și îl va refuza totdeauna. Își făcuse testamentul, spunea ea, mai ales în scopul de a-l constrînge pe fiul ei să nu schimbe o stare de lucruri la care consimțise. Fiica ei, pentru care se sacrificase totdeauna, trebuia să locuiască în continuare în camera pe care o ocupa de mai mulți ani, și care-i era lăsată ca proprietate printr-o clauză specială din testamentul mamei sale, cu obligația de-a nu o părăsi, chiar după moartea mamei [1].

Doamna R.C. insinuează că poate teama de a fi lipsit de pensia anuală de cinci mii de franci, pe care i-o dădea mama sa, îl împiedica pe domnul Pierre Bastian să se opună hotărîrilor acesteia, făcîndu-l să închidă ochii cu privire la o stare de lucruri pe care o dezaproba.

Apoi, dintr-odată, și fără nici o explicație, doamna Bastian n-a mai primit-o în casă pe doamna R.C., fără totuși, pare-se, să se fi supărat pe ea, de vreme ce a lăsat-o să figureze în testamentul ei din 1885, pe care l-ar fi putut cu ușurință modifica. Nu trebuie deci să vedem în acest lucru decît o agravare a dispoziției ei morocănoase și a silei pe care o resimțea față de orice socie-

---

TESTAMENTUL DOAMNEI BASTIAN

[1] În testamentul său din 5 ianuarie 1885, doamna Bastian *își dezmoștenește fiul* atît cît îl îngăduie legea.

Dintr-o avere de cel mult 500.000 de franci, ea lasă unor străini 151.700 de franci (la care trebuie adăugate cheltuieli de aproximativ 25.000 de franci).

În afară de aceasta, în ceea ce o privește pe fiica ei, spune :

„Dau și las moștenire fiicei mele... în timpul vieții ei, uzufructul și folosința *camerei în care locuiește acum*, a celei în care locuia înainte, a camerei din față și a cabinetului tatălui meu...

Vreau ca fiica mea să rămînă în continuare, după moartea mea, în partea de casă al cărei uzufruct i-l las moștenire.

Vreau ca toate veniturile fiicei mele, precum și cele pe care le va avea după moartea mea, să fie exclusiv consacrate îngrijirilor care-i sînt necesare".

tate. Doamna Bastian, ne spune M.F.C., secretar onorific la Facultatea de drept, dăduse de mulți ani instrucțiuni pentru ca nimeni să nu poată pătrunde în casa ei. Ușa mare de la intrare era totdeauna închisă cu cheia și, pentru a pătrunde în imobil, erai silit să treci prin curtea cea mică. Pe vremea cînd trăia domnul Bastian, accesul în casă era încă posibil, dar după moartea capului familiei un ordin sever fusese probabil dat, căci nimeni nu mai putea pătrunde înăuntru, cu excepția slujnicelor. Va trebui așadar să recurgem la mărturia acestora — destul de des înlocuite — pentru a încerca să înțelegem ce se petrecea în această casă ciudată, în care, ne spune una dintre ele, „toți păreau că merg întotdeauna în vîrful picioarelor". Dar aceste mărturii nu pot fi acceptate fără rezerve, mai ales în ceea ce privește hrana sechestratei. Nu e sigur, într-adevăr, că Mélanie Bastian era cea care mînca stridiile și puii pe care i-i trimitea mama ei (așa cum atestă notele furnizorilor). Aceste meniuri rafinate se potrivesc foarte puțin cu zgîrcenia de care aceasta a fost învinuită mai tîrziu. Dar doamna Bastian, ne spun servitoarele, nu intra niciodată în camera fiicei sale și nu putea ști dacă puii și stridiile pe care le plătea ajungeau la sechestrată. Totuși, Mélanie Bastian va vorbi la spital despre puii care i se aduceau la masă la *cher grand fond Malampia*. E unul din punctele cel mai greu de limpezit ale acestei ciudate întîmplări, inconsecvența caracterelor fiind în acest caz cu deosebire uimitoare ; căci, pe de altă parte, și asupra acestui punct toate mărturisirile servitorilor concordă, doamna Bastian refuza cu încăpățînare să îngăduie schimbarea cearșafului, a păturii sau a saltelei de pe patul fetei ei, deși, în celelalte încăperi ale casei, avea destule : „Doamna Bastian era atît de zgîrcită încît nu îndrăzneam niciodată să-i cer eu însumi leafa : eram obligat s-o trimit pe mama mea să i-o ceară", ne spune Alcide Texier, controlor la Societatea Generală de Omnibuze, aflat în slujba doamnei Bastian cînd nu avea decît șaptesprezece ani. „În

timpul celor șase luni pe care le-am petrecut în casa ei, am văzut-o întotdeauna purtînd aceeași rochie foarte murdară."

Se pare, într-adevăr, că membrii acestei familii nu sînt atît zgîrciți cît le place murdăria. Vom vedea chiar această stranie înclinație manifestîndu-se în cazul fiului într-un mod și mai respingător. Dar se mai poate vorbi oare de zgîrcenie, cînd o auzim pe Juliette Dupuis povestindu-ne următoarele: „Seara, domnișoara Bastian aproape nu mînca; doar o brioșă sau o prăjitură; iar dimineața, la micul dejun de la ora nouă, doar o ceașcă de șocolată, căci domnișoara Bastian nu voia pîine. Dimpotrivă, masa de prînz, pe care eu i-o duceam domnișoarei Mélanie, era alcătuită de obicei din pește fript și dintr-un cotlet cu garnitură de cartofi; masa era pregătită de femeia Tabot. Uneori i se aducea de la Hôtel de France, și, înainte, de la Hôtel de l'Europe (dovadă stau notele de plată), fie un pui cu sos alb de ciuperci, fie un pui cu sos tomat. Adesea stridii [1], cînd era vremea lor, și, de asemenea, pateu de ficat." Domnul Robin, proprietarul lui Hôtel de France, confirmă că i se comandau felurile mai sus arătate, adesea de două sau de trei ori pe săptămînă.

Memoriul casei Maillard-Laurendeau înaintat domnului judecător de instrucție consemnează o cantitate relativ foarte importantă de vin de masă de calitatea întîia cu prețul de 0,75 franci sticla și de vin superior de Bordeaux cu prețul de 2 și 3 franci sticla, vîndută în ultimii doi ani doamnei Bastian, ale cărei deprinderi de sobrietate și de mare economie nu ne îngăduie să presupunem că făcea această cheltuială pentru ea însăși.

[1] Depoziția doamnei Fort, negustoreasa de stridii: „Am vîndut stridii timp de douăzeci și cinci de ani familiei Bastian. Servitoarele veneau și le cumpărau în fiecare zi sau la două zile. Doamna Bastian le cere pe cele mai frumoase și mai proaspete pentru domnișoara Mélanie."

Masa zilnică a doamnei Bastian era dintre cele mai simple. Se pare că nu se atingea de stridiile, de puii şi de pateul de ficat ce i se aduceau fiicei sale.

Citim apoi depoziţia femeii Dupuis : „Îi duceam mîncarea într-o farfurie, întotdeauna fără cuţit, pentru că ştiam că nu vrea. Pretindea că o fată cucernică nu trebuie să se slujească de cuţit. Exista întotdeauna pe farfurie o furculiţă, dar lingură nu, pentru că nu mînca niciodată supă. De altfel, domnişoara Bastian nu voia să se slujească de furculiţă : mînca numai cu mîna ; nu-i duceam şervet, deşi domnişoara Bastian voia uneori să se şteargă pe «mînuţe», pentru că doamna Bastian refuza să-mi dea." O altă servitoare ne spune că domnişoara Bastian nu mînca totdeauna toată mîncarea ce i se aducea, ci mai păstra lîngă ea, pe salteaua de paie, o parte din alimente — ceea ce explică marea cantitate de resturi ce s-au găsit în pat. „Domnul Pierre Bastian venea uneori în timp ce-i dădeam să mănînce surorii lui ; nu s-a interesat niciodată de hrana ei şi niciodată nu s-a informat dacă-i lipseşte ceva. La masa de prînz domnişoara Bastian bea vin alb, subţiat cu apă. Nu i s-a refuzat niciodată, din cîte ştiu, nici o mîncare sau băutură."

Să întrerupem un moment mărturia lui Juliette Dupuis pentru a intercala acest uluitor fragment din depoziţia Virginiei Neveux, din care voi da în continuare şi alte părţi tot atît de senzaţionale :

„Mélanie Bastian mînca ceea ce mînca şi mama ei, dar, ca băutură, doamna Bastian nu-i dădea decît apă cu zahăr, în care punea eter. Se întîmpla adesea ca Mélanie să nu vrea s-o bea ; atunci mama ei ne poruncea să ducem paharul cu acea băutură în pivniţă, şi în fiecare zi i-l înfăţişam din nou, pînă cînd îl bea."

„Cînd am venit aici, în 1899 — continuă Juliette Dupuis — camera domnişoarei Bastian se afla în starea în care aţi văzut-o, cu aceleaşi mobile, cu acelaşi aşternut, la fel de murdară. Împreună cu Eugéne Tabot i-am cerut adesea doamnei Bastian cearşafuri, pături, o pernă,

o saltea de schimb ; ne-a refuzat categoric ; doamna Bastian ne răspundea că nu vom reuși niciodată s-o ținem curată ; trebuie să declar în același timp că ne-ar fi fost ușor s-o spălăm și s-o facem să capete deprinderi de curățenie ; cînd am văzut că doamna Bastian voia cu orice preț să-și lase fata să doarmă pe un pat mizerabil, năpădit de păduchi și de viermi, goală, fără cămașă, acoperită doar cu o pătură murdară, și cînd am constatat că ne era interzis să deschidem fereastra ale cărei obloane fuseseră închise cu un lanț cu lacăt și că eram silite să ținem ușa închisă sub pretext că domnișoara Bastian poate răci, n-am mai mai spus nimic ; dar i-am anunțat pe vecini.

În camera domnișoarei Bastian stăruia o duhoare groaznică, aerul ajunsese de nerespirat, ceea ce nu era de mirare, căci domnișoara își făcea nevoile în pat, iar nouă nu ni se îngăduia să scoatem micul cearșaf împăturit în patru aflat sub ea, decît seara, la ora nouă și jumătate.

Doamna Bastian știa foarte bine în ce murdărie înfiorătoare era lăsată fata ei ; dar se mulțumea să spună : «Ah ! biata copilă, ce vreți să-i fac ?»

Domnul Pierre Bastian era la curent cu toate acestea, venea foarte des să-și vadă sora și niciodată nu ne-a spus să avem grijă de curățenia ei ; dimpotrivă, cînd voiam să aerisim camera, prin ușă numai, căci fereastra era totdeauna ermetic închisă, se ducea s-o anunțe pe mama lui, care ne certa cu asprime."

Mărturiile slujnicelor doamnei Bastian sînt, am spus, adesea contradictorii. Le-am falsifica și le-am face să-și piardă mult din interes, dacă am încerca să le adunăm laolaltă, să le grupăm într-un rezumat. Fiecare își are caracterul ei propriu, și cel mai bun lucru, mi se pare, e să transcriem aici părțile cele mai izbitoare.

S-o ascultăm pe Juliette Brault, care a slujit la doamna Bastian mai întîi ca femeie în casă şi apoi ca bucătăreasă, din iunie 1897 pînă în septembrie 1898 :

„Prima oară cînd am intrat în camera domnişoarei Bastian, m-a trecut un fior ; duhoarea care venea dinspre patul domnişoarei Bastian era înspăimîntătoare, nu existau în acel moment resturi de carne sau excremente, dar salteaua era pe de-a-ntregul putredă, aşa cum v-a spus probabil şi domnişoara Péroche, care a slujit odată cu mine în casa Bastian. Domnişoara Bastian era cu desăvîrşire goală, învelită într-o pătură murdară, şi am constatat că pe pătură alergau adeseori gîndaci de bucătărie ; în fiecare seară sub domnişoara Bastian era aşezat un cearşaf împăturit în patru ; în el îşi făcea nevoile, dar nu era schimbat decît o dată la douăzeci şi patru de ore.

Domnişoara Bastian nu era nebună de-a binelea ; uneori spunea lucruri pline de bun-simţ, dar nu voia să fie spălată, şi îşi ţinea întotdeauna capul acoperit. Mobilele erau acoperite cu un strat gros de praf pe care era cu neputinţă să-l ştergi, căci fereastra şi obloanele nu erau deschise niciodată ; uneori aeriseam prin uşă, în ciuda interdicţiei categorice a doamnei Bastian, care voia ca toate ieşirile să fie ermetic închise ; totuşi cînd era arşiţă, ne îngăduia să deschidem uşa.

Timp de cincisprezece luni am dormit în această cameră ; mirosul era insuportabil ; era totuşi mai uşor de tolerat cînd uşa era deschisă ; de aceea, noaptea, lăsam totdeauna uşa deschisă ; dacă doamna Bastian ar fi ştiut, s-ar fi supărat, căci ar fi spus că vrem să-i îmbolnăvim fata. În nenumărate rînduri am cerut, ca şi Hélène Bonneau şi Berthe Perroche, care au slujit în această casă odată cu mine, să schimbăm salteaua ; doamna Bastian ne-a refuzat totdeauna în mod categoric, spunîndu-ne : «N-o s-o puteţi schimba ; ah ! biata fată, cîte lucruri am pierdut din pricina ei !» Trebuie să spun că salteaua nu trebuia cumpărată, căci existau în casă saltele de care

nu se folosea nimeni. Cînd îi pomeneam doamnei Bastian de cămaşă, îmi răspundea : «Biata copilă, n-ar vrea s-o îmbrace».

Domnişoara Bastian nu avea nici un fel de rufărie de corp şi comoda din camera ei nu avea sertare.

Afirm că dacă stăpînii casei ar fi vrut, domnişoara Bastian ar fi putut fi ţinută în curăţenie ; dar atunci ar fi fost nevoie şi de alte ajutoare, şi ca doamna şi fiul ei, domnul Bastian, să dorească acest lucru.

N-am văzut-o niciodată pe domnişoara Bastian sculîndu-se din pat. Am încercat de mai multe ori să-i văd faţa, dar n-am putut niciodată ; trupul îi era înspăimîntător de slab, deşi era hrănită cum se cuvine ; dimineaţa i se aducea cafea cu lapte sau şocolată, la prînz cel puţin două feluri de mîncare, iar seara nu voia nimic.

Am plecat de la doamna Bastian pentru că nu mă mai puteam înţelege cu o femeie atît de zgîrcită şi de autoritară.

O plîngeam din toată inima pe domnişoara Bastian, dar nu m-am gîndit totuşi să anunţ poliţia."

Domnişoara Mélanie trebuia să stea sprijinită într-un cot, într-o poziţie foarte incomodă, ne spune Louise Quinquenaud, născută Pichard. Ar fi fost totuşi foarte uşor să i se aşeze sub cap o pernă, care ar fi trebuit însă înlocuită din cînd în cînd, şi tocmai asta nu voia doamna Bastian. Zgîrcenia acestei femei era atît de mare încît, în ciuda cererii mele repetate, şi a insistenţelor celorlalte servitoare, a fost cu neputinţă să căpătăm învoirea de a schimba aşternutul, care se afla într-o stare înspăimîntătoare. Într-o zi, totuşi, am rugat-o atît de mult pe doamna Bastian încît mi-a dat voie să mă duc să iau o saltea dintr-o cameră din clădirea principală. În această parte a casei existau mai multe paturi cu tot aşternutul trebuincios, care nu foloseau nimănui ; am coborît salteaua în camera domnişoarei Mélanie ; cînd doamna Bastian a văzut că vreau s-o pun în locul celei

vechi și putrede, s-a împotrivit și a trebuit să duc salteaua la loc.

...Îmi amintesc cum, cîteva zile înainte de a pleca, m-am certat cu doamna Bastian pentru că voia să se folosească mereu de aceleași cearșafuri și de aceeași rufărie, deși dulapurile erau pline cu albituri.

I-am reproșat adesea doamnei Bastian că-și lasă fata într-un asemenea hal de murdărie și i-am spus să angajeze o infirmieră ; mi-a răspuns că e inutil, pentru că fata ei nu e bolnavă, și că de altfel e foarte bine așa cum e, de vreme ce pare totdeauna mulțumită."

„...Nu numai că domnișoara Bastian trăia așa, ne spune o altă servitoare, dar îi și plăcea mult felul ei de trai. Îmi amintesc că am întrebat-o într-o zi dacă nu i-ar plăcea să locuiască într-o cameră curată, frumoasă, împodobită cu mobile frumoase. Mi-a răspuns : «Oh ! n-aș vrea, pentru nimic în lume, să plec, nici măcar pentru o clipă, din grota mea dragă. Mă simt foarte bine aici.»"

„...La un moment dat, ne spune Berthe Perroche, salteaua era atît de putredă încît am cerut s-o înlocuim cu alta care se afla în casă și care se învechea fără a fi folosită. Doamna Bastian a refuzat și ne-a răspuns că nu vom putea să i-o punem pe pat și, de altfel, nu voia să putrezească și asta. Ne-a îngăduit totuși, dar după cîte șovăieli, să facem noi trei perniță ; am așezat una sub domnișoara ; pe celelalte două le-am păstrat pentru schimb.

...I-am cerut doamnei Bastian să-și interneze fata într-un sanatoriu, dar ea ne-a răspuns că a jurat că va rămîne alături de fiica ei pînă la moarte."

S-o ascultăm din nou pe Juliette Dupuis : „Domnul Pierre Bastian nu poate spune că n-a văzut halul de murdărie în care era lăsată sora lui, întrucît afirm că cel puțin o dată în prezența mea și a Eugéniei Tabot a asistat, alături de mama sa, la ceea ce noi numeam *cul-*

carea domnişoarei Mélanie, care consta în următoarele : domnişoara se ridica şi se aşeza în patru labe *(sic)* ; bucătăreasa ridica păturile care o acopereau pe domnişoara Mélanie, cu excepţia celei care-i acoperea capul, apoi lua cearşaful împăturit în patru care conţinea excrementele din ultimele douăzeci şi patru de ore şi lua de asemeni o perniţă din coji de ovăz, care îţi făcea cu adevărat greaţă ; aşezam pe pat o pernă uscată, dar foarte murdară, şi un alt cearşaf spălat, dar niciodată fiert, iar domnişoara Bastian îşi relua vechea poziţie.

Dat fiind că domnul Pierre Bastian a asistat o dată la acest spectacol, e nepotrivit să susţină : «Credeam că sora mea e bine îngrijită» ; perniţa din coji de ovăz era pusă la uscat toată iarna în cameră ; e cu neputinţă să n-o fi văzut."

Cum să ne explicăm această ciudată atitudine a fratelui ? E timpul să vorbim puţin despre el.

Excelenta broşură a domnului Barbier, avocat la Curtea de apel, fost decan al baroului, din care am mai citat, ne va informa din nou.

CAPITOLUL VI

O fotografie a lui Pierre Bastian, pe care o avem în fața ochilor, ni-l arată purtînd o pălărie tare și înaltă, cu boruri destul de mari. Are capul înfundat între umeri ; nu i se poate vedea gulerul, ci numai un mic papion negru și drept. Cutele care unesc colțurile gurii cu nasul sînt adînci. O mustață căzută, foarte bogată, întîlnește niște favoriți deși, care coboară mai jos de bărbia foarte lată și rasă. Poartă ochelari fixați pe nas. Privirea lui de miop e ciudat de piezișă și de încețoșată.

Am văzut că Pierre Bastian, fire foarte slabă, se lăsa cu totul dominat de mama sa. Aceasta „îl tratase întotdeauna ca pe-un băiețaș". Știe totuși uneori să se revolte, așa cum vedem din scrisoarea pe care i-o scrie mamei sale la 11 iunie 1893, reprodusă în raportul domnului Barbier :

„Înainte de a lua măsurile extreme la care voi fi obligat să recurg pentru a face față poziției mele sociale, țin să-ți spun încă o dată că cei 2 500 franci îmi sînt absolut necesari pentru a trăi la Poitiers. Acești 2 500 franci mi-i datorezi, dat fiind că voința categorică a bunicului meu a fost întotdeauna ca această rentă să mi se dea în continuare și după moartea lui. Voi lua drept martori mai multe persoane care l-au auzit spunînd aceasta. Faptul rezultă și din scrisorile pe care le am de la el și pe care le-am păstrat cu grijă în sertarul meu.

E de ajuns cel mai elementar bun-simţ pentru a vedea că nu putem trăi cu cei 1 230 de franci pe care mi i-ai dat ieri (căci lipsesc douăzeci de franci, aşa că nu ne-ai dat nici măcar 1 250 de franci). *Nu ne-ai dăruit nici un ban* anul acesta, de sărbători, şi cu toate cheltuielile pe care a trebuit să le fac pentru a-mi ţine rangul în societate într-un moment în care mai mult ca oricînd trebuie să arătăm că nu facem parte dintr-o familie de sărăntoci, nu ţi-am cerut nici măcar o centimă. Mi se pare că, departe de-a ne acuza că sîntem cheltuitori, ar trebui, dimpotrivă, să ne aprobi şi să ne mulţumeşti că ţi-am scos nepoata în lume şi că am făcut totul ca să se înfăţişeze aşa cum se cuvine.

Trebuie să-ţi spun, ţie, care păreai că ţii atît de mult să beau vin, că începînd de azi beau apă şi mănînc fasole.

Decît să nu ne ţinem rangul în societate, mai bine ne vom lipsi de hrană, iar la iarnă nu vom face deloc foc în casă... în orice caz, nu merită osteneala să ne faci să plecăm din strada Boncenne, pentru a ne lua cu o mînă de două ori mai mult decît ne dăduseşi cu cealaltă.

Te poţi lăuda că mi-ai scurtat viaţa, *şi dacă mă vor îngropa curînd, vor şti cine-i de vină.*"

Numeroşi sînt martorii care-l înfăţişează „tot atît de miop sub raport moral cît şi sub raport fizic", şi „de-o naivitate neverosimilă". Nu era lipsit de inteligenţă. Prietenii săi, printre care Francis Planté, pianistul, pe care-l întîlnea adeseori pe vremea cînd era consilier la prefectura din Mont-de-Marsan, îl iubeau şi rîdeau de ciudăţeniile lui. Nu era lipsit de cultură, avea chiar veleităţi literare, cunoscute, de altfel, doar de cîţiva intimi. Aceştia recunosc că „era neglijent şi nesocotea deprinderile cele mai elementare de curăţenie". Ţinea să-şi facă patul singur, ne spune domnişoara Giraud, care i-a fost cîtva timp femeie în casă. O altă servitoare, domnişoara Godard, ne spune că nu voia niciodată să i se schimbe cearşafurile. „Trebuia să i le schimbăm fără să bage de seamă, şi cînd vedea ce

făcusem, se supăra." Își punea la capătul patului un cufăraș, în chip de căpătîi. Nu lăsa să i se curăţe camera, care era murdară şi dezgustătoare şi unde nu se mătura niciodată ; toate lucrurile erau acoperite cu un strat gros de praf ; peste tot domnea cea mai mare dezordine ; totdeauna se aflau aici mai multe ligheane pe jumătate pline. Trebuie să vedem în toate acestea doar o anumită „neglijenţă", cuvînt de care se slujesc cîţiva martori ? Se pare mai curînd, aşa cum se va vedea din cele ce urmează, că domnul Pierre Bastian se complăcea în murdărie. Cuvîntul „murdărie" nu-i nici măcar îndeajuns de tare. Şi ne mirăm mai puţin că domnul Pierre Bastian n-a fost incomodat de duhoarea răspîndită de salteaua şi de părul surorii sale, ci, dimpotrivă, a respirat-o cu plăcere, cînd aflăm următoarele :

O oală de noapte, aşezată în mijlocul camerei sale, îi ţinea loc de closet. Nu admitea să fie luată. Trebuia ca oala să rămînă acolo pînă se umplea. Ba chiar într-o zi i-a cerut proprietarului (?) o oală mult mai mare, ca s-o poată goli mai rar.

Mai mult decît atît : iată ce ne spune doamna Berger, născută Martin, fostă servitoare la Pierre Bastian : „I s-a întîmplat de două sau de trei ori domnului Pierre Bastian să urce în camera lui după ce mîncase, pentru a-şi face nevoia mare în lighean sau în oala de noapte, apoi să mi-o aducă în bucătărie, în timp ce mîncam, pentru ca să mă duc s-o golesc.

Într-o zi a poruncit să se scoată patul nevestei lui din dormitorul comun, pentru a-l pune în cabinetul de toaletă învecinat, apoi, după ce şi-a făcut nevoile în oala de noapte, a aşezat oala pe noptieră, alături de patul nevestei, „ca să simtă bine mirosul", spunea el. Pentru mai multă siguranţă, a închis fereastra.

Domnul Pierre Bastian are vederea slabă, chiar cînd poartă ochelari. Cînd venea în bucătărie, se apleca peste mîncăruri atît de mult încît era mereu cît pe ce să se frigă. Avea, într-adevăr, mirosul foarte puţin dezvoltat.

Nu voia ca servitoarele să intre în camera lui, astfel că uneori oala în care își făcea nevoile nefiind golită de mai multe zile, trăia într-o duhoare de care nu părea să-și dea seama."

Inutil să transcriem aici alte cinci sau șase mărturii care o confirmă pe cea de mai sus.

Toate acestea ne explică de ce domnul Pierre Bastian putea să vină în fiecare zi să-și citească ziarul în camera surorii lui, așa cum ne spun mai mulți martori, fără să fie incomodat de mirosul de excremente, ci, dimpotrivă, aflînd în el o anumită satisfacție olfactivă. Nu ne vom mira, așadar, nici de faptul că Pierre Bastian nu era mai indignat de o stare de lucruri cu care s-ar fi împăcat și el destul de bine. Se ajunsese aici cu timpul, printr-o obișnuință treptată. Dar alte scrisori ale lui Pierre Bastian, dacă ne întoarcem mult în trecut, ne arată că la început acesta s-a străduit, plin de afecțiune, de cîteva ori, s-o readucă pe sora lui la o existență mai normală. Iată ce îi scria din Mont-de-Marsan, la 29 februarie 1876 : „Micuța mea Gertrude [1], ne învîrtim astăzi printre măști și costume pitorești. Se dă în seara asta un mare bal la primărie. Timpul minunat e prielnic tuturor distracțiilor. Doresc să fie tot așa și la Poitiers, *ca să poți ieși din chilia ta* și să faci o mică plimbare pînă la Blossac..." Iar la 5 august 1882, într-un post-scriptum la o scrisoare scrisă din Saint-Jean-de-Luz mamei sale : „Micuța mea Gertrude, nu-i pot scrie lui Bounine fără să adaug și cîteva cuvinte pentru tine, ca să vezi că nu te uit. Nădăjduiesc că acum nu ești bolnavă ; îngrijește-te bine ; *îmbracă o rochie ca toată lumea,* și cînd mă voi întoarce la Poitiers, iar asta se va întîmpla curînd, vom merge să ne plimbăm împreună, dacă vrei. Va fi mai bine, în orice caz, decît să stai mereu închisă în camera ta." Și, de asemeni, la sfîrșitul unei scrisori din

[1] Nume pe care i-l dă surorii sale în intimitate. Domnișoara Mélanie îi spunea fratelui său „micuțul Pierre". Amîndoi îi spuneau mamei lor, doamnei Bastian : „Bounine".

16 august 1883, adresată mamei sale, citim: „Îmbrățișeaz-o pentru mine pe Gertrude și spune-i că n-o uit și că-i voi scrie data viitoare. Să se îngrijească și să se hotărască să iasă la aer ca toată lumea."

Aceste fraze, așa cum remarcă domnul Barbier, indică solicitudinea fratelui, și totodată caracterul perfect voluntar al izolării domnișoarei Mélanie Bastian.

CAPITOLUL VII

„Înclinația și deprinderea domnișoarei Mélanie Bastian de-a se izola, izolare care curînd va deveni absolută, spune domnul Barbier în lungul său raport, se vădeau, așadar, încă din 1873, într-o vreme cînd forțele ei fizice și morale nu erau încă foarte slăbite, în vremea cînd tatăl și bunicul ei erau în viață, pentru a o ocroti și, de asemeni, pentru a încerca s-o convingă să-și schimbe felul de trai."

Mélanie Bastian avea atunci douăzeci și trei de ani. Diferiți martori ne spun că în acea vreme era încă „foarte blîndă și foarte cumsecade". Totuși primele tulburări mintale par să se fi manifestat încă din 1871. Să-l ascultăm pe domnul Théodore Touchard, antreprenor de lucrări în ipsos :

„Fiind vecin cu familiile de Chartreux și Bastian, i-am cunoscut bine pe copiii Monnier și pe părinții lor ; fata, domnișoara Mélanie Bastian, fiind încă mică, venea adesea la ei ; era foarte veselă și foarte zăpăcită, și o neastîmpărată fără pereche ; relațiile dintre noi au continuat mulți ani în șir, în calitate de vecini.

Într-o vreme pe care n-o pot preciza, dar care corespunde cu momentul cînd domnișoara Mélanie avea cam douăzeci și unu sau douăzeci și doi de ani, atenția mea, ca și cea a vecinilor, a fost atrasă de purtările acestei domnișoare, care ieșea în tovărășia doamnei Fazy, sluj-

nica ei, și se ducea în strada unde, în acea vreme, locuia M.C... fiul ; ceva mai tîrziu s-a zvonit că domnișoara Bastian se va mărita cu M. C... ceea ce m-a surprins, ca și pe vecinii mei, pentru că între ei era o mare diferență de vîrstă ; apoi au trecut mai multe luni fără ca această căsătorie să se încheie, și abia după aceea domnișoara Bastian n-a mai ieșit din casă, și nimeni n-a mai văzut-o ; am auzit spunîndu-se că doamna Bastian n-ar fi vrut ca fiica ei să se mărite cu M. C... pentru că-l găsea prea bătrîn ; repet : cu începere de atunci n-am mai văzut-o pe domnișoara Mélanie, și ignor cu desăvîrșire ce hotărîre s-a luat în familia Bastian în privința ei."

Informațiile pe care le putem avea despre starea domnișoarei Mélanie înainte de 1880 sînt foarte puțin numeroase. Marie Fazy, care a rămas foarte multă vreme în serviciul doamnei Bastian, ne spune că domnișoara Bastian a dorit mai întîi să se mărite ; că apoi, mai tîrziu, a vrut să se călugărească, dar mama ei s-a opus cu încăpățînare. „Împotrivirile întîmpinate de domnișoara Mélanie, ne spune Marie Fazy, îi tulburaseră mintea, ceea ce n-o împiedica să judece cît se poate de sănătos în legătură cu multe lucruri." Dar perioada nu e precizată. Nu posedăm, de asemeni, nici o dată pentru a situa în timp următoarea declarație a doamnei Honoré, născută David. Vedem totuși că trebuie s-o situăm înainte de moartea domnului Bastian tatăl, adică înainte de 9 aprilie 1882.

„Se întîmpla uneori ca domnișoara Mélanie să coboare în sufragerie pentru a cînta acompaniindu-se la pian ; pe dată doamna Bastian o izgonea în camera ei, certînd-o cu asprime și spunîndu-i „că era o rușine pentru toți". Nu avea voie să intre în salon. Domnișoara Mélanie urca atunci în camera ei bombănind, dar îndată doamna Bastian îl trimitea pe soțul ei pentru a-i porunci să tacă."

Se pare că firea autoritară a doamnei Bastian a contribuit în mod foarte supărător la dezechilibrul mintal al fiicei sale. Abatele Montbron, care cunoștea familia Bastian

de treizeci și unu de ani, ne-o zugrăvește pe doamna Bastian ca fiind, încă din acea vreme, „bizară, aspră și poruncitoare, precum și tiranică". Relațiile pe care acesta le avea cu familia au încetat brusc, și fiindcă abatele Montbron era mirat că n-o mai vede nici pe doamna Bastian, nici pe fata ei, și încerca să afle dacă și-au schimbat parohia sau dacă sînt bolnave, i s-a spus că aceste doamne nu mai ieșeau din casă nici măcar pentru a se duce la biserică. Abia în 1882 abatele Montbron, chemat să-i dea sfînta împărtășanie pe patul de moarte domnului Bastian tatăl, a aflat de la el despre măsurile pe care, spunea acesta, va fi silit să le ia cu privire la fata lui. „Era în deplinătatea tuturor facultăților sale, ne spune abatele Monbron, și a primit sfînta împărtășanie fiind pe deplin conștient. Plîngea amarnic, arătînd parcă regretul fie de-a fi trebuit să cedeze pretențiilor soției sale procedînd atît de sever, fie de-a fi fost obligat să previnâ un scandal, căci spunea, și toată lumea știa asta din auzite, că fata, isterică, se dezgolea din cap pînă-n picioare în fața oricui, și se arăta în această stare la ferestrele care dădeau spre stradă, ceea ce ar explica, după părerea mea, de ce aceste ferestre erau totdeauna bine închise."

„Nu voia să se îmbrace, declară Marie Brunet, căsătorită Deshoulières, aflată în serviciul domnului de Chartreux în 1883 ; umbla prin casă avînd pe ea doar cămașa și un corsaj... În acea vreme nu era deloc nebună ; știa să judece foarte sănătos. Nu era rea decît cu mama ei, pe care nu părea s-o iubească. Atunci cînd vorbea cu aceasta, domnișoara Mélanie se înfuria adeseori peste măsură, și s-ar fi putut deda la acte de brutalitate, dacă n-ar fi intervenit Marie Fazy. Cu ea și cu mine era blîndă.

Marie Fazy mi-a spus că doamna Bastian se împotrivise totdeauna dorințelor fiicei sale și că voise totdeauna, chiar cînd trăia soțul ei, s-o împiedice să iasă din casă ; găsea totdeauna un pretext pentru a-l împiedica pe tată

să-şi scoată la plimbare fata, şi, fiindcă ea nu ieşea, voia ca nici domnişoara Mélanie să nu se plimbe."

În acea vreme (1882), se pare că Mélanie Bastian cobora încă în sufragerie unde, spune doamna Deshoulières, stătea de vorbă cu mama ei cu foarte mult bun-simţ". Dar după ce se întorcea în cameră, era cuprinsă de spaimă şi „se speria pînă şi de umbra ei". Crezînd că vede nişte bărbaţi care vin după ea, striga : „Săriţi, mă omoară !", strigăt ce putea fi auzit din stradă.

„Dacă aţi fi venit mai devreme, spune femeia Blanchard, în aprilie 1882, aţi fi auzit-o pe domnişoara Bastian strigînd foarte tare : «Oare nu mai există dreptate ? O să vă bag pe toţi la închisoare, da, pe toţi.» Şi asta explică fără îndoială cîlţii cu care au fost astupate toate crăpăturile de la ferestre. Acestea nu fuseseră totdeauna închise, ci numai obloanele, zăvorîte cu un drug de fier cu lacăt ; evident, pentru a împiedica exhibiţiile domnişoarei Mélanie. Dar atunci a început să strige. Mamă-sa îi spunea că, dacă va continua să strige astfel, o să vină comisarul de poliţie şi o s-o aresteze. Iar cînd ameninţările nu erau de ajuns, scoteam o măturâ prin fereastră, cu care apăsam pe sonerie, ca s-o facem să creadă că sună comisarul." Dar a descoperit înşelăciunea, şi de atunci, se pare, s-a luat obiceiul ca ferestrele să rămînă tot timpul închise, chiar şi vara.

„Cîtva timp, ne spune Virginie Neveux, căsătorită Magault, domnişoara Bastian a cerut în fiecare zi hîrtie şi creion pe care mama ei i le trimitea ; atunci scria o scrisoare pe care o punea în plic şi pe care o adresa către diferite persoane al căror nume nu mi-l amintesc ; apoi o strecura printre jaluzelele de la fereastra ei şi o lăsa să cadă în curte ; după aceea îi spunea bucătăresei Marie Fazy s-o ducă la poştă. Cum adesea mă trimitea şi pe mine, doamna Bastian îmi spunea să trec prin poarta cea mică şi să mă întorc prin cea mare, astfel încît fata credea cu adevărat că duceam scrisoarea la poştă. Dar după ce mă întorceam acasă, i-o dădeam

doamnei Bastian, care îmi spunea că, atunci cînd va arunca și altele, nu trebuie să le desfac, căci nu conțin nimic serios.

Domnișoara nu voia să-și vadă mama, căreia îi spunea Boudine, sau Bounine, și timp de-o săptămînă, de fiecare dată cînd aceasta venea s-o vadă, a aruncat în ea cu șase oale de noapte care s-au spart pe scară. Doamna Bastian i-a spus atunci că n-o să-i mai dea nici una și că o va lăsa să trăiască în murdărie ; la care fata i-a răspuns că așa și trăiește ; i-a spus chiar adesea că nu s-ar fi putut zice că e ființa cea mai iubită din casă."

Lectura acestor mărturii și rapoarte ne permite să judecăm cu mai puțină severitate atitudinea domnului Bastian ; sechestrarea surorii sale ne pare în parte motivată, și vedem, de altfel, că e mai puțin vorba de sechestrare decît de recluziune, în mare parte voluntară, în ciuda strigătelor, a apelurilor și a extraordinarei inconsecvențe a unui caracter dezechilibrat. Raportul Barbier a putut stabili, pe deasupra, că doamna Bastian nu era „nici măcar vinovată de a-și fi impus ideile în această privință".

„Domnul și doamna Bastian par a fi rămas credincioși, ca aproape toți cei din generația lor, unor idei acum învechite.

Domnul Bastian tatăl e cel care a hotărît că fata lui va fi îngrijită acasă de către părinți, de vreme ce așa s-a întîmplat timp de șase sau șapte ani pe vremea cînd trăia el.

Ba chiar își exprima această hotărîre cu o anume elocință paternă cînd îi spunea, în 1878, domnișoarei Kaenka : «Atîta vreme cît o voi putea îngriji cu ajutorul medicilor, o voi ține acasă».

Credincioasă părerii soțului ei, doamna Bastian se arăta tot atît de hotărîtă ca și el cînd îi răspundea domnișoarei Péroche, care-i spunea să-și interneze fata într-un sanatoriu, că «jurase să rămînă împreună cu fata ei pînă la moarte»."

Ameliorarea stării domnişoarei Mélanie Bastian, care s-a produs îndată după internarea ei în spital, i-a putut face pe unii să spere într-o însănătoşire deplină a minţii. Medicii însă rămîneau sceptici : „Noi socotim, spuneau ei, că domnişoara Mélanie Bastian suferă de debilitate mintală şi că judecata ei e cu mult inferioară faţă de cea normală".

Domnul judecător de instrucţie a încercat în mai multe rînduri să-i ia interogatoriul. Dar niciodată n-a găsit-o într-o stare care să-i permită să depună jurămîntul. Rezultatul ultimei sale tentative, din 6 august, atunci cînd, după două luni şi jumătate de îngrijiri la spital, starea mintală a domnişoarei Bastian ar fi trebuit să se amelioreze, dacă ar fi fost susceptibilă de ameliorare, a fost la fel de deplorabil ca şi cel constatat cu prilejul tentativelor precedente. Pe de altă parte, cei trei medici legişti consultaţi şi-au exprimat convingerea că domnişoara Bastian nu-şi va recăpăta niciodată judecata. Iată, de altfel, procesul-verbal al interogatoriului din 6 august :

Î. — Spuneţi-ne numele şi prenumele dumneavoastră.

Domnişoara Bastian începe să rîdă spunînd : „Nimic, nimic".

Î. — Nu vă numiţi Mélanie Bastian ?

R. — Nu numai una e cu numele ăsta.

Î. — Ce vîrstă aveţi ?

R. — Nu vreau să vă spun toate astea.

Î. — Unde v-aţi născut ?

Domnişoara Bastian rosteşte cîteva cuvinte ininteligibile. Distingem totuşi această frază : „Nu putem totuşi rămîne mereu aici".

Î. — Nu aveţi un frate ?

R. — Ba da.

Î. — Vreţi să ne spuneţi numele fratelui dumneavoastră ?

Domnişoara Bastian izbucneşte în rîs şi nu răspunde.

Î. — Nu vreți să ne spuneți numele lui ?

R. — Nu.

Î. — Fratele dumneavoastră nu e căsătorit ?

Răspunsul e ininteligibil.

Î. — N-ați fost la nunta fratelui dumneavoastră, la Mont-de-Marsan ?

R. — Ba da.

I. — Aveți o nepoată, și puteți să ne spuneți numele ei ?

R. — Cu atît mai rău pentru ea.

Î. — Cînd erați tînără, domnișoara Gilberte nu vă dădea lecții de pian ?

R. — N-o cunosc.

Î. — În ce pension ați fost educată ?

R. — Pe... nu poți spune totul.

Î. — Tatăl dumneavoastră nu s-a ocupat de dumneavoastră și nu v-a învățat limba greacă ?

R. — Nu.

Î. — Nu v-a slujit multă vreme o servitoare numită Marie Fazy ?

R. — Ba da.

Î. — Ce s-a întîmplat cu această servitoare ? n-a murit ?

R. — Nu știu.

Î. — Unde locuiți la Poitiers ?

R. — Nu vreau să spun nimic. Nu eu trebuie să vorbesc.

Î. — Nu locuiați în strada La Visitation, la numărul 21 ?

R. — Ba da, dar nu la numărul 21, ci la numărul 14.

Î. — Nu era acolo și o grădină frumoasă ?

R. — Ba da, ba da, cînd o să mă duceți iar acolo, o să sar în spinarea alteia.

Î. — La ce etaj locuiați ?

Domnișoara Bastian pare mînioasă și rostește cuvinte pe care nu reușim să le înțelegem.

Î. — Camera dumneavoastră era mai frumoasă decît asta ?

R. — Cînd te afli la *Cher-Bon-Grand-Fond e mai bine decît aici,* dar trebuie să mai aşteptăm pînă vom merge acolo.

Î. — Vă amintiţi de tatăl dumneavoastră ? Vă iubea mult ?

R. — Oh ! da.

Î. — Tatăl dumneavoastră a murit ?

Domnişoara Bastian începe să rîdă şi ne spune : „Nu ştiu toate astea".

Î. — Vă amintiţi de mama dumneavoastră ? Vă iubea şi o iubeaţi ?

La această întrebare domnişoara Bastian se înfurie şi spune că nu mai vrea să vorbească.

Î. — Aţi vrea s-o vedeţi pe mama dumneavoastră ?

R. — Nu, e mai bine să rămînă acolo.

Î. — Dar atunci n-o iubiţi pe mama dumneavoastră ?

R. — Ba da, ba da, dar e mai bine să rămînă acolo.

Î. — Nu vi s-a spus că mama dumneavoastră a murit?

Domnişoara Bastian începe să rîdă şi nu răspunde nimic. După cîteva minute spune : „E tot la *Cher-Bon-Grand-Fond*".

Î. — Fratele dumneavoastră venea să vă vadă des cînd locuiaţi în strada La Visitation ?

R. — Da, da.

Î. — Vă aducea bunătăţi ?

R. — Sîntem destul de bogaţi la *Cher-Bon-Grand-Fond* ca să cumpărăm prăjituri. (Auzindu-ne dictînd acest răspuns, domnişoara Bastian izbucneşte în rîs.)

Î. — În strada La Visitation dormeaţi într-un pat curat şi aveaţi cearşafuri albe ?

R. — Ce-ar spune cei de la *Cher-Bon-Grand-Fond* dacă ar auzi toate astea ?

Î. — De ce vă acopereaţi totdeauna faţa cu un văl sau cu o pătură ?

Domnișoara Bastian rostește cu volubilitate cuvinte pe care nu le putem înțelege.

Î. — Se îngrijeau de curățenia dumneavoastră, vă pieptănau părul, cînd locuiați în strada La Visitation ?

R. — Nu eu aveam atîta păr, ci alta ; mai sînt și altele ca mine cu același nume.

(Urmează multe alte răspunsuri tot atît de lipsite de sens.)

CAPITOLUL VIII

Aproape toate informaţiile pe care le-am dat în legătură cu acest ciudat proces n-au fost puse în valoare decît în memoriul despre care am mai vorbit, alcătuit de domnul Barbier, avocatul lui Pierre Bastian, şi înfăţişat de el în faţa Camerei de punere sub urmărire, în urma opoziţiei făcute de către clientul său la hotărîrea prin care judecătorul de instrucţie îl trimitea pe acesta în faţa jurisdicţiei competente pentru sechestrare criminală şi tortură, crimă pedepsită cu moartea de articolul 344 din Codul penal. Nu ne vom mira că Pierre Bastian a fost achitat în recurs după ce fusese condamnat de Tribunalul corecţional, ci mai curînd de faptul că acea Cameră de punere sub urmărire care l-a trimis în faţa Tribunalului corecţional la 7 octombrie 1901 a putut să recunoască — nu se ştie cum :

1) Că dacă nu existau motive ca domnul Bastian să fie urmărit pentru sechestrare arbitrară, existau, dimpotrivă, „împotriva numitului domn Bastian dovezi suficiente că a săvîrşit în mod voluntar... asupra persoanei surorii sale Mélanie, acte de violenţă de natura celor prevăzute şi pedepsite de articolul 311 din Codul penal.

Sau, cel puţin, că s-a făcut complice la delictul de violenţă mai sus specificat, ajutîndu-l şi asistîndu-l, în deplină cunoştinţă de cauză, pe autorul numitelor acte de

violență (?), în faptele prin care s-au săvîrșit ; delict prevăzut și pedepsit de articolele 58 și 60 din Codul penal".

Nimic mai puțin dovedit, am văzut. Socotim deci inutil să redăm aici cu totul insuficientele dezbateri și pledoarii de la Curtea corecțională.

Iată hotărîrea Curții de apel :

„După ce s-a deliberat conform Legii :

Dat fiind că rezultă din anchetă și din dezbateri că internarea sau sechestrarea domnișoarei Bastian erau cerute de starea ei mintală ;

Că în primii ani ai acestei internări nu i-au lipsit îngrijirile necesare, dar că, după moartea tatălui ei, și deși anumite documente, și mai ales testamentul văduvei Bastian, dovedesc că aceasta avea pentru fiica ei o anumită afecțiune, de altfel intermitentă și capricioasă, Mélanie Bastian a fost lăsată să trăiască, timp de ani îndelungați, într-o cameră neaerisită și lipsită de lumină, pe un pat mizerabil și într-o stare de murdărie cu neputință de descris ;

Că dacă hrana abundentă și chiar scumpă nu pare a-i fi lipsit vreodată, absența totală de supraveghere și de îngrijiri au făcut ca această precauție să fie inutilă, și că fără intervenția oportună a magistraților, felul barbar în care a fost tratată ar fi dus curînd la un sfîrșit fatal ;

Dat fiind că aceste fapte au provocat pe bună dreptate dezaprobarea publică și că ele fac să apese pe memoria văduvei Bastian o responsabilitate morală de cea mai mare importanță ;

Dar dat fiind că în ceea ce-l privește mai îndeaproape pe Pierre Bastian, faptele în cauză nu pot fi de resortul unei dispoziții penale ;

Că nu poate să existe, într-adevăr, un delict de violență sau de constrîngere brutală fără violență, căci nu s-a stabilit împotriva domnului Bastian și nici chiar împotriva mamei sale nici un act de acest gen, în afară de faptele de sechestrare al căror principiu a fost înlă-

turat de Camera de punere sub urmărire și că, dacă anumiți jurisconsulți consideră că un delict de omisiune e uneori echivalent cu unul de violență, aceasta nu are loc decît în măsura în care omisiunea e legată de-o îndatorire ce incumbă juridic autorului ei ;

Dat fiind că legea din 19 aprilie 1898 pedepsește, e adevărat, fapta oricărui a lipsit pe un minor de cincisprezece ani de hrană sau de îngrijirile care-i erau datorate, pînă la a-i compromite sănătatea, dar că această nouă lege nu a fost extinsă la alienați ;

Că ea presupune că minorul astfel lipsit de îngrijiri era încredințat, măcar pentru a le primi, celui care i le-a refuzat ;

Dat fiind că nu apare nici într-un fel că Bastian s-a aflat vreodată în această situație față de sora lui ;

Că nici în ultimele săptămîni de viață și nici înainte, văduva Bastian n-a îngăduit nici o încălcare a autorității ei absolute, mai ales din partea unui fiu care nu locuia împreună cu ea, pe care nu-l iubea și pe care l-a dezmoștenit ;

Că misiunea pe care i-o va fi încredințat în această ultimă perioadă, de a veghea asupra surorii lui, nu implică nici un fel de renunțare la această autoritate ;

Că nu e, de altfel, stabilit că i-ar fi încredințat o asemenea misiune, că Bastian a negat întotdeauna aceasta, și că mărturiile categorice, ca și faptele servitorilor care ar fi trebuit s-o pună în execuție, exclud cu totul asemenea situație ;

Că în orice caz nu e în nici un fel demonstrat că inculpatul ar fi participat în mod conștient și deliberat fie în calitate de coautor, fie în calitate de complice, spre a fi presupus în mod legal criminal sau vinovat, la faptele de care mama sa pare a fi fost singură responsabilă ;

Că, fără îndoială, în ciuda infirmităților sale, de altfel parțiale, nu e îngăduit să se creadă că Bastian a ignorat starea de plîns în care se afla sora lui, și că ro-

lul cu desăvîrşire pasiv la care a crezut că trebuie să se resemneze, ca şi răceala şi indiferenţa care nu i-au inspirat nici o iniţiativă eficace, merită dezaprobarea cea mai severă ;

Că purtarea lui nu se încadrează totuşi în prevederile Codului penal, pe care judecătorii trebuie să-l respecte ca atare, Curtea pronunţă achitarea.

DIN MOTIVELE URMĂTOARE :

Cu privire la sentinţa dată în 11 octombrie 1901, de către Tribunalul Corecţional din Poitiers,

Spune că a fost dată greşit şi că s-a făcut în mod întemeiat apel împotriva ei ;

Schimbă, în consecinţă, numita sentinţă ;

Îndreptînd-o şi făcînd ceea ce primii judecători ar fi trebuit să facă, şi fără să existe motive de a proceda altfel faţă de concluziile depuse :

Îl achită pe Bastian fără cheltuieli.

Judecat şi pronunţat în şedinţa publică a Curţii de Apel, Camera Corecţională, la Poitiers, în 20 noiembrie 1901. "

CUPRINSUL

Prefață 5

AMINTIRI DE LA CURTEA CU JURI 9

SECHESTRATA DIN POITIERS 83

Lector : MARCEL ADERCA
Tehnoredactor : ELENA BABI

Tiraj 46.960. Broşate. Coli tipar 9,5.

Tiparul executat sub comanda nr. 20 764 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti Republica Socialistă România

Lei 4,25

Editura UNIVERS